

Kode Mapel : 748GD000

**MODUL
PENGEMBANGAN KEPROFESIAN
BERKELANJUTAN
TERINTEGRASI PENGUATAN PENDIDIKAN KARAKTER**

**MAPEL BAHASA SUNDA SMA/SMK
KELOMPOK KOMPETENSI D**

PEDAGOGIK:

Kurikulum 2013 dina Pangajaran Basa Sunda di SMA/SMK

PROFESIONAL:

Wanda Téks jeung Dongéng dina Sastra Sunda pikeun SMA/SMK

Penulis

1. Dr. Hj. Ai Sofiyanti, M.Pd.; 081322038181; ai.sofiyanti@yahoo.co.id
2. Darpan, M.Pd.; 081214591759; darpan0405@gmail.com

Perevisi

1. Dr. Hj. Ai Sofiyanti, M.Pd.; 081322038181; ai.sofiyanti@yahoo.co.id
2. Ranu Sudarmansyah, S.Pd 085603182717: sudarmansyahrnu@gmail.com

Penelaah

Dr. Hj. Ruhaliah, M.Hum.

Ilustrator

Yayan Yanuar Rahman, S.Pd., M.Ed.; yyanuar_r@yahoo.co.id; 081221813873

Cetakan Pertama, 2016

Cetakan Kedua, 2017

Copyright @ 2017

Pusat Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan
Taman Kanak-Kanak dan Pendidikan Luar Biasa, Direktorat Guru dan Tenaga
Kependidikan

Hak Cipta Dilindungi Undang-Undang

Dilarang mengcopy sebagian atau keseluruhan isi buku ini untuk kepentingan
komersial tanpa izin tertulis dari Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan

KATA SAMBUTAN

Peran guru profesional dalam proses pembelajaran sangat penting sebagai kunci keberhasilan belajar siswa. Guru profesional adalah guru yang kompeten membangun proses pembelajaran yang baik sehingga dapat menghasilkan pendidikan yang berkualitas dan berkarakter prima. Hal tersebut menjadikan guru sebagai komponen yang menjadi fokus perhatian Pemerintah maupun pemerintah daerah dalam peningkatan mutu pendidikan terutama menyangkut kompetensi guru.

Pengembangan profesionalitas guru melalui Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan merupakan upaya Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan melalui Direktorat Jenderal Guru dan Tenaga Kependidikan dalam upaya peningkatan kompetensi guru. Sejalan dengan hal tersebut, pemetaan kompetensi guru telah dilakukan melalui Uji Kompetensi Guru (UKG) untuk kompetensi pedagogik dan profesional pada akhir tahun 2015. Peta profil hasil UKG menunjukkan kekuatan dan kelemahan kompetensi guru dalam penguasaan pengetahuan pedagogik dan profesional. Peta kompetensi guru tersebut dikelompokkan menjadi 10 (sepuluh) kelompok kompetensi. Tindak lanjut pelaksanaan UKG diwujudkan dalam bentuk pelatihan guru paska UKG pada tahun 2016 dan akan dilanjutkan pada tahun 2017 ini dengan Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan bagi Guru. Tujuannya adalah untuk meningkatkan kompetensi guru sebagai agen perubahan dan sumber belajar utama bagi peserta didik. Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan bagi Guru dilaksanakan melalui tiga moda, yaitu: 1) Moda Tatap Muka, 2) Moda Daring Murni (online), dan 3) Moda Daring Kombinasi (kombinasi antara tatap muka dengan daring).

Pusat Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan (PPPPTK), Lembaga Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan Kelautan Perikanan Teknologi Informasi dan Komunikasi (LP3TK KPTK) dan Lembaga Pengembangan dan Pemberdayaan Kepala Sekolah (LP2KS) merupakan Unit Pelaksana Teknis di lingkungan Direktorat Jenderal Guru dan Tenaga Kependidikan yang bertanggung jawab dalam mengembangkan perangkat dan melaksanakan peningkatan kompetensi guru sesuai bidangnya. Adapun perangkat pembelajaran yang dikembangkan tersebut adalah modul Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan bagi Guru moda tatap muka dan moda daring untuk semua mata pelajaran dan kelompok kompetensi. Dengan modul ini diharapkan program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan memberikan sumbangan yang sangat besar dalam peningkatan kualitas kompetensi guru.

Mari kita sukseskan Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan ini untuk mewujudkan Guru Mulia Karena Karya.

Jakarta, April 2017

Direktur Jenderal Guru dan Tenaga
Kependidikan,

Sumarna Surapranata, Ph.D.

NIP 195908011985031002

KATA PENGANTAR

Kebijakan Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan dalam meningkatkan kompetensi guru secara berkelanjutan, diawali dengan pelaksanaan Uji Kompetensi Guru dan ditindaklanjuti dengan Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan. Untuk memenuhi kebutuhan bahan ajar kegiatan tersebut, Pusat Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan Taman Kanak-Kanak dan Pendidikan Luar Biasa (PPPPTK TK dan PLB), telah mengembangkan Modul Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan Mata Pelajaran Bahasa Sunda jenjang SD, SMP, SLB, SMA dan SMK yang terintegrasi Penguatan Pendidikan Karakter dan merujuk pada Peraturan Menteri Pendidikan Nasional Nomor 16 Tahun 2007 tentang Standar Kualifikasi Akademik dan Kompetensi Guru, Peraturan Gubernur Jawa Barat Nomor 69 Tahun 2013 tentang Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa dan Sastra Daerah pada Jenjang Satuan Pendidikan Dasar dan Menengah, serta Permendikbud No. 79 Tahun 2014 tentang Muatan Lokal Kurikulum 2013.

Kedalaman materi dan pemetaan kompetensi dalam modul ini disusun menjadi sepuluh kelompok kompetensi. Setiap modul meliputi pengembangan materi kompetensi pedagogik dan profesional bagi guru Bahasa Sunda. Subtansi modul ini diharapkan dapat memberikan referensi, motivasi, dan inspirasi bagi peserta dalam mengeksplorasi dan mendalami kompetensi pedagogik dan profesional guru Bahasa Sunda.

Kami berharap modul yang disusun ini dapat menjadi bahan rujukan utama dalam pelaksanaan Program Pengembangan Keprofesian Berkelanjutan Mata Pelajaran Bahasa Sunda. Untuk pengayaan materi, peserta diklat disarankan untuk menggunakan referensi lain yang relevan. Kami mengucapkan terimakasih kepada semua pihak yang telah berperan aktif dalam penyusunan modul ini.

Bandung, April 2017
Kepala

Drs. Sam Yhon, M.M.
NIP. 195812061980031003

DAPTAR EUSI

KATA SAMBUTAN	iii
DAPTAR EUSI.....	vii
DAPTAR GAMBAR	xi
DAFTAR BAGAN	xv
DAFTAR LAMPIRAN	xvii
BUBUKA	1
A. Kasang Tukang	1
B. Tujuan.....	3
C. Peta Kompeténsi.....	5
D. Ambahan Matéri.....	6
E. Cara Ngagunakeun Modul	7
KAGIATAN DIAJAR 1 Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013, SKL, KI, KD, IPK Basa Sunda Dumasar Kurikulum 2013 di SMA/SMK	11
A. Tujuan.....	11
B. Indikator Pencapaian Kompeténsi.....	11
C. Pedaran Matéri.....	11
D. Kagiatan Pangajaran	33
E. Latihan/Kasus/Pancén	34
F. Tingkesan	34
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	35
Réfleksi jeung Lajuning Laku.....	36
No.....	36
Tujuan Pangajaran	36
Kahontal	36
Can Kahontal.....	36
Kat.	36
Lajuning Laku:	36
KAGIATAN DIAJAR 2 NYUSUN RPP BASA SUNDA DUMASAR KURIKULUM 2013 JEUNG PRAKTÉK NGAJAR BASA SUNDA DI SMA/SMK.....	37
A. Tujuan	37
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi	37
C. Pedaran Matéri	37
D. Kagiatan Diajar	63
E. Latihan/Pancén.....	64

F. Tingkesan.....	64
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku	66
Réfleksi jeung Lajuning Laku	67
No.	67
Tujuan Pangajaran	67
Kahontal	67
Can Kahontal.....	67
Kat.	67
Lajuning Laku:	67
KOMPETÉNSI PROFÉSIONAL:	69
KAGIATAN DIAJAR 3 TÉKS ANÉKDOT JEUNG TÉKS PROSEDUR KOMPLÉKS BASA SUNDA.....	71
A. Tujuan.....	71
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi	71
C. Pedaran Matéri.....	72
D. Kagiatan Diajar.....	85
E. Latihan/Pancén	86
F. Tingkesan	87
G. Uji Balik jeung Unduring Laku	88
Réfleksi jeung Lajuning Laku.....	88
No.....	88
Tujuan Pangajaran	88
Kahontal	88
Can Kahontal.....	88
Kat.	88
Lajuning Laku:	89
KAGIATAN DIAJAR 4 WANGUN JEUNG UNSUR INTRINSIK DONGÉNG PIKEUN PANGAJARAN DI SMA/SMK	91
A. Tujuan.....	91
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi	91
C. Pedaran Matéri.....	91
D. Kagiatan Diajar.....	101
E. Latihan/Pancén	101
F. Tingkesan	102
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku	103
Réfleksi jeung Lajuning Laku.....	104

No.....	104
Tujuan Pangajaran	104
Kahontal	104
Can Kahontal.....	104
Kat.	104
Lajuning Laku:	104
KONCI JAWABAN	105
ÉVALUASI	111
PANUTUP	121
DAFTAR PUSTAKA.....	123
GLOSARIUM.....	127
Lampiran	129

DAPTAR GAMBAR

Gambar 1.1 Perkembangan Kurikulum di Indonesia.....	12
Gambar 1.2 Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013	17
Gambar 1.3 Élemén Parobahan Kurikulum 2013	19
Gambar 1.4 Kompetensi Dasar	30
Gambar 2.1 Format RPP Luyu Jeung Permendikbud no 22 Taun 2016	40
Gambar 2.2 <i>Saran Prakték Pangajaran sacara Umum</i>	61
Gambar 3.1 Foto Haji Hasan Mustapa	73
Gambar 3.2 Ramo Leungeung	80
Gambar 4.1 Ciri-ciri Carita Dongéng	93
Gambar 4.2 Tukang Ngangon	94

DAPSTAR TABÉL

Tabél 1.1 Kompeténsi Lulusan SMA/MA/SMK/MAK/SMALB/Pakét C.....	25
Tabél 1.2 Kompeténsi Inti Tingkat SMA / SMK / MA / MAK / Paket A.....	27
Tabél 1.3 Kata Kerja Operasional Ranah Kognitif	32
Tabél 1.4 Kata Kerja Operasional Ranah Afektif	32
Tabél 1.5 Kata Kerja Operasional Ranah Psikomotorik	33
 Tabél 2.1 Format Observasi Prakték Ngajar.....	61
Tabél 2.2 Katangtuan Prédikat jeung niléy	62
 Tabél 3.1 Struktur Téks Anékdota	76
 Tabél 4.1 Unsur Intrinsik Carita Dongéng.....	97

DAFTAR BAGAN

Bagan 3.1 Struktur Téks Anékdót.....	76
Bagan 3.2 Rupa-rupa Kecap Rajékan	77
Bagan 3.3 Struktur Téks Prosédur Kompléks	84

DAFTAR LAMPIRAN

Lampiran 1.1 Conto Dongéng	129
Lampiran 1.2 Conto RPP.....	131

BUBUKA

A. Kasang Tukang

Guru mangrupa salah sahiji profési anu pohara pentingna pikeun nangtukeun maju mundurna atikan di hiji nagara. Lain ngan saukur népakeun pangaweruh wungkul, tapi leuwih jero deui nyiapkeun para panerus bangsa (generasi muda) sangkan bisa tapis, rancagé jeung miboga karakter anu hadé.

Dumasar kana amanat dina Undang-Undang Nomor 14 Tahun 2015 ngeunaan Guru jeung Dosén, guru jeung tenaga kependidikan sawadina diajénan sarta dimekarkeun salaku profési anu mibanda martabat. Sabab, guru jeung tenaga kependidikan téh tanaga profésional anu mibanda fungsi, peran, sarta kalungguhan anu kacida pentingna dina ngahontal visi pendidikan 2025, nya éta: “*Menghasilkan Insan Indonesia Cerdas dan kompetitif (Insan Kamil/Insan Paripurna.*” Anu dimaksud insan Indonesia anu cerdas nya éta insan anu cerdas sagemblengna sacara *komprehensif* anu ngawengku: cerdas spiritual, cerdas émosional, cerdas sosial, cerdas inteléktual, jeung cerdas kinéstétik. Patali jeung ieu hal, aya lima nilai utama karakter, nya éta: religius, nasionalis, mandiri, gotong royong, jeung integritas.

Minangka tarékah pikeun ngaronjatkeun kamampuh guru basa Sunda tangtu perlu ayana program-program anu ngarojong salah sahijina program diklat, Program Guru Pembelajaran Basa Sunda dilaksanakeun ku PPPPTK TK PLB. Program Guru Pembelajaran Basa Sunda mikabutuh modul pikeun salah sahiji sumber diajar pamilon diklat. Modul basa Sunda winangun bahan ajar dirancang sangkan pamilon diklat mampuh diajar sacara mandiri.

Modul *Pengembangan keprofesian berkelanjutan Guru Basa Sunda Kelompok Kompetensi D* téh ngawengku 4 kagiatan diajar, nya éta saperti ieu di handap

Kegiatan Diajar 1 : Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013, SKL, KI, KD, IPK Basa Sunda dumasar Kurikulum 2013 di SMA/SMK.

Kegiatan Diajar 2 : Nyusun RPP Basa Sunda jeung Prakték Ngajar Basa Sunda nu Luyu jeung Standar Kaamanan di SMA/SMK.

Kegiatan Diajar 3 : Téks Anékdote jeung Téks Prosedur Kompléks.

Kegiatan Diajar 4 : Wangun jeung Unsur Intrinsik Dongéng pikeun Pangajaran di SMA/SMK.

Kompetensi pédagogik jeung kaprofésional dina ieu modul, diaworkeun jeung konsép *Penguatan Pendidikan Karakter (PPK)* anu ngawengku lima ajén-inajén dasar, nya éta réligius, nasionalis, mandiri, gotong royong, jeung integritas.

(1) *Ajén réligius* bisa katingali tina pengkuh dina ngalaksanakeun ibadah, taat kana ajaran agama nu dicepengna, toleransi/ ngajénan agama nu séjénna, pengkuh pamadegan, percaya diri, sosobatan, iklas, teu maksakeun kahayang sorangan, tur ngariksa kana sakumna ciptaan Manten-Na.

(2) *Ajén nasionalis* katitén tina cara mikir jeung paripolah anu satia, *peduli*, tur ngajén kana bédana basa, lingkungan fisik, sosial, budaya, ekonomi, sarta pulitik. Cindekna, kapentingan balaréa jadi hal anu kudu diheulakeun.

(3) *Ajén mandiri* bisa katitén tina sikep: ngahargaan/ngaaprésiati budaya sorangan, ngariksa budaya sorangan, pinunjul tur mimoga préstasi, nyaah ka lemah cai, ngajaga lingkungan sabudeureunana, disiplin, jeung ngajenan rupaning buaya, suku, jeung agama.

(4) *Ajén gotong royong* ébréh tina paripolah: silih hargaan, daék gawé bareng, inklusif, miboga komitmen kana hasil rembugan sarerea, musyawarah mupakat, silih tulungan, anti diskriminatif, rempug jukung sauyunan dina nyanghareupan pasualan, sarta resep nyarita jeung teu kurung batok.

(5) *Ajén integritas* ébréh tina paripolah: jujur, satia, miboga komitmen moral, anti korupsi, adil, tanggung jawab, suri toladan, silih hargaan.

Lima ajén-inajén di luhur ebreh dina ieu modul, boh dina tujuan, materi, latihan, atawa lumangsungna prosés pangajaran. Sanggeus medar ieu modul, guru dipiharep mampuh ngaronjat boh kompetensi pedagogik boh profesional tur ngalarapkeun ajén-inajén PPK dina hirup kumbuh sapopoé, boh keur dirina sorangan boh keur siswana.

B. Tujuan

Tujuan anu baris dihontal dina ieu matéri *Modul Pengembangan keprofesian berkelanjutan Guru Basa Sunda Kelompok Kompetensi D*, diébréhkeun dina Kompetensi Inti (KI) jeung Standar Kompetensi Guru (SKG), jeung Indikator Pencapaian Kompetensi (IPK) tur miboga ajén inajén atikan karakter réligius, nasionalis, mandiri, gotong royong, jeung integritas.

Kompeténsi Inti (KI)

3. Mengembangkan kurikulum yang terkait dengan mata pelajaran yang diampu.
4. Menyelenggarakan pembelajaran yang mendidik.
20. Menguasai materi, struktur, konsep, dan pola pikir keilmuan yang mendukung mata pelajaran yang diampu.

Standar Kompetensi Guru (SKG)

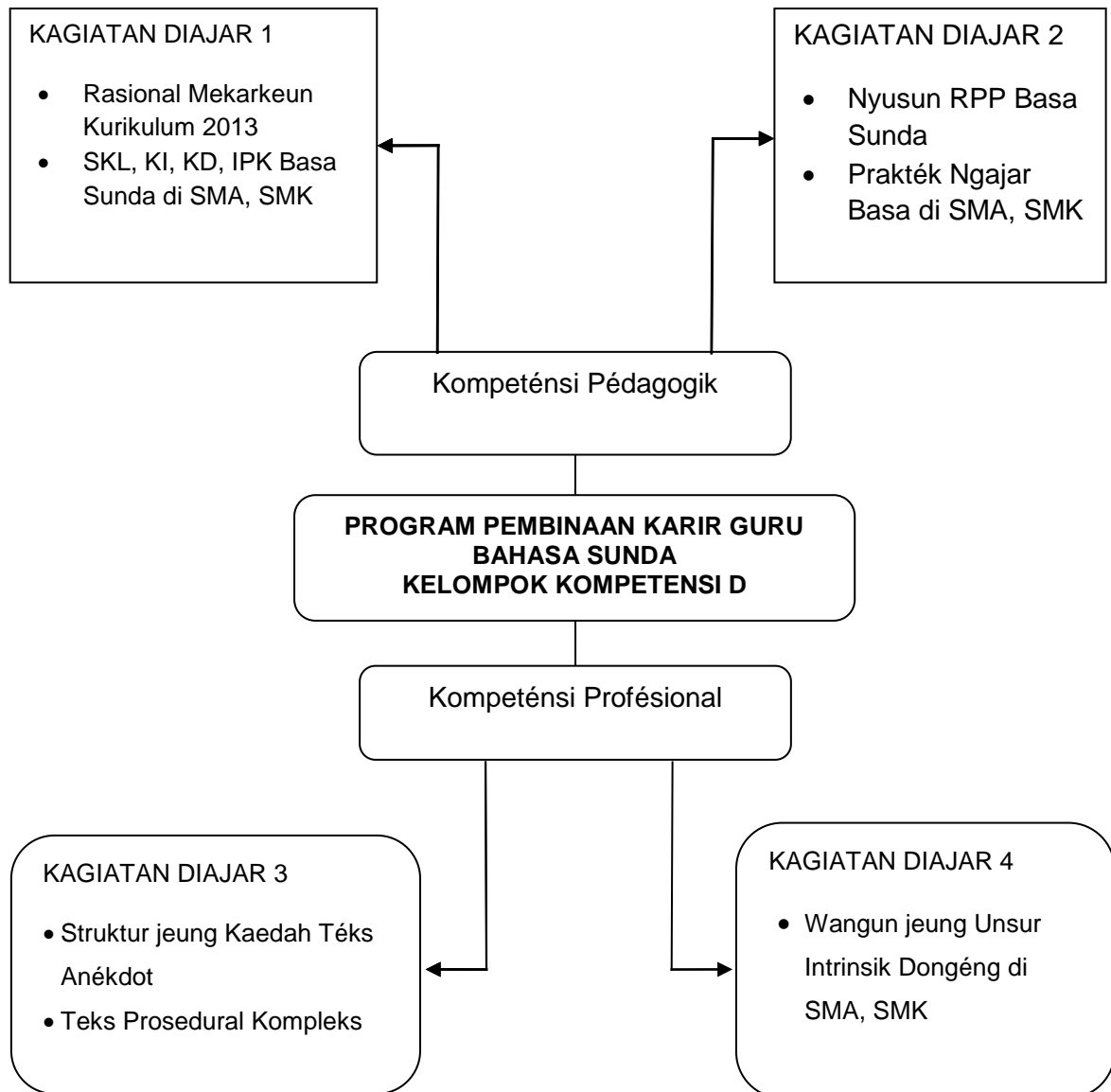
- 3.1 Memahami prinsip-prinsip pengembangan kurikulum.
- 3.2 Menentukan tujuan pembelajaran yang diampu
- 3.3 Mengembangkan indikator dan instrumen penilaian.
- 4.1. Memahami prinsip prinsip perancangan pembelajaran yang mendidik.
- 4.2. Mengembangkan komponén-komponén rancangan pembelajaran.
- 4.3. Menyusun rancangan pembelajaran yang lengkap, baik untuk kegiatan di dalam kelas, laboratorium, maupun lapangan.
- 4.4. Melaksanakan pembelajaran yang mendidik di kelas, di laboratorium, dan di lapangan dengan memperhatikan standar keamanan yang dipersyaratkan.
- 20.4 Memiliki keterampilan berbahasa Sunda (menyimak, berbicara, membaca, dan menulis).
- 20.5 Memahami teori dan genre sastra Sunda.

20.7 Mampu mengapresiasi karya sastra Sunda secara reseptif dan produktif

Indikator Pencapaian Kompetensi (IPK)

- 3.1.1 Menjelaskan prinsip pengembangan kurikulum.
- 3.2.1 Merumuskan tujuan pembelajaran bahasa Sunda berdasarkan KD.
- 3.6.1 Membuat indikator sesuai KD dalam pembelajaran bahasa Sunda.
- 4.1.1 Mengidentifikasi prinsip-prinsip penyusunan.
- 4.2.1 Mengidentifikasi komponen-komponen RPP pembelajaran bahasa Sunda. RPP pembelajaran bahasa Sunda.
- 4.3.1 Menentukan urutan kegiatan inti dalam pembelajaran bahasa Sunda dengan lengkap.
- 4.4.1 Menentukan pelaksanaan pembelajaran bahasa Sunda.
- 20.4.13 Menemukan struktur dan kaidah téks anekdot.
- 20.4.14 Menemukan struktur dan kaidah téks prosedural kompleks.
- 20.6.1 Mengidentifikasi bentuk dan jenis dongeng.
- 20.6.2 Menemukan unsur-unsur intrinsik dongeng.
- 20.7.10 Memeragakan teknik mendongeng yang baik.

C. Peta Kompeténsi

Gambar 1. Peta Kompeténsi

D. Ambahan Matéri

Ieu di handap ambahan bahan Pengembangan keprofesian berkelanjutan Guru Basa Sunda Kelompok Kompetensi D. Ieu materi diaworkeun jeung PPK anu ngawengku ajen inajen: religius, nasionalis, mandiri, gotong royong, jeung integritas.

Matéri Pédagogik

Materi 1: Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013, ngawengku: (1) Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013; (2) *Penyempurnaan* pola pikir Kurikulum 2013, (3) *Penguatan* tata kelola Kurikulum 2013, (4) *Penguatan* matéri dina Kurikulum 2013, (5) Karakteristik Kurikulum 2013, (6) Élemén Parobahan Kurikulum 2013, jeung (7) Kurikulum 2013 Mata Pelajaran Muatan Lokal Basa Daérah Sunda.

SKL, KI, KD, IPK Basa Sunda, ngawengku: (1) Standar Kompetensi Lulusan (SKL), (2) Kompetensi Inti (KI), (3) Kompetensi Dasar (KD), jeung (4) Indikator Pencapaian Kompetensi (IPK)

Matéri 2: Nyusun RPP Basa Sunda, ngawengku: (1) Hakékat RPP, (2) Prinsip-prinsip mekarkeun RPP, (3) Komponén RPP, (4) Léngkah-léngkah nyusun RPP, (5) Conto RPP mata pelajaran basa Sunda Prakték Ngajar Basa Sunda ngawengku, (1) Sarana Prasarana Prakték Pangajaran anu Luyu jeung Standar Kaamanan, (2) Ngaidéntifikasi Prinsip-prinsip Prakték Ngajar, (3) Ngajéntrékeun Tahapan Prakték Ngajar, jeung (4) Prakték Ngajar Basa Sunda.

Matéri Profésional

Matéri 3: Téks Anékdote, ngawengku: (1) Wangenan Téks Anékdote, (2) Ciri Téks Anékdote, (3) Struktur Téks Anékdote, (4) Unsur Kabasaan dina Téks Anékdote, jeung (5) Ngalarapkeun Konsép Téks Anékdote pikeun Bahan Pangajara. Struktur jeung Kaédah Téks Prosédur Kompléks, ngawengku: (1) Wangenan Téks Prosédur Kompléks, (2) Ciri Téks Prosédur Kompléks, (3) Struktur Téks Prosédur Kompléks, (4) Unsur Kabasaan dina Téks Prosédur Kompléks,

jeung (5) Ngalarapkeun Konsép Téks Téks Prosédur Kompléks pikeun Bahan Pangajaran.

Matéri 4: Wangun jeung Unsur Intrinsik Dongéng, ngawengku: (1) Ciri-ciri Wangun Carita Dongéng, (2) Papasingan Dongéng, (3) Unsur Intrinsik Carita Dongéng, jeung (4) Conto Cara Ngalarapkeun Konsép Wangun jeung Unsur Intrinsik Dongéng pikeun Bahan Pangajaran di SMA, SMK.

E. Cara Ngagunakeun Modul

Aya sawatara hal nu perlu diéstokeun dina ngulik ieu modul. *Kahiji*, Sadérék kudu percaya diri yén ieu modul téh aya mangpaatna. *Kadua*, Sadérék kudu kreatif narékahan sangkan meunang informasi optimal tina modul. *Katilu*, Sadérék perlu niténan kalawan taliti jeung migawé latihan sacara babarengan tur tanggung jawab nu dipidangkeun dina ahir pedaran. Titénan jeung pigawé tiap bagian kalawan daria. Sangkan teu poho, jieun catetan husus tina tiap bahan nu dipidangkeun. Ulah poho migawé sakur latihan-latihan jeung évaluasi dina saban bagian modul.

Kamampuh atawa kompetensi Sadérék ngeunaan ieu bahan kagiatan diajar baris dinilai ku hasil tés jeung laporan pancén pribadi. Dina maca, nengétan, jeung ngulik bahan-bahan nu aya dina ieu modul Sadérék dipiharep macana jeung ngulikna kalawan mandiri, kreatif, sistematis, tur taliti. Lamun manggihan bangbaluh dina mahamkeunana jeung dina ngajawab latihan atawa soal, Sadérék bisa sawala (diskusi) sacara babarengan jeung kancamitra séjénna atawa nanyakeun ka fasilitator.

KOMPETÉNSI PÉDAGOGIK:

**KURIKULUM 2013 DINA PANGAJARAN
BASA SUNDA DI SMA/SMK**

KAGIATAN DIAJAR 1

Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013, SKL, KI, KD, IPK Basa Sunda Dumasar Kurikulum 2013 di SMA/SMK

A. Tujuan

Saréngséna maca sacara mandiri, Kagiatan Diajar I, Sadérék dipiharep meunang kamampuh ngeunaan (1) Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013; jeung (2) nganalisis SKL, kalawan religius, mandiri, gotong royong, integritas, jeung nasionalis.

B. Indikator Pencapaian Kompetensi

Indikator pencapaian kompetensi kagiatan diajar 1 ngawengku ieu di handap.

1. Ngajéntrékeun rasional mekarkeun Kurikulum 2013 kalawan pinuh ku rasa daria.
2. Nganalisis SKL, KI, KD, IPK Basa Sunda dumasar Kurikulum 2013 di SMA, SMK kalawan gemet tur taliti.

C. Pedaran Matéri

1. Kurikulum 2013

a. Tiori jeung Konsep Kurikulum

Kurikulum miboga fungsi anu kacida strategis dina raraga ngahontal tujuan pendidikan. Sacara umum fungsi kurikulum téh pakakas pikeun mantuan siswa mekarkeun pribadina dina raraga ngahontal tujuan pendidikan. Kurikulum téh sagala aspek anu mangaruhan siswa di sakola, kaasup guru jeung sarana prasarana sejenna. Kurikulum disusun sacara sistematis tur logis pikeun ngahontal tujuan pendidikan. Salaku program diajar, kurikulum nya éta niat, rancangan, jeung pangharepan.

Pungsi praksis tina kurikulum ngawengku:

- 1) pikeun sakola: papakas pikeun ngahontal tujuan-tujuan pendidikan, jeung salaku pedoman pikeun ngatur kagiatan pendidikan sapopoé.

- 2) pikeun sakola: ngajamin ayana pungsi pikeun miaran kasaimbangan prosés pendidikan.
- 3) pikeun masarakat jeung lulusan.

Peran kurikulum:

- 1) Peranan konservatif: yen kurikulum bisa dijadikeun sarana pikeun ngatransmisikeun nilai-nilai warisan budaya jaman baheula anu masih luyu jeung jaman kiwari pikeun generasi ngora.
- 2) Peranan kritis jeung evaluasi mekarna elmu pangaweruh jeung aspek-aspek sejenna anu baris kajadian kiwari. Peranan kreatif netelakeun yen kurikulum kudu mampuh mekarkeun hiji hal anyar.
- 3) Peranan aktif. Ieu peranan miboga kasang tukang, ayana kanyataan yen nilai-nilai jeung budaya anu hirup di masarakat salawasna robah. Kukituna, ngawariskeun nilai-nilai budaya jaman baheula ka siswa kudu diluyukeun jeung pajamanan kiwari.

b. Mekarna Kurikulum di Indonesia

Ti mimiti taun 1945, kurikulum pendidikan di Indonesia geus ngalaman sawatara parobahan jeung penyempurnaan, nya éta taun 1947 (Leer Plan /Rencana Pelajaran), 1952 (Rencana Pelajaran Terurai), 1964 (Rencana Pendidikan), 1968 (Kurikulum 1968), 1975 (Kurikulum 1975), 1984 (Kurikulum 1984), 1994 (Kurikulum 1994), 1999 (Suplemen Kurikulum 1999), 2004 (Kurikulum Berbasis Kompetensi/ KBK), 2006 (Kurikulum Tingkat Satuan Pendidikan/ KTSP), 2013 (Kurikulum 2013/ Kurtilas). Saperti gambar ieu dihandap.

Gambar 1.1 Perkembangan Kurikulum di Indonesia

1) Kurikulum taun 1947 (Leer Plan /Rencana Pelajaran)

Kurikulum taun 1947 ngutamakeun pendidikan watak, kasadaran ‘bernegara jeung bermasyarakat’. Siswa dididik kumaha carana ‘bersosialisasi’ hirup kumbuh di masarakat dina kahirupan sapopoé.

2) Kurikulum taun (Rencana Pelajaran Terurai)

Kurikulum, 1952 museurkeun kana pangabutuh siswa ngeunaan élmu pangaweruh kacida diutamakeun. Sistem pendidikannana disebut Sistem Panca Wardana atawa sistem lima aspek ‘perkembangan’, nya éta: mekarna moral, mekarna intelegensi, mekarna emosi/artistik, mekarna kaparigelan, jeung mekarna jasmaniah.

3) Kurikulum 1964 (Rencana Pendidikan)

Dina Kurikulum 1964, puseur atikan kana lingkup praktis. Hartina, unggal-unggal mata pelajaran nu diajarkeun di sakola kudu mampuh ‘berkorelasi” positif, aya patalina jeung fungsional praktis siswa di masarakat. Ieu kurikulum disebut oge, ‘*Correlated Curriculum*.’

4) Kurikulum 1968

Kurikulum 1968 museur kana UUD 1945 sacara murni jeung konsekwen. Tina segi tujuan pendidikan, Kurikulum 1968 miboga tujuan yen pendidikan atikan téh tarekah pikeun ngawangun manusa anu pengkuh agamana, luhung élmu-na, jembar budanyana, jeung rancagé gawéna anu ngagambarkeun manusa Pancasila sajati.

5) Kurikulum 1975

Kurikulum 1975 museur kana tujuan, sangkan atikan leuwih *efisien* jeung *efektif*. Nu jadi kasang tukang ieu kurikulum, nya éta ayana pangaruh konsép dina widang manajemen, nya éta MBO (*Management by Objective*).

6) Kurikulum 1984

Kurikulum 1984 ‘mengusung’ *Process Skill Approach*, hartina ngutamakeun pamarekan prosés. Tapi sok sanajan kitu, tujuan dina ieu kurikulum ogé dianggap penting. Ieu kurikulum sering disebut ‘Kurikulum 1975 Yang Disempurnakan’.

7) Kurikulum 1994

Kurikulum 1994 disebut “Penyempunaan Kurikulum 1984” tur dilaksanakeun luyu jeung Undang-undang Nomor 2 Tahun 1989 ngeunaan Sistem Pendidikan Nasional. Ieu hal méré dampak kana sistem ngabagi waktu mata pelajaran, nya éta ngarobah tina sistem semester kana sistem caturwulan.

8) Suplemen Kurikulum 1999

Salila dilaksanakeun Kurikulum 1994, aya sawatara bangbaluh, pangpangna tina pamarekan ngawasa materi (*content oriented*). Ieu bangbaluh téh nyumangetan nu nyieun kawijakan pikeun nyampunakeun ieu kurikulum. Salah sahiji tarékah pikeun nyampurnakeun ieu kurikulum, ditetepkeunana Suplemen Kurikulum 1999.

9) Kurikulum Berbasis Kompetensi/ KBK tahun 2004

Dina Kurikulum 2004, siswa diperedih aktif mekarkeun kaparigelan dina widang IPTEK kalawan ngadumaniskeun rasa gawé bareng jeung solidaritas, sok sanajan aya kumpetisi dipapada siswa.

10) Kurikulum Tingkat Satuan Pendidikan/ KTSP tahun 2006

Ieu kurikulum téh mangrupa kurikulum operasional anu disusun jeung dilaksanakeun di unggal-unggal satuan pendidikan. Ieu kurikulum ngaimplementasikeun regulasi PP No. 19/2005. Ieu ésénsi kurikulum miboga ciri/ karakteristik kana mekarna pangajaran pikeun ngahontal pakét-pakét kompetensi.

11) Kurikulum 2013

Kurikulum 2013 téh kurikulum anyar anu diimplementasikeun ku pamaréntah pikeun nyampurnakeun KTSP. Élemén parobahan dina Kurikulum 2013, aya dina SKL, SI, Standar Prosés, jeung Standar Penilaian.

c. Landasan Kurikulum 2013

1) Landasan Yuridis

Landasan yuridis kurikulum adalah Pancasila dan Undang-undang Dasar 1945, Undang-undang No. 20 tahun 2003 tentang Sistem Pendidikan Nasional, Peraturan Pemerintah No. 19 Tahun 2005 tentang Standar Nasional Pendidikan dan Peraturan Menteri Pendidikan dan Peraturan Menteri Pendidikan

kan Nasional No. 22 Tahun 2006 tentang Standar Isi. Saterusna, mekarna Kurikulum 2013 diamanatkeun ku Rencana Pembangunan Jangka

Menengah Nasional (RPJMN). Landasar Yuridis mekarkeun Kurikulum 2013 nu séjénna, nya éta Instruksi Presiden Republik Indonesia taun 2013 ngeunaan Pendidikan Karakter, kiwari disampurnakeun jadi Peraturan Pemerintah No.32 Tahun 2003 tentang Standar Nasional Pendidikan.

2) Landasan Filosofis

Sacara singkat kurikulum nya éta ngawangun kahirupan jaman kiwari jeung jaman nu baris datang, dimekarkeun dina warisan nilai jeung prestasi bangsa jama baheula, tur saterusna diwariskeun sarta dimekarkeun pikeun kahirupan anu bakal datang. Tilu dimensi kahirupan bangsa: baheula, kiwari, jeung nu baris datang, jadi landasan filosofis mekarkeun kurikulum. Ngawariskeun nilai jeung prestasi bangsa jaman baheula jadi modal pikeun ngawangun kahirupan bangsa jaman kiwari jeung jaman nu bakal datang.

3) Landasan Émpiris

Indonesia salaku bangsa anu lega tina aspek geografis, suku bangsa, potensi ekonomi, jeung aneka ragamna kamajuan pangwangunan ti hiji daérah ka daérah nu séjénna, pastina ogé tetep aya ancaman *disintegrasi* bangsa sok sanajan ngan saeutik. Ku kituna, kurikulum kudu ngawangun manusa Indonesia sangkan mampuh méré kasaimbangan pangabutuh individu jeung masarakat pikeun ngamajukeun jatidiri pikeun gumulung salaku hiji idéntitas bangsa Indonesia. Rupaning élemén masarakat geus méré kritikan, komentar, jeung saran patali jeung beban diajar siswa, hususna di SD. Beban diajar siswa SD sacara kasat mata bisa dititénan tina beban buku anu beurat tur réa anu kudu dibawa ka sakola.

Ieu beban diajar téh, muarana tina lobana jumlah mata pelajaran di SD. Kikitungna, kurikulum di SD muarana kana dimensi, nya éta: maca, nulis, jeung ngitung, tur ngawangun karakter.

Kiwari, tarekah pikeun nedunan pangabutuh manusa geus sacara nyata méré pangaruh negatif ka lingkungan alam. Polusi, kurangna sumber cai nu bersih, rawan pangan, pemanasan global, mangrupa tantangan anu kudu disanghareupan ku generasi ngora kiwari jeung mangsa nu bakal datang. Kurikulum

kudu dipuseurkeun kana ngawangun kasadaran jeung rasa peduli generasi ngora nyanghareupan lingkungan alam sangkan mampuh ngungkulan masalah sacara kreatif, tanggung jawab, gawé bareng, silih bantuan, tur gotong royong.

4) Landasan Téoritik

Kurikulum 2013 dimekarkeun dumasar tiori 'Pendidikan Berdasarkan Standar' (*Standar-Based-Education*), jeung tiori kurikulum berbasis kompetensi. Pendidikan dumasar standar nya éta pendidikan anu netepkeun standar nasional salaku kualitas minimal warganegara pikeun hiji jenjang atikan. Kurikulum berbasis kompetensi dirancang pikeun méré pangalaman diajar salegalegana ka siswa pikeun mekarkeun sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan anu diperlukeun pikeun ngawangun kamampuh anu cindek dina SKL. Hasil ieu pangalaman diajar téh nya éta hasil diajar siswa anu ngagambarkeun manusa nu miboga kualitas nu cindek dina SKL.

d. Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013

Undang-Undang Nomer 20 taun 2003 ngeunaan Sistem Pendidikan Nasional nétélakeun yén kurikulum nya éta rarancang jeung aturan ngeunaan tujuan, eusi, sarta bahan pangajaran sarta cara anu digunakeun pikeun padoman lumangsungna kagiatan pangajaran keur ngahontal tujuan pendidikan anu tangtu.

Dumasar kana wangenan di luhur, aya dua diménsi kurikulum. *Kahiji* nya éta rarancang jeung aturan ngeunaan tujuan, eusi, jeung bahan pangajaran. *Kadua*, cara anu digunakeun pikeun kagiatan pangajaran.

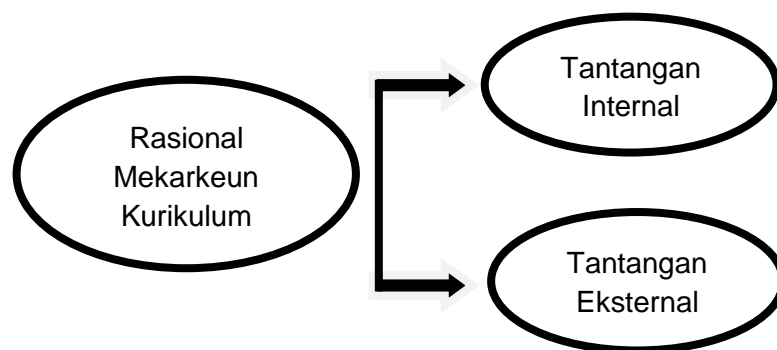
Kurikulum 2013 mimiti dilarapkeun taun ajaran 2013/2014 pikeun nedunan dua diménsi di luhur. Kurikulum 2013 dimekarkeun dumasar kana ayana pangabutuh internal jeung éksternal. Ieu dua faktor téh baris dipedar di handap.

1) Pangabutuh Internal

Pangabutuh internal raket patalina jeung kaayaan kondisi pendidikan utamana patali jeung pamérédih atikan anu museur kana dalapan Standar Nasional Pendidikan nu ngawengku: Standar Isi, Standar Prosés, Standar Kompetensi

Lulusan, Standar Pendidik dan Tenaga Kependidikan, Standar Sarana dan Prasarana, Standar Pengelolaan, Standar Pembiayaan, sarta Standar Penilaian Pendidikan. Pangabutuh internal raket patalina jeung mekarna jumlah penduduk Indonésia hususna tina tumuwuhna penduduk umur produktif.

Danget ayeuna jumlah penduduk Indonésia umur produktif (15-64 taun) leuwih loba batan umur anu teu produktif (0-14 taun jeung kolot umur 65 ka luhur). Jumlah umur produktif bakal nepi kana puncakna dina taun 2020-2035, nu angkana nepi ka 70%. Ku kituna, masalah gedé anu disanghareupan téh nya éta kumaha cara narékahan sangkan sumberdaya manusa umur produktif anu loba téh bisa ditransformasikeun nepi ka jadi sumber daya manusa anu mibanda kompeténsi jeung kaparigelan ngaliwatan atikan, sarta henteu ngabeungbeuratan nagara.

Gambar 1.2 Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013

2) Pangabutuh Éksternal

Pangabutuh éksternal raket patalina jeung arus globalisasi sarta rupa-rupa isu ngeunaan masalah lingkungan hidup, kamajuan téhnologi jeung informasi, nguliatna industri kréatif jeung budaya, sarta mekarna atikan di tingkat internasional. Arus globalisasi baris ngagésér pola hirup masarakat tina agraris jeung perniagaan tradisional kana masarakat industri jeung perdagangan modérn saperti *World Trade Organization (WTO)*, *Association of Southest Asian Nations (ASEAN) Community*, *Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC)*, jeung *ASEAN Free Trade Area (AFTA)*.

Pangabutuh éksternal raket patalina jeung ngagésérna ékonomi dunya, pangaruh tina héabna tekhnosains jeung mutu, invésitasi, sarta transformasi dina widang atikan. Indonesia ilubiung dina studi *International Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS)* jeung *Program for International Student Assessment (PISA)* ti taun 1999. Préstasi siswa Indonésia dina sababaraha kali laporan anu dikaluarkeun TIMSS jeung PISA teu pati alus. Ieu hal dibalukarkeun lantaran lobana matéri uji dina TIMSS jeung PISA teu aya dina kurikulum Indonésia.

e. Penyempurnaan Pola Pikir Kurikulum 2013

Kurikulum 2013 dimekarkeun dumasar kana *penyempurnaan* pola pikir ieu di handap.

- 1) Mageuhan pola diajar-ngajar nu museur ka siswa. Siswa kudu miboga kabébasan pikeun milih matéri jeung gaya diajar (*learning style*) sangkan miboga kompetensi anu sarua.
- 2) Mageuhan pola diajar-ngajar interaktif, boh antara siswa jeung siswa, siswa jeung guru, siswa jeung média, boh siswa jeung sumber lingkungan.
- 3) Mageuhan pola diajar-ngajar sacara *jejaring* (siswa nyuprih élmu ti saha waé jeung di mana waé ngaliwatan internét).
- 4) Mageuhan diajar-ngajar aktif néangan (diajar-ngajar siswa aktif anu diwewegan ku pamarekan saintifik).
- 5) Mageuhan pola diajar mandiri jeung kelompok dumasar kana *team work*.
- 6) Mageuhan diajar-ngajar berbasis multimédia.
- 7) Mageuhan pola diajar-ngajar dumasar klasikal-masal bari tetep niténan mekarna poténsi siswa.
- 8) Mageuhan pola diajar-ngajar ilmu pangaweruh jamak (*multi diciplines*)
- 9) Mageuhan pola diajar-ngajar kritis.

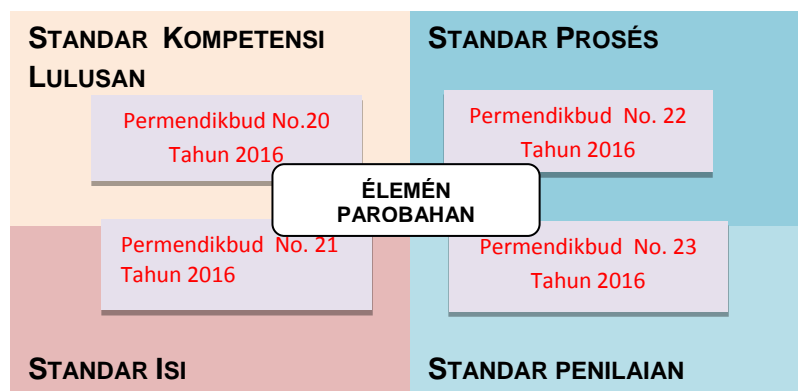
f. Karakteristik Kurikulum 2013

Kurikulum 2013 dirancang dumasar kana karakteristik ieu di handap.

- 1) Mekarkeun saimbangna antara sikep spiritual jeung sosial, pangaweruh, jeung kaparigelan, sarta ngalarapkeunana di sakola jeung di masarakat.
- 2) Mérénahkeun sakola minangka bagian tina masarakat, sangkan siswa mampuh ngalarapkeun materi di sakola dina kahirupan masarakat.
- 3) Mérélolongkrang anu lalusa pikeun mekarkeun rupa-rupa sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan.
- 4) Mekarkeun kompetensi anu diébréhkeun dina wangun Kompetensi Inti (KI) kelas tur diwincik deui kana Kompetensi Dasar (KD).
- 5) Mekarkeun Kompetensi Inti (KI) kelas jadi unsur pengorganisasian (*organicing elements*) KD.
- 6) Mekarkeun KD dumasar kana prinsip kumulatif, silih wewegan (*reinforced*), jeung ngabeungharan (*enriched*) antarmata pelajaran.

g. Élemén Parobahan Kurikulum 2013

Standar Nasional Pendidikan ngawengku: Standar Kompetensi Lulusan, Standar Isi, Standar Prosés, Standar Kependidikan, Standar Sarana dan Prasarana, Standar Pembiayaan, Standar Penilaian Pendidikan (UU No. 32 Tahun 2013 ngeunaan Sisdiknas). Dina raraga mekarkeun Kurikulum 2013, tina dalapan Standar Nasional Pendidikan sakumaha anu kaunggel dina UU Sisdiknas, opat standar anu robah nya éta: Standar Kompetensi Lulusan (SKL), Standar Isi (SI), Standar Prosés, jeung Standar Penilaian. Ilikan gambarna.

Gambar 1.3 Élemén Parobahan Kurikulum 2013

1) SKL Kurikulum 2013

Pikeun ngawujudkeun Tujuan Pendidikan Nasional diperlukeun profil kualifikasi kamampuh lulusan anu cindek dina SKL. Dina penjelasan Pasal 35 Undang-Undang No. 20 Tahun 2003 disebutkeun yén SKL téh kualifikasi kamampuh lulusan anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan siswa anu kudu ditedunan atau dihontal di jenjang pendidikan dasar jeung menengah.

Numutkeun Permendikbud No. 20 Tahun 2016 tentang Standar Kompetensi Lulusan Pendidikan Dasar dan Pendidikan Menengah, SKL nya éta kriteria ngeunaan kualifikasi kamampuh lulusan anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan. SKL digunakeun salaku acuan utama mekarkeun Standar isi, Standar Prosés, jeung Standar Penilaian Pendidikan, Standar Pendidik dan Tenaga Kependidikan, Standar Sarana dan Prasarana, jeung Standar Pembiayaan.

2) Standar Isi Kurikulum 2013

Numutkeun Permendikbud No. 21 Tahun 2016 tentang Standar Isi Pendidikan Dasar dan Menengah, Standar Isi téh kriteria ngeunaan ambahan materi jeung tingkat kompetensi siswa pikeun ngahontal kompetensi lulusan dina jenjang jeung jenis pendidikan. Pikeun nedunan pangabutuh waktu nu bakal datang jeung mapag Generasi Emas Indonesia Taun 2045, geus ditetepkeun SKL berbasis Kompetensi Abad XXI, Bonus Demografi Indonesia, jeung potensi Indonesia jadi kelompok 7 Negara Ekonomi Terbesar Dunia, sakaligus mageuhan kontribusi Indonesia dina pangwangunan peradaban dunya. Ambahan materi jeung tingkat kompetensi siswa anu kudu ditedunan atau dihontal dina satuan pendidikan jenjang dasar jeung menengah cindek dina Standar Isi pikeun unggal mata pelajaran.

Standar Isi diluyukeun jeung subtansi tujuan pendidikan nasional dina domain sikep spiritual, sikep sosial, pangaweruh, jeung kaparigelan. Kukituna, Standar Isi dimekarkeun pikeun nangtukeun kriteria ambahan jeung tingkat kompetensi luyu jeung kompetensi lulusan anu cindek dina SKL, nya éta: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan.

Karakteristik, luyuna, cukupna, legana, jeung jerona materi ditangtukeun ku karakteristik kompetensi sarta prosés ‘pemerolehan’ kompetensi. Eta tilu kompetensi téh miboga prosés ‘pemerolehan’ anu béda-béda. Sikep diwangun ngaliwatan aktivitas: narima, ngajalankeun, ngahargaan, neuleuman, jeung ngamalkeun. Pangaweruh diwangun ngaliwatan aktivitas: mikanyaho, paham, ngalarapkeun, ngaanalisis, ngaevaluasi, jeung nyiptakeun. Kaparigelan diwangun ngaliwatan aktivitas: nengetan, nanya, nyoba, nalar, préséntasi, jeung nyiptakeun.

3) Standar Prosés Kurikulum 2013

Numutkeun Permendikbud No. 22 Tahun 2016 Standar Prosés nya éta: kriteria ngeunaan ngalaksanakeun pangajaran di satuan pendidikan pikeun ngahontal SKL. Standar prosés dimekarkeun luyu jeung SKL sarta Standar Isi anu cindek dina Peraturan Pemerintah Nomor 32 tahun 2013 tentang Perubahan atas Peraturan Pemerintah Nomor 19 Tahun 2005 tentang Standar Nasional Pendidikan.

Prosés pembelajaran diayakeun sacara *interaktif, inspiratif*, pikaresepeun, méré tantangan, ngamotivasi siswa pikeun aktif partisipatif, sarta méré lolongkrang waktu anu cukup pikeun mekarkeun prakarsa, krativitas, jeung kamandirian siswa luyu jeung bakat, minat, tur mekarna fisik sarta psikologi siswa. Ku kituna, unggal-unggal satuan pendidikan kudu ngararancang, pangajaran, jeung pangajaran sangkan ngaronjatkeun éfisiénsi jeung éféktivitas kahontalna kompetensi lulusan.

4) Standar Penilaian Kurikulum 2013

Numutkeun Permendikbud No 23 Tahun 2016 tentang Standar Penilaian Pendidikan, Standar penilaian pendidikan nya éta katangtuan ngeunaan ambahan, tujuan, mangpaat, prinsip, mekanisme, prosédur, jeung instrumén penilaian hasil diajar siswa anu digunakeun pikeun dadasar penilaian hasil diajar siswa di pendidikan dasar jeung pendidikan menengah.

Standar Penilaian méré sarat ngagunakeun penilaian autentik (*auténtic assesment*). Sacara paradigmatik, penilaian autentik merlukeun

pangajaran autentik (*autéhntic instruction*) jeung diajar autentik (*autéhntic learning*).

SKL K-13 téh nya éta kritéria kualifikasi kamampuh lulusan anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan. Standar Isi K-13 ngawengku KI jeung KD, nya éta kritéria ngeunaan ambahan matéri jeung tingkat kompetensi pikeun ngahontal kompetensi lulusan. Standar Prosés K-13, patali jeung prosés diajar ngajar. ngagunakeun pamarekan saintifik jeung *discovery learning*, *project-based learning*, *problem-based learning*, *inquiry learning*, ngagunakeun modus pangajaran langsung (*direct instructional*) jeung teu langsung (*indirect instructional*).

Luyu jeung SKL jeung Standar Isi, prinsip pangajaran anu digunakeun:

- 1) ti siswa dibéré nyaho kasiswa anu néangan kanyaho;
- 2) ti guru nu mangrupa hiji-hijina sumber diajar, jadi museur kana rupaning sumber diajar;
- 3) tina pamarekan tékstual ka pamarekan prosés nu mageuhan digunakeunana pamarekan ilmiah;
- 4) tina pangajaran berbasis konten ka pangajaran berbasis kompetensi;
- 5) tina pangajaran parsial ka pangajaran terpadu;
- 6) tina pangajaran anu museur kana jawaban tunggal ka pangajaran anu jawabanna tek multi dimensi;
- 7) tina pangajaran verbalisme ka kaparigelan aplikatif;
- 8) Ngaronjatkeun jeung méré kasimbangan antara kaparigelan fisik (hardskills) jeung kaparigelan méntal (softskills).
- 9) Pangajaran anu ngutamakeun 'pembudayaan' jeung 'pemberdayaan' siswa salaku 'pembelajar sepanjang hayat'.
- 10) Pangajaran anu ngalarapkeun ajén-inajén anu méré picontoeun (ing ngarso sung tulodo), ngawangun kahayang (ing madya mangun karso), jeung mekarkeun kaparielan siswa dina prosés pangajaran (tut wuri handayani).
- 11) Pangajaran lumangsung di imah, di sakola, jeung di masarakat.
- 12) Pangajaran anu ngalarapkeun prinsip-prinsip, saha waé nya éta guru, saha waé nya éta siswa, jeung di mana waé nya éta kelas.

- 13) Ngamangpaatkeun téhnologi informasi jeung komunikasi pikeun nga-ronjatkeun éfisiénsi jeung éféktivitas pangajaran.
- 14) Unggal-unggal siswa béda sacara individual jeung kasang tukangna.

h. Kurikulum 2013 Mata Pelajaran Muatan Lokal Basa Daérah Sunda

Mata pelajaran Muatan Lokal Basa jeung Sastra Daérah téh nya éta mata pelajaran pikeun mekarkeun kompetensi anu diluyukeun jeung ciri mandiri, poténsi, jeung kaunggulan daérah. Subtansi muatan lokal ditangtukeun ku satuan pendidikan ngaliwatan pamaréntah daérah, dina ieu hal Provinsi Jawa Barat ngaliwatan Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat.

Kawenangan pamaréntah daérah pikeun mekarkeun basa daérah diwewegan ku UU nomer 24 taun 2009 ngeunaan *Bendera, Bahasa, dan Lambang Negara serta Lagu Kebangsaan*. Pasal 42 ayat (1) jeung ayat (2) éta UU nétélakeun:

- 1) *Pemerintah daerah wajib mengembangkan, membina, dan melindungi bahasa dan sastra daerah agar tetap memenuhi kedudukan dan fungsinya dalam kehidupan bermasyarakat sesuai dengan perkembangan agar tetap menjadi bagian dari kekayaan budaya Indonesia.*
- 2) *Pengembangan, pembinaan, dan perlindungan sebagaimana dimaksud pada ayat (1) dilakukan secara bertahap, sistematis, dan berkelanjutan oleh pemerintah daerah di bawah koordinasi lembaga kebahasaan.*

Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat ngaluarkeun Surat Keputusan No. 423/2372.Set-Disdik tanggal 26 Maret 2013 ngeunaan Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa Daerah pada Jenjang SD/MI, SMP/MTs, SMA/SMK/MA).

Sajalan jeung kaluarna Kurikulum 2013 aya tilu rupa kurikulum, nya éta Kurikulum Tingkat nasional, Kurikulum Tingkat Daérah, jeung Kurikulum Tingkat Sakola. Kurikulum Tingkat Nasional disusun jeung dilarapkeun sacara nasional. Kurikulum Daérah disusun jeung dilarapkeun di daérah

dumasar kana Kurikulum Tingkat Nasional luyu jeung kawijakan daérah masing-masing. Kurikulum Tingkat Sakola disusun jeung dilarapkeun di unggal-unggal jenjang sakola.

Dina raraga nedunan Kurikulum Tingkat Daérah, Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat netepkeun KI jeung KD mata pelajaran bahasa jeung sastra daérah. Salian ti diluyukeun jeung dumasar kana Kurikulum Tingkat Nasional 2013, KI jeung KD mata pelajaran basa jeung sastra daérah dumasar kana Surat Édaran Kepala Dinas Provinsi Jawa Barat nomor 423/2372/Set-Disdik tanggal 26 Maret 2013 ngeunaan Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa Daerah pada Jenjang SD/MI, SMP/MTs, SMA/SMK/MA.

Di sagigireun éta, KI jeung KD mata pelajaran basa jeung sastra daérah dumasar kana Peraturan Daérah Provinsi Jawa Barat No. 5 taun 2003 ngeunaan Pemeliharaan Bahasa, Sastra, jeung Aksara Daérah, anu netepkeun basa daérah kudu diajarkan dijenjang pendidikan dasar jeung menengah di Jawa Barat. Ieu kawijakan luyu jeung jiwa UU No. 22/1999 ngeunaan Pemerintah Daérah jeung UU No. 20/2003 ngeunaan Sistem Pendidikan Nasional, anu sumberna tina UUD 1945 anu raket patalina jeung Pendidikan dan Kebudayaan.

Ieu hal ogé luyu jeung Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomer 19 Taun 2005 ngeunaan Standar Nasional Pendidikan, Bab III Pasal 7 Ayat 3-8. Eusina nétélakeun yén SD/MI/SDLB, SMP/MTs./ SMPLB, SMA/MAN/SMALB, jeung SMK/MAK dibéré pangajaran muatan lokal anu relevan jeung rékoméndasi UNESCO taun 1999 ngeunaan "*pemeliharaan bahasa-bahasa ibu di dunia*". Di Jawa Barat basa Sunda, basa Cirebon, jeung basa Melayu Betawi mibanda kalungguhan salaku basa daérah. Basa daérah Sunda mangrupa basa indung pikeun masarakat Jawa Barat. Lian ti éta basa daérah Sunda jadi basa panganteur kagiatan diajar ngajar di kelas awal SD/MI.

Dina pangajaran basa daérah Sunda diwanohkeun kaarifan lokal minangka landasan étnopédagogis. Basa daérah Sunda jadi salah sahiji

kabeungharan dina kebhineka-tunggalikaan basa jeung budaya Nusantara, tur baris jadi landasan pikeun pendidikan karakter jeung moral bangsa.

2. SKL, Standar Isi, Kompetensi Dasar, jeung Indikator Pencapaian Kompetensi (IPK) Mapel Bahasa Sunda di SMA, SMK

a. Standar Kompetensi Lulusan (SKL)

1) Wangenan jeung Tujuan SKL

Dina Permendikbud no 20 taun 2016, SKL Kurikulum 2013 nya éta kritéria ngeunaan kualifikasi kamampuh lulusan anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigela. SKL téh kritéria kualifikasi kamampuh siswa anu dipiharep tur bisa dihontal sanggeus ngaréngsékeun dina jangka waktu diajar di satuan pendidikan dina jenjang pendidikan dasar jeung pendidikan menengah.

SKL mangrupa salah sahiji tina dalapan Standar Nasional Pendidikan. Ieu téh luyu jeung Pasal 35 Ayat (1) Undang-Undang Nomer 20 taun 2003 ngeunaan Sistem Pendidikan Nasional.

Dina Permendikbud No. 20 taun 2016, tujuan SKL téh pikeun digunakeun keur acuan utama mekarkeun: Standar Isi, Standar Prosés, Standar Penilaian, Standar Pendidik dan Tenaga Kependidikan, Standar Sarana jeung Prasarana, Standar Pengelolaan, sarta Standar Pembiayaan.

2) Kompetensi Lulusan Satuan Pendidikan SMA/MA jeung SMK/MAK

Standar Kompetensi Lulusan (SKL) pikeun jenjang SMA/MA, jeung SMK/MAK aya dina Permendikbud Nomer 20 taun 2016 ngeunaan Standar Kompetensi Lulusan Pendidikan Dasar jeung Menengah. Leuwih écésna bisa dititénan dina tabél ieu di handap.

Tabél 1.1 Kompetensi Lulusan SMA/MA/SMK/MAK/SMALB/Pakét C

DIMENSI	RUMUSAN SKL
SIKAP	Memiliki perilaku yang mencerminkan sikap: 1. beriman dan bertakwa kepada Tuhan YME, 2. berakarakter, jujur, dan peduli,

	<p>3. bertanggungjawab,</p> <p>4. pembelajar sejati sepanjang hayat, dan</p> <p>5. sehat jasmani dan rohani</p> <p>sesuai dengan perkembangan anak di lingkungan keluarga, sekolah, masyarakat dan lingkungan alam sekitar, bangsa, negara, kawasan regional, dan internasional.</p>
PENGETAHUAN	<p>Memiliki pengetahuan faktual, konseptual, prosedural, dan metakognitif pada tingkat teknis, spesifik, detil, dan kompleks berkenaan dengan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ilmu pengetahuan, 2. teknologi, 3. seni, 4. budaya, dan 5. humaniora. <p>Mampu mengaitkan pengetahuan di atas dalam konteks diri sendiri, keluarga, sekolah, masyarakat dan lingkungan alam sekitar, bangsa, negara, serta kawasan regional dan internasional.</p>
KETERAMPILAN	<p>Memiliki keterampilan berpikir dan bertindak:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kreatif, 2. produktif, 3. kritis, 4. mandiri, 5. kolaboratif, dan 6. komunikatif <p>melalui pendekatan ilmiah sebagai pengembangan dari yang dipelajari di satuan pendidikan dan sumber lain secara mandiri</p>

Gradasi pikeun dimensi sikap, pengetahuan, jeung keterampilan dina unggal tingkatan sakola nyoko kana:

- a. kamekaran psikologis anak;
- b. ambahan jeung jerona materi;
- c. tuluy-tumuluy;
- d. fungsi satuan pendidikan; jeung
- e. lingkungan sabudeureunana.

b. Kompetensi Inti (KI)

Numutkeun Permendikbud No. 21 tahun 2016 tentang Standar Isi Pendidikan Dasar dan Menengah, netelakeun yen kompetensi sipatna generik anu ngawengku 3 ranah, nya éta: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan. Ranah sikep dipisah jadi sikep spiritual jeung sikep sosial. Ieu hal diperlukeun sangkan ayana 'kasaimbangan' fungsi salaku manusa sagemblengna anu ngawengku aspek spiritual jeung aspek sosial sakumaha anu diamanatkeun dina tujuan pendidikan nasional. Kukituna, kompetensi anu sifatna generik ngawengku opat dimensi anu ngarepresentasikeun sikap spiritual, sikap sosial, pangaweruh, jeung kaparigelan, anu sateruna eta hal téh disebut Kompetensi Inti (KI).

Pedaran Revisi Kompetensi Inti Tingkat Pendidikan Menengah Kelas X – XII SMA / SMK / MA / MAK / Paket A saperti ieu di handap.

Tabél 1.2 Kompetensi Inti Tingkat SMA / SMK / MA / MAK / Paket A

Kelas	Kompetensi Inti	
	Pengetahuan	Keterampilan
X	Memahami, menerapkan, menganalisis pengetahuan faktual, konseptual, prosedural berdasarkan rasa ingintahunya tentang ilmu pengetahuan, teknologi, seni, budaya, dan humaniora dengan wawasan kemanusiaan, kebangsaan, kenegaraan, dan peradaban terkait penyebab fenomena dan kejadian, serta menerapkan	Mengolah, menalar, dan menyaji dalam ranah konkret dan ranah abstrak terkait dengan pengembangan dari yang dipelajarinya di sekolah secara mandiri, dan mampu menggunakan metoda sesuai kaidah keilmuan.

	pengetahuan prosedural pada bidang kajian yang spesifik sesuai dengan bakat dan minatnya untuk memecahkan masalah.	
XI	Memahami, menerapkan, dan menganalisis pengetahuan faktual, konseptual, prosedural, dan metakognitif berdasarkan rasaingn tahunya tentang ilmu pengetahuan, teknologi, seni, budaya, dan humaniora dengan wawasan kemanusiaan, kebangsaan, kenegaraan, dan peradaban terkait penyebab fenomena dan kejadian, serta menerapkan pengetahuan prosedural pada bidang kajian yang spesifik sesuai dengan bakat dan minatnya untuk memecahkan masalah.	Mengolah, menalar, dan menyaji dalam ranah konkret dan ranah abstrak terkait dengan pengembangan dari yang dipelajarinya di sekolah secara mandiri, bertindak secara efektif dan kreatif, serta mampu menggunakan metoda sesuai kaidah keilmuan
XII	Memahami, menerapkan, menganalisis dan mengevaluasi pengetahuan faktual, konseptual, prosedural, dan metakognitif berdasarkan rasa ingin tahunya tentang ilmu pengetahuan, teknologi, seni, budaya, dan humaniora dengan wawasan kemanusiaan, kebangsaan, kenegaraan, dan peradaban terkait penyebab fenomena dan kejadian, serta menerapkan pengetahuan prosedural pada bidang kajian yang spesifik sesuai dengan bakat dan minatnya untuk memecahkan masalah.	Mengolah, menalar, menyaji, dan mencipta dalam ranah konkret dan ranah abstrak terkait dengan pengembangan dari yang dipelajarinya di sekolah secara mandiri serta bertindak secara efektif dan kreatif, dan mampu menggunakan metoda sesuai kaidah keilmuan

Kompeténsi Inti mata pelajaran basa jeung sastra Sunda sarua jeung mata pelajaran anu séjénna mangrupa kualifikasi kamampuh minimal siswa anu ngagambarkeun kakawasana pangaweruh, kaparigelan, jeung sikep positif kana basa jeung sastra daerah Sunda.

Kompeténsi Inti jadi dadasar pikeun siswa nyangkem jeung ngaréspon situasi lokal, régional, jeung nasional. Sacara subtansial aya opat kompeténsi anu sajalan jeung ngawujudkeun kualitas insan anu unggul, nya éta: (1) sikep kaagamaan (*beriman dan bertakwa kepada Tuhan Yang Maha Esa*) keur ngawujudkeun manusa nupengkuh agamana (*spiritual quotient*), (2) sikap kamasarakatan (*berakhlak mulia*) pikeun ngawujudkeun manusa nu jembar budayana (*emotional quotient*), (3) Nyangkem pangaweruh, téknologi, jeung seni (*berilmu dan cakap*) keur ngawujudkeun manusa nu luhung élmuna (*intellectual quotient*), sarta (4) mibanda kaparigelan (*kreatif dan mandiri*) pikeun ngawujudkeun manusa nu rancagé gawéna (*actional quotient*).

Tinimbangan di luhur téh mawa konsékwensi kana pungsi mata pelajaran basa jeung sastra Sunda, salaku: (1) *sarana ngabina sosial budaya régional Jawa Barat*, (2) *sarana ngaronjatkeun pangaweruh, kaparigelan, jeung sikep dina raraga ngamumulé jeung mekarkeun budaya*, (3) *sarana ngaronjatkeun pangaweruh, kaparigelan, jeung sikep pikeun ngahontal jeung mekarkeun élmu pangaweruh, téknologi, jeung seni*, (4) *sarana ngabakukeun jeung nyebarkeun digunakeunana basa Sunda pikeun rupa-rupa kaperluan*, (5) *sarana mekarkeun nalar*, sarta (6) *sarana maham rupa-rupa budaya daérah (Sunda)*.

c. Kompeténsi Dasar (KD)

Numutkeun Permendikbud No. 24 tahun 2016 tentang Kompetensi Inti dan Kompetensi Dasar Pelajaran pada Kurikulum 2013 Pendidikan dasar dan Menengah, tujuan kurikulum ngawengku opat kompetensi, nya éta: (1) kompetensi sikap spiritual, (2) sikap sosial, (3) pengetahuan, jeung (4) keterampilan. Éta kompetensi téh, dihontal ngaliwatan prosés pangajaran intrakurikuler, kokurikuler, jeung/atawa ekstrakurikuler.

Rumusan kompetensi sikap spiritual, nya éta: “menerima dan menjalankan ajaran agama yang dianutnya”. Rumusan kompetensi sikap sosial: ‘menunjukkan perilaku jujur, disiplin, tanggung jawab, santun, peduli, dan percaya diri dalam berinteraksi dengan keluarga, teman, dan guru. Éta dua kompetensi téh dihontal ngaliwatan pangajaran teu langsung (*indirect teaching*), nya éta ‘keteladanan’, kabiasaan, jeung budaya sakola anu

merhatikeun karakteristik/ciri mata pelajaran sarta pangabutuh jeung kondisi siswa.

Tumuwuhna jeung mekarna kompetensi sikap dilakukeun salila lumangsungna prosés pangajaran tur bisa digunakeun salaku bahan tinimbangan guru dina mekarkeun karakter siswa.

Kompeténsi Dasar (KD) dirumuskeun pikeun ngahontal Kompeténsi Inti (KI). Rumusan KD dimekarkeun ku cara niténan karakteristik jeung kamampuh siswa. KD ngawengku opat kelompok luyu jeung kelompok KI, saperti ieu di handap.

- 1) Kelompok 1: kelompok KD sikap spiritual dina raraga ngadadarkeun KI-1.
- 2) Kelompok 2: kelompok KD sikap sosial dina raraga ngadadarkeun KI-2.
- 3) Kelompok 3: kelompok KD pangaweruh dina raraga ngadadarkeun KI-3.
- 4) Kelompok 4: kelompok KD kaparigelan dina raraga ngadadarkeun KI-4.

Gambar 1.4 Kompetensi Dasar

Dumasar kana Permendikbud no 23 Taun 2016 ngeunaan Standar Penilaian pikeun mata pelajaran salian ti Agama jeung PKN, hususna Kompetensi Dasar dina KI-1 jeung KI-2 dianggap ngahiji dina gumulungna prosés pangajaran.

Déskripsi anu lengkep ngeunaan KI KD mata pelajaran basa Sunda di SD/MI, aya dina Peraturan Gubernur Jawa Barat Nomer 69 taun 2013 ngeunaan Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa dan sastra Daerah pada jenjang Satuan Pendidikan Dasar dan Menengah, saperti ieu di handap. Nomor KI jeung KD diluyukeun jeung nomor KI jeung KD dina Permendikbud No. 57 Tahun 2014 tentang Kurikulum 2013 Sekolah Dasar/Madrasah Ibtidaiyah, Permendikbud No. 58 Tahun 2014 tentang Kurikulum 2013 Sekolah Menengah Pertama/Madrasah Tsanawiyah, Permendikbud No. 59 Tahun 2014 tentang Kurikulum 2013 Sekolah Menengah Atas/Madrasah Aliyah, jeung Permendikbud No. 60

Tahun 2014 tentang Kurikulum 2013 Sekolah Menengah Kejuruan/Madrasah Aliyah Kejuruan.

d. Indikator Pencapaian Kompetensi (IPK)

1) Wawasan IPK

Numutkeun Permendikbud no. 103 taun 2014 anu satuluyna disampurnakeun ku permendikbud nomer 22 taun 2016 ngeunaan Pembelajaran pada Pendidikan Dasar dan Pendidikan Menengah, Indikator Kahontalna Kompetensi (IPK) nya éta: a) paripolah anu bisa diukur jeung/atawa diobservasi pikeun kompetensi dasar (KD) dina KompetensiInti (KI)-3 jeung KI-4; jeung b) paripolah anu bisa diobservasi pikeun nedunan KD dina KI-1 jeung KI-2, anu jadi acuan panilaian mata pelajaran.

Dina mekarkeun indikator perlu niténan jeung nimbang-nimbang hal ieu di handap.

- (a) Pamérédih kompetensi anu bisa ditingal tina kecap pagawéan anu digunakeun dina KD.
- (b) Karakteristik mata pelajaran, siswa, jeung sakola.
- (c) Poténsi jeung pangabutuh siswa, masarakat, jeung lingkungan daérah.

Dina mekarkeun pangajaran jeung penilaian, aya dua rumusan indikator:

- (a) Indikator Pencapaian Kompetensi anu biasa aya dina RPP.
- (b) Indikator penilaian anu digunakeun dina nyusun kisi-kisi jeung nulis soal anu biasa disebut indikator soal.

Ngarumuskeun indikator dina Kurikulum 2013, indikator pikeun KD anu diturunkeun tina KI-1 jeung KI-2 dirumuskeun dina wangun paripolah umum (generik) anu eusina ngeunaan ajén jeung sikep anu galagatna bisa ditengétan mangrupa dampak pengiring (*nurturant effect*) sarta mangrupa pangajaran teu langsung (*indirect learning*) tina KD KI-3 jeung KI-4. Indikator pikeun KD anu diturunkeun tina KI-3 jeung KI-4 dirumuskeun dina wangun paripolah anu spésifik tur bisa ditengétan jeung diukur, sarta mangrupa pangajaran langsung (*direct learning*).

2) Mékanisme Mekarkeun Indikator

Mekarkeun indikator kudu ngaakomodasi kompetensi anu aya dina KD. Indikator dirumuskeun dina wangun kalimah anu ngagunakeun kata kerja operasional (KKO). Rumusan indikator sakurang-kurangna ngawengku dua hal, nya éta: tingkat kompetensi jeung matéri anu jadi media pencapaian kompetensi. Dina pangajaran kiwari, geus diwanohkeun Taksonomi Bloomnu direvisi. Conto KKO anu bisa dipake dina nuliskeun indikator aya dina tabel ieu di handap.

Tabél 1.3 Kata Kerja Operasional Ranah Kognitif

Mengingat	Memahami	Menerapkan	Menganalisis	Mengevaluasi	Mengkreasi
mengenal mengingat kembali membaca menyebutkan mengurutkan menjelaskan mengidentifik asi menamai menempatkan mengulangi menuliskan	menafsirkan meringkas mengklasifikasi membandingkan menjelaskan menjabarkan menghubung kan mengeneralisasi	Melaksanakan Menggunakan menjalankan melakukan mempraktikan memilih menyusun memulai menyelesaikan mendeteksi mentabulasi menghitung	menguraikan membandingkan mengorganisir menyusun ulang mengubah struktur mengkerangka kan menyusun outline mengintegrasikan membedakan menyamakan	memutuskan memilih mengkritik menilai menguji membenarkan menyalahkan mérékomenda- sikan	merancang membangun méréncana kan memproduksi menemukan membaharui menyempurnakan memperkuat memperindah menggubah mengkon struksi

Tabél 1.4 Kata Kerja Operasional Ranah Afektif

Menerima	Méréspon	Menghargai	Mengorganisasi kan	Karakterisasi Berdasarkan Nilai-nilai
mengikuti menganut mematuhi meminati	mengompromikan menyenangi menyambut mendukung menyetujui menampilkan	mengasumsikan meyakini meyakinkan memperjelas memprakarsai mengimani menekankan	mengubah menata mengklasifikasikan mengombinasikan mempertahankan membangun membentuk	membiasakan mengubah perilaku berakhlak mulia mempengaruhi mengkualifikasi melayani

	<i>melaporkan memilih mengatakan memilah</i>	<i>menyumbang</i>	<i>pendapat memadukan mengelola menegosiasi</i>	<i>membuktikan memecahkan</i>
--	--	-------------------	---	-----------------------------------

Tabél 1.5 Kata Kerja Operasional Ranah Psikomotorik

Meniru	Manipulasi	Presisi	Artikulasi	Naturalisasi
<i>Menyalin Mengikuti Méréplikasi Mengulangi Mematuhi</i>	<i>Kembali membuat Membangun Melakukan, Melaksanakan, Menerapkan</i>	<i>Menunjukkan Melengkapi Menunjukkan, Menyempurnakan Mengkalibrasi Mengendalikan</i>	<i>Membangun Mengatasi Menggabungkan Koordinat, Mengintegrasikan Beradaptasi Mengembangkan Merumuskan, Memodifikasi</i>	<i>Mendesain Menentukan Mengelola Menciptakan</i>

D. Kegiatan Pangajaran

Kegiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék kalawan percaya diri tur gawé babarengan jeung fasilitor séjénna, nyoko kana runtuyan kagiatan nu ngalarapkeun Model Literasi Kewacanaan CALISLAUJI, saperti ieu di handap.

1. Maca tujuan jeung indikator kalawan daria tur sumanget.
2. Maca kalawan intensif pedaran bahan ngeunaan *Rasional Mekarkeun Kuikulum 2013, jeung SKL, KI, KD, sarta IPK Pangajaran Basa Sunda* kalawan konsentrasi tur sumanget.
3. Nulis raguman materi unggal-unggal kagiatan diajar dumasar kana materi anu geus dibaca kalawan rancagé tur taliti.
4. Ngaregepkeun paparan materi ti fasilitator, tanya jawab, jeung sawala kelompok pikeun migawé latihan/pancén kalawan percaya diri.
5. Latihan soal-soal pilihan ganda pikeun persiapan *postes* kalawan daria.
6. Néangan tur maca référénsi nu séjénna pikeun ngalengkepan latihan/pancén kalawan rancagé.
7. Ngalaksanakeun *postes* di TUK anu geus ditangtukeun kalawan konséntrasi, daria, jeung tanggung jawab.

E. Latihan/Kasus/Pancén

1. Tuliskeun rasional mekarkeun Kurikulum 2013 ditilik tina faktor internal!
2. Jéntrékeun penyempurnaan pola pikir Kurikulum 2013!
3. Tuliskeun penguatan tata kelola kurikulum 2013!
4. Jéntrékeun penguatan materi dina Kurikulum 2013!
5. Tuliskeun opat élemén parobahan Kurikulum 2013!

F. Tingkesan

Kurikulum 2013 dimekarkeun dumasar kana ayana Pangabutuh internal jeung éksternal. Kurikulum 2013 dimekarkeun dumasar kana *penyempurnaan* pola pikir *penguatan* : (1) pola diajar-ngajarnu museur ka siswa. Siswa kudu miboga kabébasan pikeun milih matéri jeung gaya diajar (*learning style*) sangkan mibanda kompetensi anu sarua, (2) pola diajar-ngajar interaktif, boh antara siswa jeung siswa, siswa jeung guru, siswa jeung média, atawa siswa jeung sumber lingkungan, (3) pola diajar-ngajar sacara jejaring (siswa nyuprih élmu ti saha waé jeung di mana waé ngaliwatan internét, (4) diajar-ngajar aktif néangan (diajar-ngajar siswa aktif anu diwewegan ku pamarekan saintifik), (5) pola diajar mandiri jeung kelompok dumasar kana *tim work*, (6) diajar-ngajar berbasis multimédia, (7) pola diajar-ngajar dumasar klasikal-masal anu tetep niténan mekarna poténsi siswa.

Penguatan matéri dina Kurikulum 2013 dipilampah ku cara ngurangan jumlah matéri anu teu luyu, sarta ngajeroan jeung ngalegaan matéri anu luyu pikeun siswa. Karakteristik Kurikulum 2013 di antarana baé: (1) mekarkeun saimbangna antara sikep spiritual jeung sosial, pangaweruh, jeung kaparigelan, sarta ngalarapkeunana dina rupa-rupa situasi di sakola jeung di masarakat, (2) merenahkeun sakola minangka bagian tina masarakat anu méré pangalaman diajar sangkan siswa mampuh ngalarapkeun materi pangajaran anu dicuprih di sakola dina kahirupan masarakat.

Numutkeun Permendikbud nomer 20 taun 2016, SKL Kurikulum 2013 nya éta kritéria ngeunaan kualifikasi kamampuh lulusan anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan. SKL digunakeun pikeun acuan utama Standar Isi (SI), Standar Prosés, Standar Penilaian Pendidikan, Standar

Pendidik dan Tenaga Kependidikan, Standar Sarana dan Prasarana, Standar Pengelolaan, dan Standar Pembiayaan. SKL téh kritéria kualifikasi kamampuh siswa anu dipiharep tur bisa dihontal sanggeus ngaréngsékeun jangka waktu diajarna di satuan pendidikan dina jenjang Pendidikan Dasar jeung Pendidikan Menengah.

Numutkeun Permendikbud No. 20 taun 2016, tujuan SKL nya éta digunakeun pikeun acuan utama mekarkeun standar isi, standar prosés, standar penilaian pendidikan, standar pendidik dan tenaga kependidikan, standar sarana jeung prasarana, standar pengelolaan, jeung standar pembiayaan.

Kompeténsi Inti (KI) mangrupa tingkat kamampuh pikeun ngudag SKL anu kudu dipibanda ku siswa SD/MI, SMP/MTs, SMA/MA, jeung SMK/MAK dina hiji tingkat atikan. KI dirancang pikeun unggal kelas. Ngaliwatan KI, sinkronisasi horizontal rupa-rupa KD antarmata pelajaran dina kelas anu sarua bisa dijaga.

Kompeténsi Dasar (KD) dirumuskeun pikeun ngahontal Kompetensi Inti (KI). Rumusan KD dimekarkeun ku cara niténan karakteristik jeung kamampuh siswa. KD ngawengku opat kelompok luyu jeung kelompok KI.

Kompeténsi Dasar (KD) dirumuskeun pikeun ngahontal Kompetensi Inti (KI). Rumusan KD dimekarkeun ku cara niténan karakteristik jeung kamampuh siswa. KD ngawengku opat kelompok luyu jeung kelompok KI.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu bener, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur kamampuh Sadér'ek nyangkem materi ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu bener}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa bahan ajar nu dihontal ku Sadérék:

90	-	100%	=	alus pisan
80	-	89%	=	alus
70	-	79	=	cukup
<		69	=	kurang

Lamun kamampuh Sadérék ngahontal 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun bahan kana Kagiatan Diajar 2. Tapi, lamun kamampuh Sadérék kurang ti 80%, pék malikan ngaderes deui matéri dina Kagiatan Diajar 1, pangpangna matéri nu tacan kacangkem kalawan mandiri tur sumanget.

Réfleksi jeung Lajuning Laku

Ieu kagiatan dilaksanakeun pikeun ningali kahontalna jeung éféktivitas prosés pangajaran anu diilukan ku Sadérék. Lamun geus ngawasa matéri pangbinaan guru dina ngamangpaatkeun hasil analisis ngungkulan bangbaluh jeung ngundakkeun préstasi diajar murid SD, Sadérék bisa nyontréng (✓) kolom “Kahontal”. Sabalikna, lamun can kahontal, Sadérék bisa nyontréng (✓) kolom “Can Kahontal”.

No.	Tujuan Pangajaran	Kahontal	Can Kahontal	Kat.
1.	Ngalatih guru dina nganalisis parobahan kurikulum katut Muatan Lokal Basa Sunda tingkat SMA kalawan ngalarapkeun ajén-inajén utama PPK.			
2.	Ngalelempeng guru dina ngalarapkeun SKL, KI, KD jeung IPK tingkat SMA kalawan ngalarapkeun ajén-inajén utama PPK.			
Lajuning Laku:				

KAGIATAN DIAJAR 2

NYUSUN RPP BASA SUNDA DUMASAR

KURIKULUM 2013 JEUNG PRAKTÉK NGAJAR

BASA SUNDA DI SMA/SMK

A. Tujuan

Saréngséna ngalaksanakeun kagiatan diajar 2, Sadérék dipiharep meunang kamampuh ngeunaan (1) cara nyusun RPP anu ngawengku hakékat, prinsip, komponén, léngkah-léngkah katut prakna nyieun RPP; jeung (2) ngalarapkeun prakték ngajar basa Sunda di SMA/SMK kalawan réligius, mandiri, gotong royong, integritas, jeung nasionalis.

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Indikator kahontalna kompeténsi tina ieu kagiatan diajar, nya éta bisa:

1. nyusun RPP kalawan nalingakeun kana hakékat, prinsip, komponén, jeung léngkah-léngkahna kalawan pinuh ku rasa tanggung jawab; jeung
2. ngalaksanakeun prakték ngajar basa Sunda kalawan pinuh ku rasa bungah tur taat hukum.

C. Pedaran Matéri

1. Rencana Pelaksanaan Pembelajaran

a) Hakékat Rencana Pelaksanaan Pembelajaran (RPP)

Dumasar kana Permendikbud no. 22 taun 2016 ngeunaan *Standar Prosés Pendidikan Dasar dan Menengah*, RPP téh rarancang kagiatan pangajaran *tatap muka* pikeun hiji lawungan (sapoé). RPP téh museur kana kagiatan peserta didik pikeun ngahontal Kompetensi Dasar anu geus ditangtukeun. Unggal guru wajib nyusun RPP bari lengkep tur sistematis sangkan pangajaran lumangsung sacara interaktif, inspiratif, gumbira, *menantang*, éfesién, ngamotivasi siswa pikeun aktif, sarta méré tempat anu cukup pikeun prakarsa, kréativitas, sarta mandiri luyu jeung bakat, minat, kaayaan fisik sarta psikologis siswa. RPP disusun dumasar KD atawa subtéma anu dilaksanakeun dina hiji lawungan atawa leuwih.

Prinsip-Prinsip Mekarkeun RPP

Prinsip-prinsip anu kudu diperhatikeun dina nyusun RPP dumasar kana Lampiran Permendikbud Nomor 22 Tahun 2016: 7-8 nya éta ngawengku ieu di handap.

- (1) RPP disusun kalawan niténan béda-bédana kamampuh awal, tingkat inteléktual, minat, motivasi diajar, bakat, poténsi, kamampuh sosial, émosi, gaya diajar, kabutuh husus, gancangna diajar, kasang tukang budaya, norma, nilai, jeung/atawa lingkungan siswa.
- (2) Ngalibetkeun siswa sacara aktif
- (3) Museur ka siswa. Prosés pangajaran dirancang pikeun ngadorong motivasi, minat, kréativitas, inisiatif, kamandirian, jeung sumanget diajar, ngagunakeun pamarekan saintifik.
- (4) Ngaronjatkeun budaya maca jeung nulis sangkan bisa mekarkeun karesep maca jeung literasi tur bisa midangkeun dina wangun tulisan
- (5) Méré unduring laku (*umpan balik*) jeung lajuning laku (*tindak lanjut*). RPP eusina kudu ngandung rarancang *umpan balik positif*, *penguatan*, *pengayaan*, jeung *rémedial*.
- (6) Antara KI, KD, IPK, matéri pangajaran, kagiatan pangajaran, *penilaian*, jeung sumber diajar kudu dalit dina hiji beungkeutan pangalaman diajar.
- (7) RPP disusun kalawan ngaakomodasi pangajaran tématik terpadu, keterpaduan lintas mata pelajaran, lintas aspek diajar, jeung karagaman budaya
- (8) Ngamangpaatkeun téhnologi informasi jeung komunikasi (TIK). RPP disusun kalawan niténan dilarapkeunana TIK bari awor, sistematis, jeung éféktif luyu jeung situasi-kondisi.

b) Komponén RPP

Dina Permendikbud Nomer 22 Taun 2016 (2016: 6) ditétélakeun yén RPP sakurang-kurangna kudu ngawengku:

- 1) identitas sakola nya éta ngaran satuan pendidikan;
- 2) identitas mata pelajaran atawa tema/subtema;
- 3) kelas/semester;
- 4) materi pokok;
- 5) alokasi waktu anu disaluyukeun jeung KD tur beban diajar peserta didik;

- 6) tujuan pangajaran disusun dumasar KD kalawan ngagunakeun kata kerja operasional anu bisa diukur;
- 7) kompetensi dasar jeung indikator pencapaian kompetensi;
- 8) materi pangajaran anu ngawengku fakta, konsep, prinsip, dan prosedur tur ditulis dumasar kana IPK;
- 9) metode pangajaran, digunakeun pikeun nyipta kondisi diajar anu nyugemakeun malah mandar bisa ngahontal KD anu geus ditetepkeun;
- 10) media pembelajaran, mangrupa alat bantu anu dipaké dina lumangsungna prosés pangajaran pikeun nepikeun materi ajar;
- 11) sumber belajar, bisa mangrupa buku, média cetak atawa éléktronik, lingkungan sabudeureunna jeung sumber séjénna anu dianggap cocok;
- 12) langkah-langkah pembelajaran ngawengku kagiatan bubuka (pendahuluan), inti, dan panutup (penutup); jeung
- 13) penilaian hasil pembelajaran.

Gambar 2.1 Format RPP Luyu Jeung Permendikbud no 22 Taun 2016

RENCANA PELAKSANAAN PEMBELAJARAN (RPP)	
Satuan Pendidikan :	
Mata Pelajaran :	
Kelas/ Semester :	
Materi Pokok :	
Alokasi Waktu :	
A. TUJUAN PEMBELAJARAN	
B. KOMPETENSI DASAR DAN INDIKATOR PENCAPAIAN KOMPETENSI	
KD pada KI-3 → Indikator KD pada KI-3	
KD pada KI-4 → Indikator KD pada KI-4	
C. MATERI PEMBELAJARAN	
materi pangajaran anu ngawengku fakta, konsep, prinsip, dan prosedur tur ditulis dumasar kana IPK	
D. METODE, MEDIA, DAN SUMBER PEMBELAJARAN	
1. Metode	
2. Media/Alat	
3. Sumber Belajar	
E. LANGKAH-LANGKAH PEMBELAJARAN	
1. Kegiatan Pendahuluan (....menit)	
2. Kegiatan Inti (...menit)	
3. Penutup (..... menit)	
F. PENILAIAN, PEMBELAJARAN REMIDIAL, DAN PENGAYAAN.	
1. Teknik Penilaian	
2. Instrumen Penilaian	
3. Pembelajaran Remedial dan Pengayaan.	

Dina unggal KD dimekarkeun indikator atawa pananda. Dumasar kana permendikbud no 22 taun 2016, indikator pikeun KD anu diturukeun tina KI-1 jeung KI-2 teu perlu dicantumkeun dina RPP pikeun mata pelajaran salian ti agama jeung PKN. Indikator pikeun KD anu diturunkeun tina KI-3 jeung KI-4 dirumuskeun dina wangun paripolah spésifik anu bisa dititénan jeung diukur.

c) Léngkah-léngkah Nyusun RPP

(1) Nangtukeun Tujuan Pangajaran

Tujuan pangajaran ngawengku kabéh KD dina unggal kagiatan diajar kalawan nyoko kana indikator. Dina nangtukeun tujuan sakurang-kurang na kudu aya aspék peserta didik (*audience*) jeung aspék kamampuh (*behavior*)

(2) Nulis Kompetensi Dasar jeung Ngarumuskeun Indikator

Kompeténsi Dasar nya éta kamampuh anu kudu kacangkem ku siswa dina hiji mata pelajaran jeung mangrupa kamampuh spésifik anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan anu raket patalina jeung muatan pangajaran. KD mangrupa rujukan nyusun indikator kompetensi dina hiji mata pelajaran. Dina ieu bagian kudu dituliskeun KD anu kudu dipimilik ku siswa sabada prosés pangajaran réngsé.

Indikator téh kamampuh anu bisa diobservasi pikeun nedunan KD dina KI 1 jeung KI2, jeung mangrupa kamampuh anu bisa diukur atawa diobservasi pikeun nedunan KD tina KI 3 jeung KI 4. Indikator mangrupa pananda kahontalna KD anu ditandaan ku ayana parobahan paripolah anu bisa diukur, ngawengku sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan. Indikator dimekarkeun luyu jeung karakteristik siswa jeung poténsi daérah. Indikator digunakeun pikeun dasar nyusun alat penilaian. Dina ngarumuskeun indikator perlu niténan sawatara hal ieu di handap.

- (a) Sakabéh indikator nedunan pamérédih kompetensi anu aya dina *kata kerja* nu digunakeun dina KI-KD.
- (b) Indikator dimimitian ti tingkat mikir babari ka nu hésé, basajan ka nu kompléks, deukeut ka nu jauh, jeung tina konkrét ka nu abstrak.

- (c) Indikator kudu ngahontal kompetensi minimal KD jeung bisa dimekarkeun ngaliwatan kompetensi minimal luyu jeung potensi sarta pangabutuh siswa.
- (d) Indikator kudu ngagunakeun kata kerja operasional anu méréhah.

(3) Materi Pangajaran

Matéri pangajaran nya éta wincikan matéri pokok anu ngawengku: fakta, konsép, prinsip, jeung prosédur anu méréhah, jeung ditulis dina wangun gundukan-gundukan luyu jeung rumusan Indikator Pencapaian Kompetensi. Matéri pangajaran bisa dicokot tina buku téks siswa, buku tuturus guru, atawa tina sumber diajar séjénna mangrupa muatan lokal, matéri kaayeunakeun (*mutakhir*), kontéks pangajaran tina lingkungan sabudeureunana, anu dikelompokkeun jadi matéri pikeun pangajaran regulér, pangayaan, jeung rémedial.

(4) Méthode, Média jeung Sumber Diajar

Méthode pangajaran téh wincikan kagiatan diajar, anu digunakeun ku guru pikeun ngawujudkeun suasana diajar jeung prosés pangajaran sangkan siswa ngahontal KD anu diluyukeun jeung karakteristik siswa jeung KD anu rék dihontal.

Media pembelajaran, mangrupa alat bantu anu dipaké dina lumangsungna prosés pangajaran pikeun nepikeun materi ajar;

Sumber belajar, bisa mangrupa buku, média cetak atawa élétronik, lingkungan sabudeureunna jeung sumber séjénna anu dianggap cocok.

(5) Kagiatan Diajar-Ngajar

Lumangsungna kagiatan diajar ngajar mangrupa aktualisasi tina RPP anu geus dijieun saméméhna. Dina prak-prakan kagiatan pangajaran ngawengku kana tilu kagiatan, nya éta bubuka, eusi, jeung kagiatan pa-nutup.

(a) Kegiatan Bubuka

Dina kagiatan bubuka, guru wajib:

- Nataharkeun peserta didik boh psikisna boh fisikna sangkan saregep;
- Méré motivasi sacara kontékstual luyu jeung mangpaat tur materi anu bisa dilarapkeun dina kahirupan sapopoé;
- Ngasongkeun patalékan nu aya patalina jeung materi saacanna atawa anu rék dipedar;
- Ngajéntrékeun tujuan pangajaran atawa kompetensi nu hayang dihontal; jeung
- Nepikeun ambahan materi nu rék dipedar.

(b) Kegiatan Inti

Lumangsungna pangajaran dina kagiatan inti kudu ngadumaniskeun antara, metode pangajaran, media pangajaran, jeung sumber diajar anu nyaluyukeun jeung karakteristik peserta didik.

Dumasar kana lampiran permendikbud no 22 taun 2016 ngeunaan prosés pembelajaran, pamarekan anu bisa digunakeun diantaranya pamarekan tématik, tematik terpadu, saintifik, inkuiri jeung nimukeun (*discovery*) atawa pamarekan séjénna anu bisa ngahasilkeun karya dibarung ku cara ngungkulan pasualan (*project based learning*). Sakumna pamarekan nu ditataan bieu téh disaluyukeun jeung karakteristik kompetensi dina unggal tingkatan.

Lamun dibandingkeun jeung eusi permendikbud saméméhna anu ngawajibkeun ayana 5 tahapan pangajaran dina kagiatan inti (nengetan, nanya, ngumpulkeun informasi/nyoba, nalar/ngaasosiasi, jeung ngomunikasikeun), dina permendikbud anu anyar mah teu diwajibkeun kaunggel langsung dina RPP. Tapi kalima tahapan éta téh bisa waé diasupkeun ngan salah sahijina atawa sabagian.

(c) Kegiatan Penutup

Dina kagiatan panutup, guru jeung siswa ngalaksanakeun réfleksi boh sacara mandiri boh babarengan pikeun ngaévaluasi:

- Lumangsungna prosés pangajaran jeung hasil nu kapanggih pikeun mikanyaho aya henteuna mangpaat tina prosés nu geus dilaksanakeun;
- Méré unduring laku tina prosés jeung hasil pangajaran;
- Méré tugas boh sacara individu boh kelompok minangka lajuning laku tina kagiatan nu geus dilaksanakeun; jeung
- Ngawawarkeun rarancang kagiatan kahareupna.

(6) Nangtukeun Alokasi Waktu

Alokasi waktu ditangtukeun luyu jeung kaperluan pikeun ngahontal KD jeung beban diajar kalawan merhatikeun jumlah jam pangajaran anu aya dina silabus jeung KD anu kudu dihontal. Satuluyna, alokasi waktu dibagi kana kagiatan bubuka, inti, jeung panutup.

(7) Mekarkeun Penilaian Pangajaran

Penilaian, ngamuat prosédur jeung instrumén penilaian prosés jeung hasil diajar diluyukeun jeung Indikator kahontalna kompetensi anu museur kana Standar Penilaian. Penilaian pembelajaran dimekarkeun ku cara nangtukeun lingkup, téhnik, jeung instrumen penilaian, sarta nyieun padoman meunteun (*penskoran*). Saterusna nangtukeun stratégi pangajaran rémedial.

Catetan:

Komponén RPP anu diwincik di luhur téh mangrupa komponén minimal. Hartina unggal-unggal satuan pendidikan dibéré kabébasan pikeun nambahan komponen séjén anu baris méré kalancaran jeung ngababarikeun guru dina ngalaksanakeun pangajaran.

Conto RPP pikeun SMA/SMK

RENCANA PELAKSANAAN PEMBELAJARAN (RPP)

Satuan Pendidikan : SMAN 8 BANDUNG

Mata Pelajaran : BAHASA SUNDA

Kelas/ Semester : XI / 1

Materi Pokok : RUMPAKA KAWIH

Alokasi Waktu : 4 x 45 menit (2 x pertemuan)

A. Tujuan Pembelajaran

Setelah melakukan prosés pembelajaran melalui diskusi siswa diharapkan mampu Mengidentifikasi dan menganalisis Rumpaka Kawih sesuai dengan kaidah-kaidahnya serta menanggapi dan mengekspresikan Rumpaka Kawih sesuai dengan kaidah-kaidahnya secara lisan dan tulisan.

B. Kompetensi Dasar dan Indikator

Kompetensi Dasar	Indikator Pencapaian Kompetensi
11.3.1. Mengidentifikasi dan menganalisis Rumpaka Kawih sesuai dengan kaidah-kaidahnya.	11.3.1.1 Siswa mengidentifikasi bentuk rumpaka kawih. 11.3.1.2 Siswa memahami isi rumpaka kawih yang disimak atau dibacanya. 11.3.1.3 Siswa menganalisis aspek kebahasaan (gaya basa) rumpaka kawih. 11.3.1.4 Siswa mengidentifikasi struktur isi (tema, nada, rasa, amanat) dalam rumpaka kawih.
11.4.1. Menanggapi dan mengekspresikan Rumpaka Kawih sesuai dengan kaidah-kaidahnya secara lisan dan tulisan.	11.4.1.1. Siswa menginterpretasi rumpaka kawih melalui kegiatan diskusi kelompok. 11.4.1.2. Siswa menyusun paraprase rumpaka kawih melalui kegiatan diskusi kelompok. 11.4.1.3. Siswa melantukan rumpaka kawih dengan teknik pelantunan yang tepat

C. Materi Pelajaran

Rumpaka Kawih

1. Contoh Téks atau Tayangan *Kawih Sunda (Faktual)*
2. Aspek Kebahasaan (gaya basa, dan konsep)
3. Struktur Eusi (tema, nada, rasa, amanat, dan onsep)
4. Contoh *rumpaka kawih (faktual)*
5. Paraprase rumpaka kawih (prinsip)
6. Pelantunan rumpaka kawih (prosedur)

D. Metode Pembelajaran

1. Pendekatan : Scientific
2. Metode : Diskusi, Tanya Jawab, Input Materi.

E. Media, Alat, dan Sumber Pembelajaran

1. Media : Contoh Kawih Sunda, dan Contoh Téks Rumpaka Sunda
2. Alat/Bahan : LCD, Leptop, Sound System
3. Sumber Belajar: Buku Téks, Téks Kawih Sunda, KUBS, Audio Kawih Sunda.

F. Langkah-langkah Pembelajaran

1. Pertemuan Pertama: (2 JP)

Langkah Pembelajaran	Deskripsi	Alokasi Waktu
Pendahuluan	<ul style="list-style-type: none"> • Guru mempersiapkan peserta siswa ke dalam suasana pembelajaran dengan berdoa, melihat kerapihan dan kebersihan kelas serta mengidentifikasi presensi hari itu. • Guru memotivasi siswa, dengan memperkenalkan judul-judul kawih yang diketahuinya. • Guru mengaitkan materi sebelumnya dengan materi yang akan dipelajari (apersepsi). • Guru menjelaskan tujuan pembelajaran yang ingin dicapai. 	10 Menit

	<ul style="list-style-type: none"> Guru menyampaikan garis besar materi yang akan dipelajari 	
Inti	<ul style="list-style-type: none"> Siswa membaca dan atau mendengarkan <i>rumpaka kawih</i> serta mencermati kaidah-kaidahnya. Siswa bertanya jawab dengan guru tentang bentuk rumpaka kawih/kawih yang didengarkannya Siswa mengumpulkan informasi tentang aspek kebahasaan (istilah-istilah yang dianggap sulit dan gaya basa) yang terdapat pada <i>rumpaka kawih</i>, dilanjutkan diskusi. Siswa memahami isi dari rumpaka kawih yang didengarkannya dengan cara berdiskusi dengan teman sekelompoknya. Siswa menuliskan kembali isi <i>rumpaka kawih</i> dengan bahasa sendiri berdasarkan kaidah-kaidahnya. Siswa membacakan isi téks <i>rumpaka kawih</i> yang ditulisnya. 	70 Menit
Penutup	<ul style="list-style-type: none"> Siswa dengan panduan guru menyimpulkan pembahasan bentuk, gaya basa dan isi rumpaka kawih Guru memberikan umpan balik dengan mengajukan pertanyaan tentang isi, gaya basa dan bentuk rumpaka kawih sesuai dengan tatakrama Sunda. Guru menugasi siswa secara berkelompok mencari rumpaka kawih sunda lainnya kemudian dianalisis. 	10 Menit

	<ul style="list-style-type: none"> • Guru menyampaikan informasi pembelajaran yang akan datang. • Pembelajaran diakhiri dengan do'a dan salam. 	
--	--	--

2. Pertemuan Kedua: (2 JP)

Langkah Pembelajaran	Deskripsi	Alokasi Waktu
Pendahuluan	<ul style="list-style-type: none"> • Guru mempersiapkan peserta didik ke dalam suasana pembelajaran dengan berdoa, melihat kerapihan dan kebersihan kelas serta menanyakan presensi hari itu. • Guru memotivasi peserta didik, dengan memperkenalkan judul-judul kawih yang diketahuinya. • Guru mengaitkan materi sebelumnya dengan materi yang akan dipelajari (apersepsi). • Guru menjelaskan tujuan pembelajaran yang dikembangkan dalam pembelajaran rumpaka kawih. • Siswa diberi penjelasan tentang manfaat mempelajari rumpaka kawih yang akan dipelajari. • Guru menyampaikan materi yang akan dipelajari • Siswa dibagi ke dalam beberapa kelompok. 	15 menit
Inti	<ul style="list-style-type: none"> • Siswa membaca téks rumpaka kawih secara mandiri. • Siswa bertanya jawab dengan guru tentang 	65 menit

	<p>téks rumpaka kawih.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Siswa berdiskusi dalam kelompok hubungan isi dari keseluruhan bait rumpaka kawih • Siswa memparaprasekeun rumpaka kawih dengan anggota kelompoknya. • Tiap kelompok menyampaikan hasil diskusi mengenai paraphrase rumpaka kawih secara tertulis 	
Penutup	<ul style="list-style-type: none"> • Siswa dengan panduan guru menyimpulkan pembahasan paraprasedan teknik pelantunan rumpaka awih. • Siswa memberikan umpan balik dengan mengajukan pertanyaan tentang rumpaka kawih sesuai dengan tatakrama Sunda. • Guru memberikan evaluasi (lisan / tulisan) • Guru menugaskan siswa secara berkelompok untuk melantunkan kawih Sunda pada pertemuan berikutnya. • Guru memberikan informasi pembelajaran selanjutnya • Pembelajaran diakhiri dengan do'a dan salam. 	10 menit

G. Penilaian Hasil Pembelajaran

1. Komponen Penilaian

- Kompetensi Sikap: Observasi
- Kompetensi Pengetahuan: Tes tulis
- Kompetensi Keterampilan: Unjuk Kerja

2. Bentuk Instrumen dan Instrumen

- Penilaian sikap.

Petunjuk: Isilah kolom aspek yang dinilai dengan K, C, B, atau BS

No.	Nama Peserta Didik	Aspek yang Dinilai			
		Jujur	Disiplin	Santun	Proaktif
1.	Aam				
2.	Bintang				
3.	Gandi				
4.	Siti				
5.	Zulfa				
6.				
Keterangan 1: Kurang 2 : Cukup 3 : Baik 4: Baik sekali					

Keterangan:

- 1) K (Kurang), jika sama sekali tidak menunjukkan usaha sungguh-sungguh dalam menyelesaikan tugas
- 2) C (Cukup), jika menunjukkan sudah ada usaha sungguh-sungguh dalam menyelesaikan tugas tetapi masih sedikit dan belum konsisten
- 3) B (Baik), jika menunjukkan ada usaha sungguh-sungguh dalam menyelesaikan tugas yang sering dan mulai ajeg/konsisten
- 4) BS (Baik Sekali), jika menunjukkan adanya usaha sungguh-sungguh dalam menyelesaikan tugas secara terus-menerus dan ajeg/konsisten

b. Kompetensi Pengetahuan

1) Penilaian Hasil Belajar

Indikator Pencapaian Kompetensi	Teknik Penilaian	Bentuk Penilaian
1. Siswa mengidentifikasi bentuk rumpaka kawih 2. Siswa memahami isi rumpaka kawih yang disimak atau di-bacanya 3. Siswa menganalisis aspek ke-bahasaan (gaya basa) rumpaka kawih 4. Siswa mengidentifikasi struktur isi (tema, nada, rasa, amanat) dalam rumpaka kawih	Tes Tertulis	Tes Pilihan ganda dan uraian

2) Instrumen Penilaian Hasil Belajar

Jawab sakur pananya ieu di handap kalawan singget jeung bener!

1. Naon anu dimaksud ku kawih?
2. Dina bagbagan kawih (dangding) basa Sunda, aya nu disebut kawih, tembang jeung kakawihan. Jéntrékeun naon bédana séwang-séwangan!
3. Sebutkeun 5 conto judul kawih basa Sunda!
4. Sebutkeun naon waé struktur (unsur intrinsik) nu aya dina kawih Sunda? Jéntrékeun hiji-hijina masing pertéla!
5. Sebutkeun eusi kawih Bandung!

Jawaban

No	Jawaban	Skor
1.	Rakitan basa sabangsaning dangding anu teu maké patokan pupuh jeung wirahmana rancag (kauger ku wirahma)	10
2.	1). Tembang : rakitan basa sabangsaning dangding	30

	<p>anu kauger ku aturan pupuh. Sifat wirahmana bebas</p> <p>2). Kawih : rakitan basa sabangsaning dangding anu teu kauger ku patokan pupuh. Sifat wirahmana rancag</p> <p>3). Kakawihan : lalaguan nu sok dinyanyikeun ku barudak.</p>	
3.	Bebas gumantung jawaban siswa	20
4.	<p>1). Tema</p> <p>2). Nada</p> <p>3). Rasa</p> <p>4). Amanat</p>	20
5.	nyaritakeun ngeunaan kaayaan Bandung jaman bihari jeung kiwari ku cara ngabandingkeunana	20
Jumlah Nilai		100

Mengetahui,

Kepala Sekolah

Guru kelas.

.....

NIP

.....

NIP

2. Prakték Ngajar Basa Sunda Nu Luyu Jeung Standar Kaamanan di SMA/SMK

a) Sarana Prasarana Praték Pangajaran anu Nedunan Standar Kaamanan

Peraturan Mendiknas anu raket patalina jeung Standar Sarana Prasarana, nya éta ieu di handap.

- Permendiknas No. 24 taun 2007 ngeunaan Sarana jeung Prasarana pikeun SD/MI, SMP/Mts, jeung SMA/MA.
- Permendiknas No. 40 taun 2008 ngeunaan Standar Sarana Prasarana pikeun SMK jeung MAK.
- Permendiknas No. 33 taun 2008 ngeunaan Standar Sarana pikeun SLB

Unggal-unggal satuan pendidikan kaasup di SMA/SMK dipiharep miboga prasarana anu ngawengku: ruang kelas, ruang pimpinan, ruang guru, ruang tata usaha, ruang perpustakaan, ruang laboratorium, ruang bengkel kerja, ruang unit produksi, ruang kantin, instalasi daya dan jasa, tempat olahraga, tempat ibadah, tempat ulin, tempat rekreasi, jeung ruangan tempat séjénna anu diperlukeun pikeun ngarojong prosés pangajaran anu aya aturananana tur tuluy tumuluy.

Lahan éféktif nya éta lahan anu digunakeun pikeun ngawangun infrastruktur prakték diajar. Lahan anu nedunan standar kaamanan nya éta ieu di handap.

- lahan sakola anu henteu miboga poténsi bahaya pikeun kasehatan jeung kasalamétan jiwa, sarta miboga aksés pikeun nyalametkeun dina kaayaan darurat.
- lahan sakola anu henteu miboga garis sempadan walungan, jalur karéta api, tur henteu ngabalukarkeun potensi anu baris ngarusak sarana jeung prasarana.
- Lahan anu jauhtina gangguan: pencemaran cai, pencemaran udara, pencemaran sora (gandeng), jeung lobana runtah.

- Lahan anu bebas tina papaseaan tur miboga izin ti Pamarentah Daerah satempat.

Wangunan sakola nedunan persyaratan kasalamétan, saperti ieu di handap.

- Wangunan sakola miboga konstruksi anu stabil tur weweg, teu gampang runtuh lamun aya gempa bumi.
- Wangunan sakola dilengkepan ku sistem protéksi pikeun ngungkulan bahaya kahuruan jeung gelap.

Wangunan sakola nedunan syarat kasehatan anu ngawengku ieu di handap.

- Miboga fasilitas anu cukup pikeun ayana véntilasi hawa jeung cahaya luyu kucara wangunan sakola dilengkepan ku ayana jandela, lampu anu sugema tur méréhah pikeun kagiatan diajar-ngajar.
- Miboga sanitasi di jero jeung diluar wangunan anu ngawengku: saluran cai bersih, saluran cai kotor atawa limbah, tempat runtah, jeung saluran cai hujan.
- Bahan wangunan sakola aman pikeun kaséhatan anu ngagunakeunana jeung henteu ngabalukarkeun dampak negatif kana lingkungan.
- Wangunan nyadiakeun fasilitas jeung aksesabilitas anu gampil, aman, jeung rineh pikeun anak berkebutuhan khusus (ABK).

(2) Prinsip-prinsip Prakték Ngajar

Dumasar kana Permendikbud Nomer 22 taun 2014 ngeunaan Pembelajaran pada Pendidikan Dasar dan Pendidikan Menengah Pedoman Pelaksanaan Pembelajaran, wangunan pangajaran téh nya éta prosés interaksi antarsiswa, antara siswa jeung tanaga pendidik, ogé jeung sumber diajar dina hiji lingkungan diajar. Pikeun ngahontal kualitas anu geus dirancang dina dokumén kurikulum, kagiatan diajar perlu ngagunakeun prinsip-prinsip ieu di handap.

- 1) Siswa dibéré fasilitas pikeun néangan kanyaho/pangaweruh.
- 2) Siswa diajar tina rupa-rupa sumber diajar.

- 3) Prosés diajar ngagunakeun pamarekan ilmiah.
- 4) Pangajaran berbasis kompetensi
- 5) Pangajaran *terpadu* (awor).
- 6) Pangajaran neueul kana jawaban anu *divergen* sarta mibanda bebeneran multi diménsi.
- 7) Pangajaran berbasis kaparigelan aplikatif.
- 8) Ngaronjatkeun kasaimbangan, kasinambungan, jeung patalina antara *hard-skills* jeung *soft-skills*.
- 9) Pangajaran ngutamakeun siswa salaku *pembelajar sepanjang hayat*.
- 10) Pangajaran ngalarapkeun ajén inajén anu méré kataladanan(*ing ngarso sung tulodo*), ngawangun kahayang (*ing madyo mangun karso*), jeung mekarkeun kreativitas siswadina prosés pangajaran (*tut wuri handayani*).
- 11) Pangajaran lumangsung di imah, di sakola, jeung di masyarakat.
- 12) Ngamangpaatkeun téhnologi informasi jeung komunikasi pikeun ngaronjatkeun éfisiénsi jeung éféktivitas pangajaran.
- 13) Ayana akuan pikeun bédana individu jeung kasang tukang budaya siswa.
- 14) Suasana diajar anu pikaresepeun jeung pikabétaheun tur bisa numuwuhkeun minat diajar.

Tahap kahiji dina pangajaran nya éta ngarencanakeun pangajaran anu diwujudkeun dina kagiatan nyusun RPP, tahap saterusna ngalaksanakeun pangajaran.

(3) Tahap Prakték Ngajar

1) Kagiatan Bubuka

Dina kagiatan bubuka, kagiatan guru nya éta:

- (a) Ngondisikeun suasana diajar anu pikagumbiraeun.
- (b) Ngadiskusikeun kompetensi anu geus diajarkeun sateuacanna anu patali jeung kompetensi anu arék diajarkeun jeung dimekarkeun.
- (c) Nepikeun kompetensi anu rék dihontal jeung dimanfaatkan dina kahirupan sapopoé.

(d) Nepikeun gurat badag ambahan materi jeung kagiatan anu rék dilakonan.

(e) Nepikeun ambahan jeung téhnik *penilaian* anu rék digunakeun.

2) Kagiatan Inti

Kagiatan inti téh prosés pangajaran pikeun ngahontal kompetensi, anu dilakonan sacara interaktif, inspiratif, pikaresepeun, nyumangétan siswa pikeun aktif sarta méré lolongkrang anu cukup pikeun tumuwuhna prakarsa, kréativitas, jeung kamandirian luyu jeung bakat, minat, sarta mekarna fisik jeung psikologis siswa. Kagiatan inti ngalarapkeun pamarekan saintifik anu luyu jeung karakteristik siswa jeung mata pelajaran basa Sunda.

3) Kagiatan Panutup

Kagiatan panutup ngawengku hal-hal ieu di handap.

(a) Kagiatan guru babarengan jeung siswa, nya éta: a) nyieun raguman/kacindekan pangajaran, b) ngayakeun réfléksi kana pangajaran anugeus dilakonan, c) méréunduring laku (*umpan balik*) kana prosés jeung hasil pangajaran.

(b) Kagiatan guru, nya éta: a) meunteun, b) ngararancang kagiatan lajuning laku (*tindak lanjut*) dina wangun pangajaran rémédial, program *pengayaan*, layanan konseling/mérépancén boh pancén individu atawa pancén kelompok luyu jeung hasil diajar siswa, c) nepikeun rarancang pangajaran keur lawungan satuluyna.

(4) Prakték Ngajar

(1) Tujuan

Tujuan prakték ngalaksanakeun pangajaran téh nya éta sangkan pamilon diklat mampuh ngalaksanakeun pangajaran basa Sunda anu ngalarapkeun pamarekan saintifik jeung *penilaian autentik*.

(2) Léngkah-léngkah Kagiatan

(a) Tatahar Prakték Ngajar

(1) Tataharkeun perangkat pangajaran saperti RPP, LKS, jeung instrumén *penilaian* pikeun prakték ngalaksanakeun pangajaran basa Sunda sacara kelompok!

(2) Tataharkeun alat praga jeung sumber diajar anu diperlukeun luyu jeung RPP.

(3) Tangtukeun guru modél anu jadi wawakil kelompok!

(4) Baca *format pengamatan* prakték pangajaran pikeun mikapaham unggal-unggal aspék anu dipeunteu waktu lumangsungna pangajaran.

(b) Prakna Prakték Ngajar

(1) Pikeun Guru Modél

- Praktékkeun ngajar luyu jeung rancangan kelompok anu geus aya dina RPP!
- Gunakeun waktu anu éfisien luyu jeung tahapan pangajaran!

(2) Pikeun *Pengamat*

- Lengkepan idéntitas *format pengamatan* Prakték Pelaksanaan Pembelajaran!
- Titénan praktik pangajaran, béré tanda céntang (V) dina kolom *aya* atawa *henteu* luyu jeung panitén Sadérék!
- Dina kolom catetan, béré catetan husus atawa saran pikeun ngoméan praktik pangajaran!
- Béré peunteun kalawan ngagunakeun rumus anu geus aya!

Format Observasi Prakték Ngajar

Ngaran Pamilon : _____
 Asal Sakola : _____
 Mata Pelajaran : _____
 Kelas : _____

Aspék nu Dititénan		Aya	Teu Aya	Catétan	Saran
Kegiatan Bubuka					
Apersépsi jeung Motivasi					
1	Ngondisikeun suasana diajar yang pikaresepeun.				
2	Matalikeun matéri saméméhna jeung materi anu rék diajarkeun.				
3	Nepikeun mangpaat matéri pangajaran pikeun kahirupan sapopoé.				
4	Nepikeun gurat badag ambahan materi.				
Nepikeun kompetensi, rancangan kagiatan jeung penilaian					
1	Nepikeun kompetensi anu rék dihontal.				
2	Nepikeun gurat badag kagiatan anu rek dilakukeun.				
3.	Nepikeun ambahan jeung teknik penilaian anu rék digunakeun.				
Kagiatan Inti					
Ngawasa Materi Pangajaran					
1	Kamampuh ngaluyukeun materi jeung KD.				
2	Kamampuh matalikeun materi jeung pangaweruh séjén anu relevan, mekarna lptek, jeung kahirupan nyata.				
3	Nepikeun pembahasan materi pangajaran kalawan jelas.				

Nerapkeun Stratégi Pangajaran anu Ngadidik.					
1	Ngalaksanakeun pangajaran luyu jeung kompetensi anu rék dihontal.				
2	Nepikeun materi sacara sistematis (ti nu gampang kahésé, ti nu konkrit ka abstrak).				
3	Ngawasa kelas.				
4	Ngalaksanakeun pangajaran anu numuwuhkeun partisipasi aktif siswa dina nepikeun pananya.				
5	Ngalaksanakeun pangajaran anu numuwuhkeun partisipasi siswa dina nepikeun pamadegan.				
6	Ngalaksanakeun pangajaran anu mekarkeun kaparigelan siswa luyu jeung materi ajar.				
7	Ngalaksanakeun pangajaran anu sifatna kontéktual.				
8	Ngalaksanakeun pangajaran anu numuwuhkeun kabiasaan jeung sikep positif (<i>nurturant effect</i>).				
9	Ngalaksanakeun pangajaran luyu jeung alokasi waktu anu geus direncanakeun.				
Nerapkeun Pamarekan Saintifik					
1	Méré pasilitas jeung nepikeun kagiatan sangkan siswa nengetan (observasi).				
2	Méré stimulus siswa pikeun nanya: <i>naon</i> , <i>kunaon</i> , jeung <i>kumaha</i> ngeunaan materi anu diobservasi.				
3	Méré pasilitas jeung nepikeun pangajaran sangkan siswa ngumpulkeun informasi ngeunaan materi anu diobservasi jeung ditanyakeun.				
4	Ngafasiliatsi jeung nepikeun kagiatan sangkan siswa ngolah informasi anu geus dikumpulkeun.				
5	Méré pasilitas jeung nepikeun kagiatan sangkan siswa ngomunikasikeun informasi anu geus diolah.				

Nerapekun media/sumber diajardina pangajaran.					
1	Mintonkeun kaparigelan ngagunakeun media.				
2	Mintonkeun kaparigelan dina ngagunakeun sumber pangajaran.				
3	Ngalibetkeun siswa dina ngamanfaatkeun media diajar				
4	Ngalibetkeun siswa dina ngamangpaatkeun sumber pangajaran.				
5	Ngahasilkeun pesen anu narik ati.				
Ngalaksanakeun penilaian pangajaran.					
1	Ngalaksanakeun penilaian Sikap.				
2	Ngalaksanakeun penilaian pangaweruh.				
3	Ngalaksanakeun penilaian kaparigelan.				
Ngalibetkeun siswa dina pangajaran.					
1	Numuwuhkeun partisipasi aktif siswa ngaliwatan interaksi guru, siswa, jeung suber diajar.				
2	Ngarespon positif partisipasi siswa.				
3	Ngebrehkeun sikep terbuka kana respons siswa.				
4	Numuwuhkeun sikep gumbira atawa resep dina diajar.				
Ngagunakeun basa anu bener tur méréhah dina pangajaran					
1	Ngagunakeun basa lisan sacara jelas jeung lancar.				
2	Ngagunakeun basa tulis anu bener tur méréhah.				
Kegiatan Panutup					
Panutup pangajaran					

1	Méré pasilitas jeung ngabimbing siswa ngarangkum materi pangajaran.				
2	Méré pasilitas jeung ngabimbing siswa pikeun ngarefleksi prosés jeung materi pangajaran.				
3	Méré umpan balik kana prosés jeung hasil pangajaran.				
4	Ngalakukeun penilaian.				
5	Ngararancang kagiatan lajuning laku.				
6	Nepikeun rancangan pangajaran pikeun waktu nu baris datang.				
Jumlah					

Tabél 2.1 Format Observasi Prakték Ngajar

Saran Prakték Pangajaran sacara Umum

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Gambar 2.2 *Saran Prakték Pangajaran sacara Umum*

Rubrik Observasi Prakték Ngajar

Rubrik *penilaian* prakték ngajar digunakeun ku *pengamat* (observer) pikeun meunteun kamampuh guru salaku pamilon diklat PKB Basa Sunda dina ngalaksanakeun pangajaran.

Léngkah-léngkah meunteun:

- Titénan format observasi prakték ngajar!
- Béré tanda céntang (V) dina kolom *aya* atawa *henteu* luyu jeung panitén Sadérék!
- Béré catétan husus atawa saran ngoméan pangajaran!
- Itung jumlah peunteun *aya* jeung *henteu*!
- Tangtukeun peunteun kalawan ngagunakeun rumus ieu di handap!

$$Nilai = \frac{\text{Jumlah AYA}}{48} \times 100\%$$

Tabél 2.2 Katangtuan Prédikat jeung niléy

Peringkat	Niléy
Hadé Pisan (HP)	$90 < AB \leq 100$
Hadé(H)	$80 < B \leq 90$
Cukup (C)	$70 < C \leq 80$

LEMBAR KERJA KOMPETÉNSI PÉDAGOGIK RASIONAL MEKARKEUN KURIKULUM 2013

Pituduh:

1. Pék titénan matéri rasional mekarkeun kurikulum 2013 dina Modul Kelompok Kompetensi D!
2. Diskusikeun dina kelompok pikeun ngajawab pertanyaan ngeunaan nyusun RPP basa sunda dumasar kurikulum 2013 di SMA/SMK!
3. Tuliskeun jawaban hasil diskusi dina kolom ieu di handap!

No	Pertanyaan	Jawaban
1	Pék jieun hiji RPP ngeunaan matéri Dongéng di kelas X SMA nu luyu jeung palaturan pamaréntah nomer 22 taun 2016!	

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék kalawan percaya diri tur gawé babarengan jeung fasilitator séjénna, nyoko kana runtuyan kagiatan nu ngalarapkeun Model Literasi Kewacanaan CALISLAUJI, saperti ieu di handap.

1. Maca tujuan jeung indikator kalawan daria tur sumanget.
2. Maca kalawan intensif pedaran bahan ngeunaan Nyusun RPP jeung Praktek Ngajar basa Sunda nu Luyu jeung Standar Kaamanan kalawan konsentrasi.
3. Nulis raguman materi unggal-unggal kagiatan diajar dumasar kana materi anu geus dibaca kalawan kréatif.
4. Ngaregepkeun paparan materi ti fasilitator, tanya jawab, jeung sawala kelompok pikeun migawé latihan/pancén kalawan gawé babarengan.
5. Latihan soal-soal pilihan ganda pikeun persiapan postes kalawan daria.
6. Néangan tur maca référénsi nu séjénna pikeun ngalengkepan latihan/pancén kalawan rancagé.
7. Ngalaksanakeun *postes* di TUK anu geus ditangtukeun kalawan konsentrasi, daria, jeung tanggung jawab.

E. Latihan/Pancén

- 1) Jéntrékeun hakékat RPP jeung Idéntifikasi prinsip-prinsip mekarkeun RPP!
- 2) Idéntifikasi komponén RPP?
- 3) Idéntifikasi léngkah-léngkah nyusun RPP?
- 4) Jieun conto RPP mata pelajaran basa Sunda!
- 5) Prak simulasikeun ngajar basa Sunda kalawan maké RPP anu geus disusun dina kagiatan diajar 4!

F. Tingkesan

Numutkeun Permendikbud no. 22 taun 2016 ngeunaan Pembelajaran pada Pendidikan Dasar dan Pendidikan Menengah, RPP nya éta rarancang pangajaran anu dimekarkeun kalawan museur kana silabus. RPP nya éta rarancang pangajaran anu dimekarkeun bari wincik kalawan museur kana silabus, buku téks, jeung buku tuturus guru.

Prinsip-prinsip anu kudu diperhatikeun dina nyusun RPP dumasar kana Lampiran Permendikbud Nomor 22 Tahun 2016: 7-8 nya éta ngawengku: (1) RPP disusun kalawan niténan béda-bédana kamampuh awal, tingkat inteléktual, minat, motivasi diajar, bakat, poténsi, kamampuh sosial, émosi, gaya diajar, kabutuh husus, gancangna diajar, kasang tukang budaya, norma, nilai, jeung/atawa lingkungan siswa; (2) Ngalibetkeun siswa sacara aktif; (3) Museur ka siswa. Prosés pangajaran dirancang pikeun ngadorong motivasi, minat, kréativitas, inisiatif, kamandirian, jeung sumanget diajar, ngagunakeun pamarekan saintifik; (4) Ngaronjatkeun budaya maca jeung nulis sangkan bisa mekarkeun karesep maca jeung literasi tur bisa midangkeun dina wangun tulisan; (5) Méré unduring laku (*umpan balik*) jeung lajuning laku (*tindak lanjut*). RPP eusina kudu ngandung rarancang *umpan balik positif*, *penguatan*, *pengayaan*, jeung rémedial; (6) Antara KI, KD, IPK, matéri pangajaran, kagiatan pangajaran, *penilaian*, jeung sumber diajar kudu dalit dina hiji beungkeutan pangalaman diajar; (7) RPP disusun kalawan ngaakomodasi pangajaran tématik terpadu, keterpaduan lintas mata pelajaran, lintas aspek diajar, jeung karagaman budaya; jeung (8) Ngamangpaatkeun téhnologi informasi jeung komunikasi (TIK). RPP disusun

kalawan niténan dilarapkeunana TIK bari awor, sistematis, jeung éféktif luyu jeung situasi-kondisi.

Dina Permendikbud Nomer 22Taun 2016 (2016: 6) ditétélakeun yén RPP sakurang-kurangna kudu ngawengku: (1) identitas sakola nya éta ngaran satuan pendidikan; (2) identitas mata pelajaran atawa tema/subtema; (3) kelas/semester; (4) materi pokok; (5) alokasi waktu anu disaluyukeun jeung KD tur beban diajar peserta didik; (6) tujuan pangajaran; (7) kompetensi dasar jeung indikator pencapaian kompetensi; (8) materi pangajaran; (9) metode pangajaran; (10) media pembelajaran; (11) sumber belajar; (12) langkah-langkah pembelajaran ngawengku kagiatan bubuka (pendahuluan), inti, dan panutup (penutup); jeung (13) penilaian hasil pembelajaran.

Pikeun ngahontal kualitas anu geus dirancang dina dokumén kurikulum, kagiatan diajar perlu ngagunakeun prinsip-prinsip ieu: siswa difasilitasi pikeun néangan kanyaho, Siswa diajar tina rupa-rupa sumber diajar, prosés diajar ngagunakeun pamarekan ilmiah, pangajaran *berbasis kompetensi*, pangajaran terpadu (awor), pangajaran neueul kana jawaban anu *divergen* anu miboga bebeneran multi dimensi, Pangajaran berbasis kaparigelan aplikatif, Ngaronjatkeun saimbang, sinambung, jeung patalina antara *hard-skills* jeung *soft-skills*,

Pangajaran ngutamakeun siswa salaku *pembelajar sepanjang hayat*. Pangajaran nerapkeun nilai-nilai anu méré kataladanan (*ing ngarso sung tulodo*), ngawangun kahayang (*ing madyo mangun karso*), jeung mekarkeun kreativitas siswadina prosés pangajaran (*tut wuri handayani*). Pangajaran lumangsung di imah, di sakola, jeung di masarakat. Ngamangpaatkeun téhnologi informasi jeung komunikasi pikeun ngaronjatkeun éfisiénsi jeung éféktivitas pangajaran. Ayana akuan pikeun bédana individu jeung kasang tukang budaya siswa, Suasana diajar anu pikaresepeun jeung pikabetaheun tur bisa numuwuhkeun minat diajar.

Grade Prakték Ngajar: Kagiatan Bubuka: ngondisikeun suasana diajar anu pikagumbirakeun, ngadiskusikeun kompetensi anu geus diajarkeun sateuacanna anu patali jeung kompetensi anu arek diajarkeun jeung diemekarkeun, nepikeun kompetensi anu rek dihontal jeung dimanfaatkan

dina kahirupan sapopoe, nepikeun gurat badag ambahan materi jeung kagiatan anu rek dilakukeun, nepikeun ambahan jeung teknik penilaian anu rek digunakeun.

Kagiatan Inti: Kagiatan inti mangrupa prosés pangajaran pikeun ngahontal kompetensi, anu dilakukeun sacara interaktif, inspiratif, pikabungaheun, nyumangétan siswa pikeun aktif sarta méré ruang anu cukup pikeun tumuwuhna prakarsa, kreativitas, jeung kamandirian luyu jeung bakat, minat, jeung mekarkeun fisik sarta psikologis siswa. Kagiatan inti nerapekun pamarekan saintifik anu luyu jeung karakteristik mata pelajaran basa Sunda jeung siswa.

Kagiatan Panutup: Kagiatan guru bareng siswa, nya éta: a) nyieun rangkuman/ kacindekna pangajaran, b) ngalakukeun refleksi kana pangajaran anugeus dilakukeun, c) méré umpan balik kana prosés jeung hasil pangajaran, Kagiatan guru, nya éta: a) meunteun, b) ngarencanakeun kagiatan tindak lanjut (lajuning laku) dina wangun pangajaran remedial, program pangayaan, layanan konseling/ méré tugas boh tugas individu atawa tugas kelompok luyu jeung hasil diajar siswa, c) nepikeun rancangan pangajaran pikeun pertemuan ka hareup.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahapnyangkem Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahapan Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu bener}}{5} \times 100\%$$

Tahapan pangabisa bahan ajar nu dihontal ku Sadérék:

90	-	100%	=	alus pisan
80	-	89%	=	alus
70	-	79	=	cukup
	<	69	=	kurang

Lamun ngahontal tahap ngawasa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun bahan kana Kagiatan Diajar 3. Tapi, lamun tahap ngawasa Sadérék kurang ti 80%, pék malikan deui ngaderes bahan dina Kagiatan Diajar 2, pangpangna bahan nu tacan kacangkem kalawan mandiri tur percaya diri.

Réfleksi jeung Lajuning Laku

Ieu kagiatan dilaksanakeun pikeun ningali kahontalna jeung éféktivitas prosés pangajaran anu diilukan ku Sadérék. Lamun geus ngawasa matéri pangbinaan guru dina ngamangpaatkeun hasil analisis ngungkulan bangbaluh jeung ngundakkeun préstasi diajar murid SD, Sadérék bisa nyontréng (✓) kolom “Kahontal”. Sabalikna, lamun can kahontal, Sadérék bisa nyontréng (✓) kolom “Can Kahontal”.

No.	Tujuan Pangajaran	Kahontal	Can Kahontal	Kat.
1.	Ngalatih guru dina nyieun RPP Muatan Lokal Basa Sunda tingkat SMA kalawan ngalarapkeun ajén-inajén utama PPK.			
2.	Ngalarapkeun prakték ngajar anu luyu jeung standar kaamanan Muatan Lokal Basa Sunda tingkat SMA kalawan ngalarapkeun ajén-inajén utama PPK.			
Lajuning Laku:				

KOMPETÉNSI PROFÉSIONAL:

WANDA TÉKS JEUNG DONGÉNG DINA
SASTRA SUNDA DI SMA/SMK

KAGIATAN DIAJAR 3

TÉKS ANÉKDOT JEUNG TÉKS PROSEDUR KOMPLÉKS

BASA SUNDA

A. Tujuan

Tujuan kagiatan diajar 3 ngawengku ieu di handap.

1. Sabada maca pedaran kalawan mandiri, pamilon diklat mampuh ngajéntrékeun wangenan anékdote jeung téks prosédur kompléks kalawan sumanget.
2. Sabada nulis rangkuman pedaran, pamilon diklat mampuh nuduhkeun ciri-ciri téks anékdote jeung téks prosédur kompléks kalawan percaya diri.
3. Bari diskusi, pamilon diklat mampuh ngaanalisis struktur téks anékdote jeung struktur téks prosédur kompléks kalawan taliti.
4. Sabada tanya jawab, pamilon diklat mampuh manggihan unsur kabasaan nu kakandung dina téks anékdote jeung téks prosédur kompléks kalawan kreatif.
5. Sabada diskusi, pamilon diklat mampuh méré conto cara larapna konsép téks anékdote jeung téks prosédur kompléks pikeun bahan pangajaran basa sunda kalawan gawé babarengan.

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Indikator kahontalna kompetensi kagiatan diajar 3, ngawengku ieu di handap:

1. Ngajéntrékeun wangenan anékdote jeung téks prosédur kompléks.
2. Nataan ciri téks anékdote jeung téks prosédur kompléks.
3. Nganalisis struktur téks anékdote jeung téks prosédur kompléks.
4. Manggihan unsur kabasaan nu kakandung dina téks anékdote jeung téks prosédur kompléks.
5. Ngalarapkeun konsép téks anékdote jeung téks prosédur kompléks pikeun bahan pangajaran.

C. Pedaran Matéri

1. Téks Anekdot dina Basa Sunda

a. Wangenan Anékdote jeung Téks Anékdote

Anékdote carita anu pondok jeung singget, sarta dipikaresep lantaran eusina anu matak pikaseurieun. Caritana biasana ngeunaan jalma penting atawa sohor tur dumasar kana kajadian nu saenyana. Tapi aya ogé anu ngahartikeun yén saenyana anékdote téh carita rékaan, teu kudu dumasar kana kajadian anu enya-nya aya. Kitu deui tokoh anu dicaritakeunana, teu kudu jalma penting atawa nu geus sohor.

Matak pikaseurieun téh lantaran dina anékdote aya kajadian-kajadian atawa omongan nu teu disangka-sangka, atawa aya patukang-tonggongna kanyataan antara senang jeung teu senang, ngeunah jeung ngeunah, kahontal atawa gagal, jeung sajabana nepi ka karasa ngalejokeun urang nu macana. Tapi sanajan dilejokeun réaksi nu muncul ti nu maca mah justru jadi resep atawa jadi pikaseurieun.

Ari téks anékdote nya éta karangan atawa téks anu eusina nyaritakeun anékdote atawa carita anu eusina pikaseurieun atawa lulucon. Dina basa Sunda réa karangan anu sarupa kieu téh, boh anu caritana enya-nya kajadian atawa ngan sakadar rékaan. Malah téks-téks anékdote nu nyaritakeun kahirupan atawa tindak-tanduk jalma penting ogé teu kurang-kurang. Di antarana anékdote dina basa Sunda nu réa dipikaresep téh anékdotna Haji Hasan Mustapa, Pangjulu Besar Bandung jaman Kolonial.

b. Conto Téks Anékdote

Pikeun mikapaham téks anékdote, ieu di handap aya contona. Baca kalawan mandiri sarta imeutan!

Conto ka-1:

Anékdote Haji Hasan Mustapa (HHM)

Keur masih kénéh jumeneng panghulu besar di Bandung, HHM kedah nguji calon pinaibeun. Aya sababaraha urang kabéhna mah, tapi lowonganana ngan keur saurangeun. Sabada diuji ngeunaan soal-soal

kaagamaan, teras diajak naretepan, di bumina, da harita téh tos manjing wanci asar.

<http://kabar.salmanitb.com>

Gambar 3.1 Foto Haji Hasan Mustapa

Barang keur naretepan (HHM anu ngimaman), kakuping sora biola melas-melis. Biola anu dikését ku Toha Firdos, putra HHM anu resepeun kana koroncong, malah kagungan klub nyalira, tur sering kénging hadiah emas dina rupa-rupa pertandingan (kongkurs). Saréréa ogé terangeun yén Endéh Oha (kitu nénéhna) putra juragan panghulu besar, resep kana koroncong.

Sabada netepan, HHM naros ka para calon naib téa, “Kumaha salat bieu téh?”

Nu hiji ngajawab, “Teu kinten khususna. Nembéan abdi mah saumur dumelah, tiasa netepan sakitu khususna, rupina ku margi ngama’mum ka gamparan...”

Nu hiji deui ngajawab, “Khusus sareng ni’mat.”

Nu séjén, “Nimat pisan.”

Cindekna saréréa ogé nyaritakeun kakhususna. Ngan saurang anu nyarita, “Punten baé, duka abdi mah, henteu tiasa khusus. Atuh da éta tuang putra ngését biola sakitu matak gantung déngéna...”

HHM jadi ngangkat calon anu panungtung, da dianggap nyarita sajalantrahna, henteu ngabohong.

(Diadopsi tina buku *Haji Hasan Mustapa jeung Karya-karyana* susunan Ajip Rosidi, penerbit Pustaka taun 1989, kaca 77).

Conto ka-2:

Panjang Lebar

Ajengan Ahur boga kabiasaan matuh. Lamun ceramah hésé eureun. Sanajan geus ngucapkeun kalimah “punten, sim kuring sanés teu hoyong panjang lébar dina medar ieu masalah, margi...”. Tah lamun geus bijil kecap “margi” pasti tanceb gas deui aya kana satengah jamna. Panjang lébar deui. Teu kalis didéhéman ku khodam (asistén) nu sok marengan mangmawakeun kantong wadah kitab.

Saleuheung lamun ceramah di majlis ta’lim, di madrasah, atawa masjid. Bisa kageuing ku sora bedug jeung adan. Atawa jalma asup tas wudlu rék salat. Karék eureun ngadadak. Ieu ari geus ceramah hareupeun umum. Upamana dina acara seserahan pangantén, atawa sambutan ari aya acara penting di désa atawa kacamatan. Geus sababaraha kali “punten moal tiasa panjang lébar, margi” hih terus baé ngadudud.

Atuh timbul rupa-rupa koméntar. Cenah ceramah Ajengan Ahur mah ibarat tumpak mobil taya erémna. Atawa malah erémna pakem teuing, nepi ka sok eureun ngagentak. Ibarat nu kalangsu teu nyaho jalan, balik deui balik deui.

Tapi basa nyérénkeun Jang Badru rék nikah ka Nyi Sodah mah, pidato Ajengan Ahur singket, padet, jeung keuna kana mamaras. Boro tadina mah sakur nu hadir geus tatan-tatan nyanghareupan pidato lolos erém jeung bulak-balik nyebut “sanés teu hoyong panjang lébar, margi ...”.

Harita mah, tos nyebut “sanés teu hoyong panjang lébar, margi....” téh, tambahna ukur sauted, “Margi upama panjang teuing matak sawan pangantén istri, upami lébar teuing matak reuwas pangantén pameget. Wassalam warohmatulloh wabarokatuh...”

Hadirin spontan patinggalakgak seuri. Nepi ka balandongan ngaguruh. Ngan duka seuri pédah naon. Naha kataji ku kekecapan Ajengan Ahur ngeunaan “panjang lébar” keur pangantén, duka atoh pédah teu “panjang lébar” lolos erém kawas sasari.

(Diadopsi tina buku *Jurig Congkang Bisul na Bujur* karangan Usép Romli HM, penerbit Green Smartbook Publishing taun 2014, kaca 75-76).

c. Struktur Téks Anékdote

Téks “Anékdote Haji Hasan Mustapa” téh mun dibaca puguh baé matak urang nyenghél. Lantaran di dinya bisa jadi aya nu teu disangka-sangka saméméhna ku nu maca. Ari sugan, nu rék dipilih ku HHM téh calon nu ngaku solatna khusus, da pinaibeun téa. Tapi horéng HHM mah milih jalma anu leuwih jujur, nu ngaku teu bisa khusus solat lantaran ngadéngé sora biola nu melas-melis. Éta carita karasa yén tangtu pilihan HHM téh nimbulkeun réaksi ka urang nu macana jadi hayang seuri.

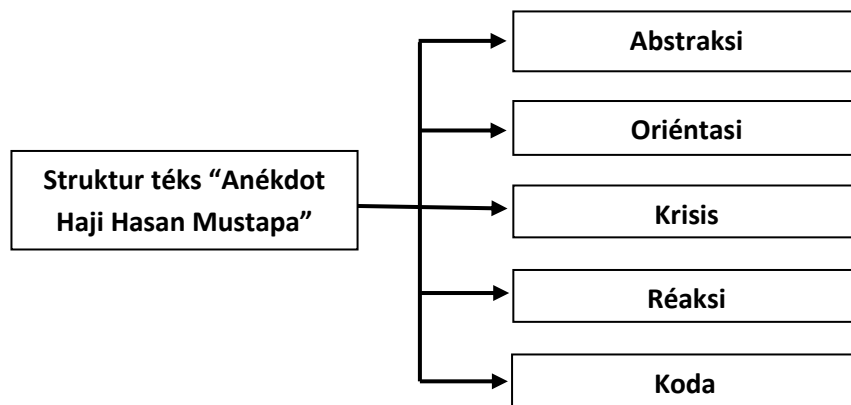
Éta karangan dimimitian ku ngagambarkeun HHM, panghulu besar Bandung, anu rék milih pinaibeun. Calonna aya sababaraha urang, tapi lowonganana ukur hiji. Dina téks anékdote, gambaran kieu téh disebut *abstraksi*. Maksudna nya éta nepikeun gambaran umum ngeunaan téma atawa topik karangan. Ti dinya ditéma ku nerangkeun kumaha cara HHM nguji pinaibeun. Nya éta ku nguji soal-soal kaagamaan, anu dituluykeun ku netepan berjamaah nu diimaman ku HHM. Gambaran kieu disebut *orientasi*. Nya éta ngawanohkeun naon nu keur dipilampah atawa peristiwa nu keur disanghareupan ku tokoh utama.

Carita néma kana hiji situasi anu dilématis. Waktu HHM jeung calon naib naretepan, kadéngé sora biola nu dikését ku Toha Firdos. Sanajan dina téks henteu didéskripsikeun kumaha bingungna anu keur sarolat, tapi kasawang ku nu maca naon nu kaalaman ku nu sarolat, da sora biola kadéngé sakitu melas-melisna. Ieu bagian téh disebut krisis. Nya éta, suasana dilématis atawa masalah anu disanghareupan ku tokoh carita.

Éta suasana krisis téh tangtu baé nimbulkeun réspon ti para tokoh. Réspon nu muncul bisa béda-béda. Siga di luhur, waktu HHM nanya ka calon naib, jawabanana téh béda-béda. Sacara umum, calon naib téh ngajawab yén solatna khusus kacida. Tina omongan salah saurang pinaibeun, kanyahoan yén maranéhna ngajawab kitu téh lantaran hayang kapaké atawa hayang lulus ujian. Ngan saurang baé anu ngajawab henteu khusus ku sora biola téh. Réspon anu teu disangka-

sangka muncul ti HHM. Anjeunna justru milih pinaibeun nu ngajawab henteu khusus. Tangtu baé ieu téh diluar sangkaan tokoh séjénna. Ieu bagian dina téks anékdote disebut réaksi. Nya éta, réspon atawa réaksi tokoh palaku kana krisis anu muncul.

Di ahir carita, diterangkeun ku naon HHM milih nu teu khusus. Urang cutat kalimahna, “HHM jadi ngangkat calon anu panungtung, da dianggap nyarita sajalantrahna, henteu ngabohong”. Cindekna anu dipilih téh anu dianggap jujur. Ieu bagian téh disebut *koda* atawa panutup. Ieu di handap bagan struktur téks anékdote téh.

Bagan 3.1 Struktur Téks Anékdote

Dina conto téks ka-2 anu judulna “Panjang Lébar”, struktur abstraksi, oriéntasi, krisis, réaksi, koda ogé kapanggih. tabél na ieu di handap.

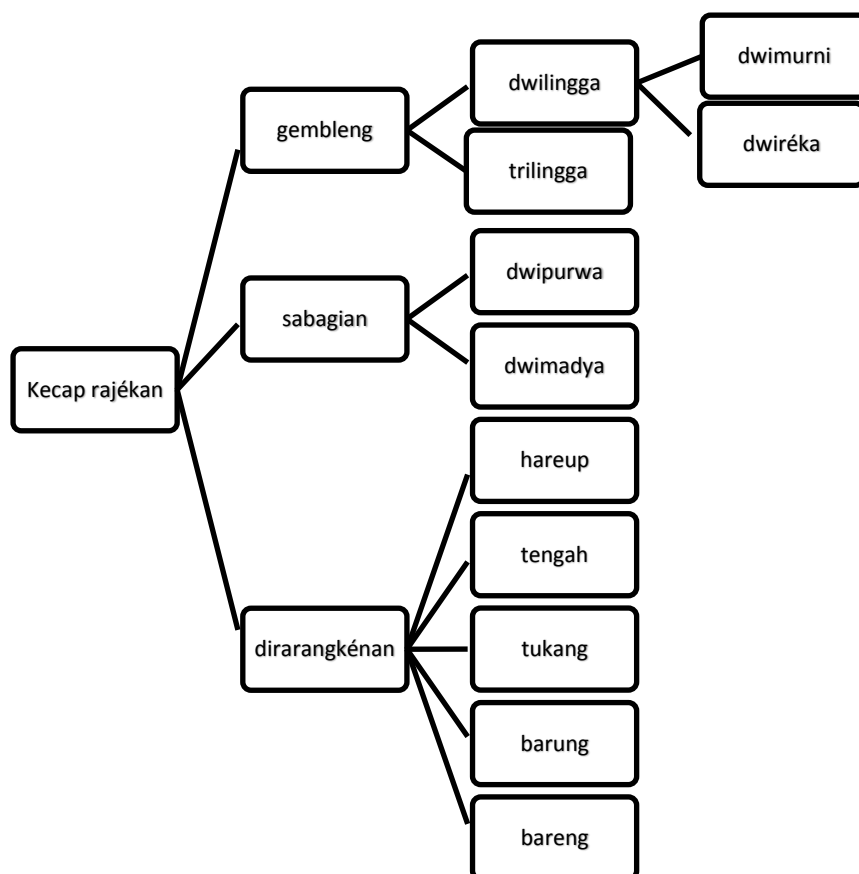
Tabél 3.1 Struktur Téks Anékdote

Struktur	Keterangan
Abstraksi	Ajengan Ahur boga kabiasaan matuh. Lamun ceramah hésé eureun.
Oriéntasi	Muncul rupa-rupa koméntar kana kabiasaan ceramah Haji Ahur.
Krisis	Haji Ahur kudu ceramah dina acara nyérénkeun Jang Badru, nu hadir geus tatan-tatan nyanghareupan pidato nu bulak-balik
Réaksi	Tapi harita mah teu disangka-sangka pidato Haji Ahur ukur sauted jeung patri.
Koda	Hadirin patinggalakgak seuri, nepi ka balandongan ngaguruh.

d. Unsur Kabasaan dina Téks Anékdote

Urang bisa manggihan rupaning unsur kabasaan dina sababaraha conto téks anékdote di luhur. Di antarana baé dina éta téks téh nyampak rupaning kecap rajékan, sok sanajan henteu sakabéh warna kecap rajékan aya contona dina téks.

Ceuk Sudaryat, spk. (2007) kecap rajékan téh nya éta kecap anu diwangun ku cara nyebut dua kali atawa leuwih wangun dasarna, sabagian atawa sagemblengna, boh binarung jeung robahna sora atawa rarangkén boh henteu. Prosés ngawangun kecap rajékan disebut *ngarajék (reduplikasi)*. Aya rupa-rupa kecap rajékan mun digambarkeun dina bagan mah kieu.

Bagan 3.2 Rupa-rupa Kecap Rajékan

Kecap rajékan gembleng anu diwangun ku cara nyebut dua kali wangun dasarna disebut *dwilingga*, ari nu nyebut wangun tilu kali wangun

dasarna disebut *trilingga*. Dwilingga nu teu robah sorana disebut *dwimurni*, ari anu robah sorana disebut *dwiréka*. *Trilingga* umumna robah sora tina wangun dasarna, ku kituna sok disebut ogé *triréka*. Contona:

rupa	→ rupa-rupa	(dwimurni)
balik	→ bulak-balik	(dwiréka)
pek	→ pak-pik-pek	(trilingga)

Kecap rajékan sabagian diwangun ku cara malikan deui salah sahiji engang tina wangun dasarna. Kecap rajékan sabagian anu diwangun ku cara malikan deui engang mimiti wangun dasarna disebut *dwipurwa*, jeung anu diwangun ku cara malikan deui engang tengah wangun dasarna disebut *dwimadya*. Contona:

béja	→ bébéja	(dwipurwa)
sabaraha	→ sababaraha	(dwimadya)

Kecap rajékan sagemblengna atawa sabagian bisa babarengan atawa binarung jeung ngararangkénan. Ari rarangkén anu marengan ngarajék téh bisa rarangkén hareup, rarangkén tengah, rarangkén tukang, rarangkén barung, bisa rarangkén bareng. Contona:

heula	→ paheula-heula	(pa- + dwimurni)
balik	→ dibulak-balik	(di- + dwiréka)
motor	→ momotoran	(dwipurwa + -an)
dagor	→ tidadalagor	(ti- + dwipurwa + -ar-)
jung	→ sajung-jungeun	(sa- + reduplikasi + -eun)
asup	→ diasup-asupkeun	(di- + dwimurni + -keun)

e. Ngalarapkeun Konsép Téks Anékdote pikeun Bahan Pangajaran

Miakapaham struktur jeung kaédah téks anékdote téh bisa dipaké alat ku guru pikeun ngararancang métode jeung téhnik pangajaran basa Sunda. Antarana baé pikeun:

- 1) Ngajéntrékeun bébédaan téks anékdote jeung wanda téks séjénna nepi ka siswa paham jeung nyangkem kaédah-kaédahna.

- 2) Wadah atawa sarana barudak diajar basa Sunda sacara kontékstual patali jeung kumaha ngagunakeun jeung mikapaham basa Sunda dina téks-téks anékdote.
- 3) Méré pamahaman jeung gambaran ka siswa pikeun nyusun (ngarang) téks anékdote kalawan struktur anu méréhah.

2. Téks Prosédur kompléks

a. Wangenan Téks Prosédur Kompléks

Kecap prosédur téh biasa kadéngé ku urang dina kahirupan sapopoé. Réa pagawéan anu dipilampah saenyana nuduhkeun hiji prosédur. Upamana waktu arék nyieun SIM, aya prosédur anu kudu ditempuh ku urang. Upamana baé, daptar heula ka lokét, nyieun surat kaséhatan, miluan ujian tulis, miluan ujian prakték, dipoto jeung nyieun cap sidik jari, mayar ka bank, jeung saterusna. Kitu deui waktu rék nyieun KTP, pasport, atawa ngajukeun kridit ka bank, aya prosédur-prosédur anu kudu ditempuh.

Éta prosédur téh terkadang digambarkeun atawa diterangkeun dina téks, nepi ka urang boga cecekelan keur milampah léngkah-léngkah bari tartib, atawa keur migawé prosésna. Dina téks biasana ogé dijéntrékeun tujuan urang kudu nempuh éta prosés. Téks-téks siga kitu téh disebutna téks prosédur. Cindekna anu disebut téks prosédur (*procedure*) téh nya éta téks anu eusina ngadadarkeun léngkah-léngkah nu kudu dipigawé ngarah hiji pagawéan atawa prosés bisa dijalankeun keur ngahontal hiji tujuan kalawan tartib.

Téks prosédur téh aya dua rupa. *Kahiji* téks prosédur basajan, *kadua* téks prosédur kompléks. Dina téks prosédur basajan prosés nu kudu ditempuh téh henteu rumit. Upamana téks prosédur masak mih instan nu sok kapanggih dina bungkusna. Upamana: naheur cai nepi ka panas, asupkeun emihna, sabot emih can asak siapkeun bungbuna dina mangkok, geus kitu mih nu geus asak téh cicikeun kana mangkok kalawan dicaian saperluna, sarta aduk nepi ka siap keur didahar. Lamun prosédur anu dijalankeun téh léngkah-léngkahna ngarancabang atawa

mibanda sub-sub léngkah, prosédur kitu téh disebut disebut kompléks. Téksna disebut téks prosédur kompléks.

b. Conto Téks Prosédur Kompléks

Pikeun mikapaham téks prosédur kompléks, ieu di handap aya contona. Baca sarta imeutan strukturna.

Ngalikeun ku Ramo

Urang ulin matematika bari ngagunakeun ramo. Biasana ramo mah keur ngajumlahkeun. Mun aya budak nu kérok ngajumlahkeun geuning sibuk ngagunakeun ramo. Malah lain ramo leungeun baé nu dipaké téh, sakapeung ramo suku gé dibawa.

<https://jarjaritangan.wordpress.com>

Gambar 3.2 Ramo Leungeun

Horéng ramo ogé bisa dipaké keur ngalikeun. Ngan baé, bilangan nu bisa dikalikeun téh ukur bilangan 5 nepi ka 9. Upamana 5×8 , 9×7 , 6×6 , jeung sajabana. Carana kieu:

- 1) Jumlah ramo leungeun urang téh aya sapuluh. Nu kénca lima, nu katuhu lima. Éta ramo nu sapuluh téh urang gunakeun kabéhanana keur ngalikeun.
- 2) Ayeuna urang praktékeun kakalian 7×8 . Carana unggal angka nu dikalikeun téh kudu dikurangan heula ku 5. Jadi $7 - 5 = 2$. Hasil éta itungan téh larapkeun kana ramo nu kenca. Hartina ajegkeun dua ramo (hasil tina $7 - 5$), nu tilu ramo sésana ditilep. Tuluy $8 - 5 = 3$, larapkeun kana ramo nu katuhu. Hartina ajegkeun tilu ramo (hasil tina $8 - 5$), nu dua sésana ditilep.

- 3) Tah lima ramo nu ajeg téh kudu dianggap puluhan. Lantaran aya lima ramo nu ajeg, ku urang kudu diitung 50. Sedengkeun anu ditilep ku urang kudu dianggap hijian sarta antara nu di kenca jeung nu di katuhu téh kudu dikalikeun. Jadi $3 \times 2 = 6$.
- 4) Hasil kabéhanana nya éta nu puluhan jeung nu hijian jumlahkeun: $50 + 6 = 56$. Éta téh apan sarua jeung hasil kakalian 7×8 .

Bisi teu percaya mah geura praktékeun kakalian anu séjénna. Upamana 6×6 . Tahap kahiji, bilangan nu rék dikalikeun téh kurangan heula ku 5. Jadi $6 - 5 = 1$, ajegkeun hiji curuk nu kénca. Kitu deui nu katuhu, $6 - 5 = 1$, ajegkeun hiji curuk. Tahap kadua, sésana nu opat, boh nu kénca boh nu katuhu ditilep. Hasilna, dua ramo nu ajeg anggap 20. Sésana nu ditilep kalikeun (4×4) sarta jumlahna jadi 16. Mun dijumlahkeun hasilna $20 + 16 = 36$. Éta téh apan sarua jeung hasil kakalian 6×6 .

Hayang nyobaan deui? Pék praktékkeun ku sorangan! Kakalianana mah bébas baé, asal ti angka 5 nepi ka 9.

(Diadopsi tina majalah Jaleuleu édisi No. 2 Taun I Februari 2015)

Conto 2:

Cara Ngurus SIM (Surat Izin Mengemudi)

Naha urang kungsi ngurus SIM (Surat Izin Mengemudi), upamana SIM C? Ngurus SIM téh tangtu baé merlukeun waktu jeung waragad. Ieu tulisan dimaksudkeun pikeun babagi pangalaman dina ngurus SIM C kalawan cara anu bener. Muga-muga baé ieu tulisan téh aya mangpaatna pikeun nu baroga kandaraan anu kabeneran tacan boga SIM. Mangpaat nu bisa kapetik antarana baé kumaha urang bisa ngirit waktu jeung waragad, kumaha bisa mastikeun bisa lulus ujian SIM C, sarta kumaha bisa ngajawab soal ujian SIM C kalawan bener. Ieu tulisan ogé boga tujuan sangkan urang bisa ngurus SIM bari bérés dina sapoé.

Sarat-sarat administrasi

Di handap dibéréndélkeun sarat-sarat nu kudu disiapkeun.

1) Fotokopi KTP salambar

Penting ogé sigana keur urang salilana nyiapkeun fotokopi dina dompét keur rupa-rupa kaperluan.

2) Waragad

Waragad anu kudu disadiakeun per April 2012 gedéna Rp 120.000,00 (Wincikanana Rp 20.000 pikeun cék kaséhatan sarta Rp 100.000,00 pikeun biaya nyieun SIM). Taya biaya séjénna, ngan alusna urang mekel duit rada gedé (upamana Rp 150.000,00 pikeun rupa-rupa urusan nu sipatna pribadi). Éta waragad téh geus cukup dumasar kana pangalaman sapoé éta. Keur anu dumuk di wewengkon séjén bisa jadi waragad nu diperlukeun téh leuwih saeutik atawa leuwih gedé. Alusna tatanya heula ka Polres nu pangdeukeutna atawa téangan informasina.

3) Sarat pribadi

Ieu di handap katangtuan atawa sarat-sarat pribadi nu kudu kacumponan.

(a) Umur sakurang-kurangna 17 taun. Nu tacan nincak umur 17 taun ulah miharep bisa ngajukeun pikeun boga SIM.

(b) Tapis maké kandaraan.

Pulisi nu nguji nétélakeun yén jalma nu geus pangalaman ngagunakeun kandaraan kurang ti sataun sering gagal dina ujian. Malah aya anu kungsi nabrak pager waktu nempuh ujian.

(c) Séhat, béngbras, jeung ayem.

Urang kudu datang ka tempat ujian dina kaayaan séhat, pikiran anu béngbras, jeung haté nu ayem.

Sanajan geus mangtaun-taun ngagunakeun kandaraan, malah geus réa tempat anu kasorang ku urang, can tangtu ngajamin urang lulus téh dina poé éta kénéh. Kudu ngaragap diri sorangan. Can tangtu urang bisa lulus dina poééta kénéh lamun urang datang ka tempat ujian SIM C bari henteu aya persiapan anu cukup. Ngaragap diri sorangan téh penting lantaran urang kudu nempuh ujian prakték jeung

ujian tiori. Malah di sawatara daérah mah aya uji jalan raya kalawan ngagunakeun motor séwang-séwangan.

Siga di instansi-instansi séjénna, nalika urang rék ngurus hiji surat, siga SIM C, tangtu kudu nempuh prosédur jeung léngkah-léngkah nu geus ditangtukeun. Di handap léngkah-léngkah nu ku urang kudu ditempuh saperti ieu di handap.

- 1) Waktu urang asup ka gapura Polres, siapkeun KTP asli pikeun dipasrahkeun jeung ditémbongkeun ka pulisi, sanajan anu diperlukeun ukur fotokopina. Di Polres séjén boa-boga aturanana béda. Tempuh sagala aturan luyu jeung aturan Polres nu ku urang didatangan.
- 2) Upama aya tumpukan map nu disadiakeun, cokot hiji lantaran éta map mémang disadiakeun pikeun nu ngurus SIM. Asupkeun sakabéh berkas kana éta map sarta lakonan pituduh nu aya di lokét.
- 3) Ti tempat parkir, kalawan mawa fotokopi KTP, urang kudu ngadatangan pos pamariksaan kaséhatan. Patugas bakal mariksa mata, ténsi getih, beurat awak, jeung jangkung awak. Pikeun éta kaperluan urang kudu mayar Rp 20.000,00. Sabadana urang bakal meunang surat katerangan kaséhatan.
- 4) Bawa éta surat jeung fotokopi KTP ka loket tempat daptar pikeun ngurus SIM anyar. Urang kudu ngantri.
- 5) Parkirkeun motor atawa mobil nu ku urang dibawa di tempat parkir nu geus disadiakeun. Pasrahkeun sakabéh berkas ka patugas, sarta bakal aya patugas nu nyarita, “Tungguan ti tempat ujian prakték.” Di sawatara tempat, Polres miheulakeun ujian prakték. Sabada lulus, kakara milu ujian tulis. Sabada lulus duanana, urang kudu nempuh tahap saterusna.

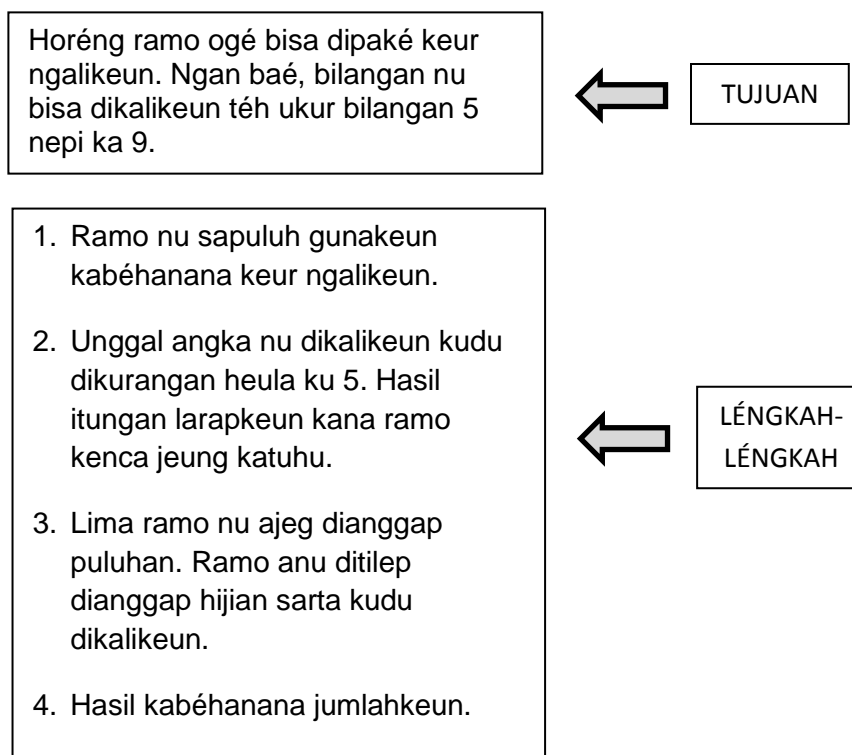
Catetan:

Éta léngkah-léngkah téh mungkin baé béda-béda di unggal Polres. Ku hal éta hadéna urang néangan informasi ngeunaan prosédur cara ngurus SIM di Polrés. Husus pikeun SIM C, di daérah séjén nu nyieun SIM téh kudu miluan tilu ujian, nya éta ujian prakték, ujian jalan raya, jeung ujian tulis.

(Diadopsi tina buku *Bahasa Indonesia, Ekspresi Diri dan Akademik* pikeun kelas X SMA, diterbitkeun ku Kemendikbud RI taun 2014, kaca 40-41)

c. Struktur Téks Prosédur Kompléks

Tujuan téks “*Ngalikeun ku Ramo*” téh nya éta urang bisa ngalikeun bilangan antara 5 nepi ka 9 ku cara ngagunakeun ramo leungeun. Carana ngagunakeun sapuluh ramo urang anu léngkah-léngkahna rada rumit sakumaha anu didadarkeun di luhur. Aya opat léngkah anu kudu ditempuh. Éta opat léngkah téh minangka prosédur sangkan urang bisa ngabuktikeun yén ramo téh lain baé bisa dipaké keur ngajumlahkeun, tapi ogé bisa keur ngalikeun. Éta opat léngkah téh ogé jadi panduan urang keur ngajalankeun prosés ngalikeun ku ramo. Cindekna, dina téks prosédur téh aya tujuan jeung aya léngkah-léngkah. Mun digambarkeun dina bagan mah kieu.

Bagan 3.3 Struktur Téks Prosédur Kompléks

d. Unsur Kabasaan dina Téks Prosédur Kompléks

Urang bisa manggihan unsur-unsur kabasaan dina téks prosédur kompléks “*Ngalikeun ku Ramo*”. Di antarana baé dina éta dua téks téh nyampak

rupaning kecap bilangan, sok sanajan henteu sakabéh warna kecap bilangan aya contona dina téks.

Nurutkeun Sudaryat, spk. (2007) kecap bilangan téh nya éta sajumlah kecap anu umumna miboga ciri-ciri:

- 1) Nuduhkeun jumlah, beungeutan, urutan, jeung tahapan tina barang.
- 2) Bisa dututurkeun kecap *kali*, nu hartina 'tikelan'. Contona: *lima kali*.
- 3) Bisa dituturkeun kecap barang. Contona: *dalapan sakola*.
- 4) Bisa dirarangkénan ka- nu hartina 'tahapan'. Conto: *kahiji*.
- 5) Bisa dipiheulaan kecap *ngan* saperti. Contona: *ngan lima*.

Kecap bilangan bisa dipasing-pasing dumasar kana hartina, di antarana:

- 1) Kecap bilangan utama: hiji, dua, tilu, opat, jst.
- 2) Kecap bilangan réndon: hijian, puluhan, jst.
- 3) Kecap bilangan recahan: satengah, saparapat, sapertilu, jst.
- 4) Kecap biangan tahapan: kahiji, kadua, jst.
- 5) Kecap bilangan klitik: éka-, dwi-, tri- catur-, jst.

e. Ngalarapkeun Konsép Téks Prosédur Kompléks pikeun

Bahan Pangajaran

Mikapaham struktur jeung kaédah téks prosédur kompléks téh bisa dipaké alat ku guru pikeun ngararancang métode jeung téhnik pangajaran basa Sunda. Diantarana baé pikeun:

- 1) ngajéntrékeun bédana téks prosédur kompléks jeung wanda téks séjénna nepi ka siswa paham jeung nyangkem kaédah-kaédahna;
- 2) wadah atawa sarana barudak diajar basa Sunda sacara kontéktual patali jeung kumaha ngagunakeun jeung mikapaham basa Sunda dina téks-téks prosédur kompléks; jeung
- 3) méré pamahaman jeung gambaran ka siswa pikeun nyusun (ngarang) téks prosédur kompléks kalawan struktur anu méréhah.

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék kalawan percaya diri tur gawe babarengan jeung fasilitator sejenna, nyoko kana runtuyan kagiatan nu

ngalarapkeun Model Literasi Kewacanaan CALISLAUJI, saperti ieu di handap.

1. Maca tujuan jeung indikator kalawan daria.
2. Maca kalawan intensif pedaran bahan ngeunaan *Téks Anékdote jeung Téks Prosedur Kompléks dina Pangajaran Basa Sunda* kalawan konséntrasi.
3. Nulis raguman materi unggal-unggal kagiatan diajar dumasar kana materi anu geus dibaca.
4. Ngaregepkeun paparan materi ti fasilitator, tanya jawab, jeung sawala kelompok pikeun migawe latihan/pancén kalawan gawe babarengan.
5. Latihan soal-soal pilihan ganda pikeun persiapan postes kalawan daria.
6. Néangan tur maca référénsi nu séjénna pikeun ngalengkepan latihan/pancén kalawan kreatif tur mandiri.
7. Ngalaksanakeun postes di TUK anu geus ditangtukeun kalawan konséntrasi, daria, jeung tanggung jawab.

E. Latihan/Pancén

Pikeun leuwih paham kana matéri struktur jeung kaédah téks anékdote, pigawé pancén ieu di handap:

1. Dadarkeun naon ari anékdote, téks anékdote téh, prosédur jeung naon ari téks prosédur kompléks téh!
2. Gambarkeun struktur téks anékdote jeung téks prosédur kompléks dina diagram!
3. Naon anu disebut *abstraksi, oriéntasi, krisis, réaksi*, jeung *koda* dina téks anékdote téh? Tétélakeun!
4. Jéntrékeun ngeunaan
 - a) kecap rajékan dina téks anékdote jeung sebutkeun warna kecap rajékanana!
 - b) kecap bilangan dina téks prosédur kompléks jeung sebutkeun warna kecap bilanganana
5. Jéntrékeun, kumaha cara ngalarapkeun konsép téks anékdote jeung téks prosédur kompléks pikeun bahan pangajaran di kelas!

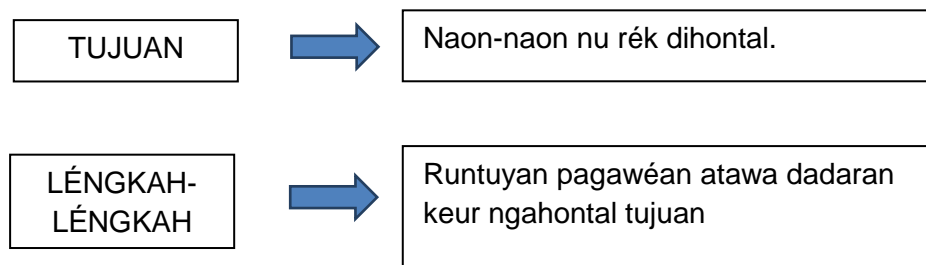
F. Tingkesan

Anékdote téh carita anu pondok jeung singget, sarta dipikaresep lantaran eusina anu matak pikaseurieun. Caritana biasana ngeunaan jalma penting atawa sohor tur dumasar kana kajadian nu saenyana. Tapi aya ogé anu ngahartikeun yén saenyana anékdote téh carita rékaan, teu kudu dumasar kana kajadian anu enya-nya aya. Kitu deui tokoh anu dicaritakeunana, teu kudu jalma penting atawa nu geus sohor kagolong kana wanda téks carita (*story genre*).

Téks anékdote nya éta karangan atawa téks anu eusina nyaritakeun anékdote atawa carita anu eusina pikaseurieun atawa lulucon. Struktur téks anékdote ngawengku abstraksi, oriéntasi, krisis, réaksi, jeung koda. Konsép téks anékdote bisa dilarapkeun jeung dimangpaatkeun dina kagiatan diajar basa Sunda pikeun siswa di sakola.

Prosédur téh kecap nu biasa kadéngé ku urang dina kahirupan sapopoé anu nuduhkeun pagawéan nu kudu dipilampah keur ngahontal hiji tujuan. Téks prosédur (procedure) nya éta téks anu eusina ngadadarkeun léngkah-léngkah nu kudu dipigawé ngarah hiji pagawéan atawa prosés bisa dijalankeun keur ngahontal hiji tujuan kalawan tartib.

Struktur téks prosédur kompléks ngawengku tujuan jeung léngkah-léngkah ieu di handap.

Konsép téks Prosédur kompléks bisa dilarapkeun jeung dimangpaatkeun dina kagiatan diajar basa Sunda pikeun siswa di sakola.

G. Uji Balik jeung Unduring Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disadiakeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu bener, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur nepi ka tahap mana Sadérék nyangkem bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap bahan ajar nu kacangkem ku Sadérék:

90	-	100%	=	alus pisan
80	-	89%	=	alus
70	-	79	=	cukup
<		69	=	kurang

Lamun tahap ngawasa geus ngahontal 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngulik bahan dina Kagiatan Diajar 4. Tapi lamun tahap ngawasa Sadérék kurang ti 80%, pék deres deui bahan dina Kagiatan Diajar 3, pangpangna ngaderes matéri nu can kacangkem kalawan disiplin tur mandiri.

Réfleksi jeung Lajuning Laku

Ieu kagiatan dilaksanakeun pikeun ningali kahontalna jeung éféktivitas prosés pangajaran anu diilukan ku Sadérék. Lamun geus ngawasa matéri pangbinaan guru dina ngamangpaatkeun hasil analisis ngungkulan bangbaluh jeung ngundakkeun préstasi diajar murid SD, Sadérék bisa nyontréng (√) kolom “Kahontal”. Sabalikna, lamun can kahontal, Sadérék bisa nyontréng (√) kolom “Can Kahontal”.

No.	Tujuan Pangajaran	Kahontal	Can Kahontal	Kat.
1.	Ngalatih guru dina nganalisis téks anékdota dina pangajaran basa			

	Sunda SMA kalawan ngalarapkeun ajén-inajén utama PPK.			
2.	Ngamangpaatkeun hasil analisis téks prosedural kompleks nu dijieun ku murid SMA kalawan ngalarapkeun ajén-inajén utama PPK.			

Lajuning Laku:

KAGIATAN DIAJAR 4

**WANGUN JEUNG UNSUR INTRINSIK DONGÉNG
PIKEUN PANGAJARAN DI SMA/SMK****A. Tujuan**

Tujuan kagiatan diajar 4 ngawengku ieu di handap:

1. Sanggeus maca pedaran sacara mandiri, pamilon diklat mampu nuduhkeun ciri-ciri wangun carita dongéng kalawan percaya diri.
2. Bari diskusi babarengan, pamilon diklat mampu ngajéntrékeun papasingan dongéng kalawan percaya diri.
3. Sabada diskusi babarengan, pamilon diklat mampu ngaidéntifikasi unsur intrinsik carita dongéng kalawan daria tur sumanget.
4. Sabada tanya jawab, pamilon diklat mampu méré conto cara ngalarapkeun konsép wangun jeung unsur intrinsik dongéng pikeun bahan pangajaran di SMA/SMK kalawan rasa kabungah tur gawe babarengan.

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Indikator Kahontalna Kompeténsi kagiatan diajar 4, ngawengku ieu di handap:

1. Nuduhkeun ciri-ciri wangun carita dongéng.
2. Ngajéntrékeun papasingan dongéng.
3. Ngaidéntifikasi unsur-unsur intrinsik carita dongéng.
4. Ngalarapkeun konsép wangun jeung unsur intrinsik dongéng pikeun bahan pangajaran basa Sunda di SMA/SMK.

C. Pedaran Matéri**1. Ciri-ciri jeung Papasingan Carita Dongéng**

Tradisi dongéng téh aya di mamana. Méh unggal bangsa boga dongéng séwang-séwangan. Éta dongéng téh diwariskeun turun-tumurun ti karuhun ka generasi nu leuwih ngora, mangtaun-taun, malah boa

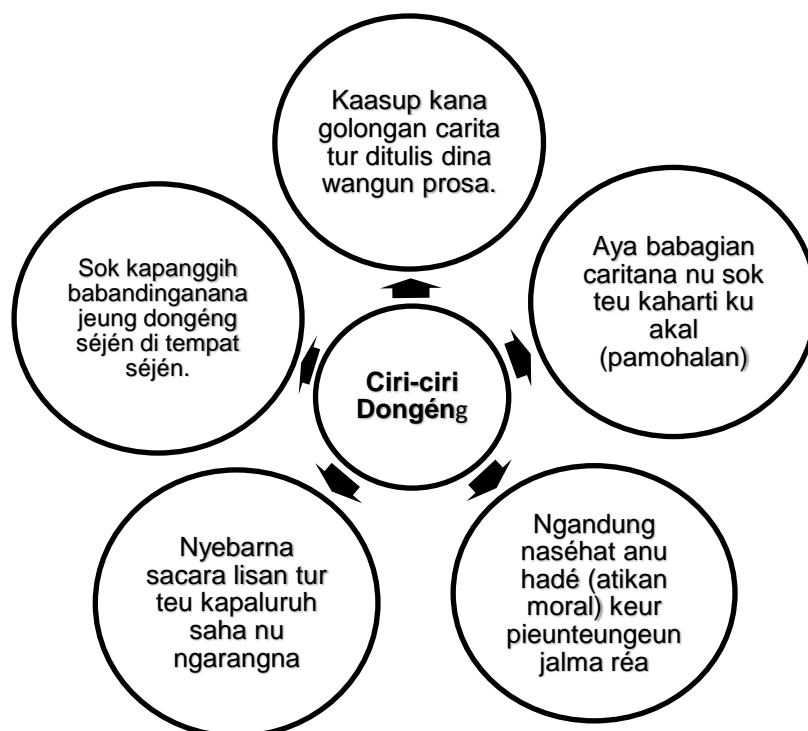
mangabad-abad. Kabiasaan ngadongéng lain baé jadi alat keur ngahibur atawa keur kalangenan, tapi nu utamana mah dongéng téh ngawariskeun ajén-inajén. Ngawariskeun hiji naséhat, malah mandar jadi eunteung dina kahirupan. Malah di sawatara wewengkon mah, dongéng téh ngahaja diciptakeun. Dijieun carita anyar atawa dijieun film. Ari maksudna mah sarua, ngajarkeun naséhat anu hadé atawa nepikeun atikan moral.

Dina pakumbuhan urang Sunda, ogé kapanggih rupa-rupa dongéng. Umumna éta dongéng téh nyebar sacara lisan ti generasi ka generasi. Lantaran éta dongéng anu réa téh sok tuluy didongéngkeun deui, antukna sok muncul rupa-rupa vérsi. Contona baé, dongéng ngeunaan Prabu Siliwangi atawa ngeunaan Sangkuriang sok kapanggih di sawatara tempat. Biasana sok dipatalikeun jeung kaayaan alam atawa kabiasaan di hiji tempat.

Lantaran tradisi ngadongéng téh méh aya di unggal bangsa, jeung ajén-inajén nu hayang ditepikeunana sipatna téh universal, henteu jadi anéh lamun dongéng di hiji tempat sok sarimbag jeung dongéng di tempat séjén. Boh sarimbag lebah karakter palakuna, boh sarua lebah atikan moral nu hayang ditepikeunana. Contona baé dongéng Si Kabayan nu kacida sohorna di lingkungan masarakat Sunda méh sarua jeung karakterisasi dongéng Abu Nawas di Timur Tengah. Dongéng Dalem Boncél amanat moralna méh sarua jeung Malin Kundang ti Sumatra Barat atawa Oidipus dina Mitologi Yunani. Kitu deui fabel nu aya di urang sakapeung méh sarua amanatna jeung fabel-fabel di tempat séjén.

Kadieunakeun aya nu pirajeunan nyatet-nyatetkeun dongéng, tuluy dikumpukeun dina wangun buku. Tapi éta dongéng téh tetep hirup dina tradisi lisan. Sok dipasangirikeun, atawa didongéngkeun deui ku indung atawa ku bapa, atawa ku Guru ka siswana di sakola.

Minangka wangun carita, carita dongéng téh boga ciri anu mandiri. Mun digambarkeun mah ciri-ciri carita dongéng téh kieu:

Gambar 4.1 Ciri-ciri Carita Dongéng

2. Papasingan Dongeng

Ku lantaran béda-béda palakuna, jeung béda-béda deuih asal-usulna, dongéng téh sok dipasing-pasing. Rusyana (1992) ngabagi-bagi carita dongéng téh kieu.

- Dongéng nu nyaritakeun kahirupan jalma di masarakatna jeung dina sajarahna. Upamana dongéng para raja, para putri, para nabi, para wali, tukang tani, tukang dagang, jeung sajabana.
- Dongéng anu nyaritakeun kahirupan sasatoan, saperti kuya, monyét, peucang, tutut, maung, séro, munding, manuk, jeung sajabana.
- Dongéng anu nyaritakeun asal-usul kajadian tempat, barang, sasatoan, jeung tutuwuhan. Dongéng nu kieu disebutna dongéng sasakala.
- Dongéng anu nyaritakeun mahluk ciciptan (hayalan), bangsaning jurig jeung siluman.

Sumarsono (1986), nyieun papasingan dongéng téh kieu:

- a. Parabel, nya éta dongéng anu nyaritakeun kahirupan jalma biasa, contona dongéng Si Kabayan atawa Abu Nawas.
- b. Fabel atawa dongéng sasatoan, nu nyaritakeun sasatoan tapi paripolahna siga jelema nu bisa ngagunakeun akal pikiran. Contona dongéng sakadang kuya jeung sakadang monyét.
- c. Legénda atawa dongéng sasakala, anu nyaritakeun asal-muasalna kajadian, témpat, barang, sasatoan, atawa tutuwuhan. Contona dongéng Sangkuriang nu nyaritakeun asal-usul Gunung Tangkuban Parahu.
- d. Sagé, nya éta dongéng nu nyaritakeun kajadian atawa jelema nu aya patalina jeung sajarah. Contona dongéng Prabu Siliwangi.
- e. Mite, nya éta dongéng nu eusina raket jeung kapercayaan masarakat kana bangsa lelembut atawa hal nu gaib. Contona dongéng Nyi Roro Kidul.

3. Conto Carita Dongéng

Di handap kapidangkeun conto carita dongéng. Park baca kalawan saregep!

Paménta Tilu Rupa

Jaman baheula aya hiji jalma anu hirupna *malarat rosa*. Carékna dahar isuk henteu soré téh lain bobohongan. Ari pagawéanana sok buburuh ngangon domba batur. Sanajan digawéna kacida getolna, tapi hasilna teu kungsi mahi, jajauheun kana cukup. Da puguh ukur buburuh. Ari diburuhanana dina sataun téh paré 50 *geugeus*, ditambah ku bekel dahareun mun rék ngangon.

Gambar 4.2 Tukang Ngangon

uDien d'kab - WordPress.com

Demi dununganana jalma beunghar kacida. Tapi korétna kabina-bina, jaba licik. Ka pangangon téh ngan *minteran* baé. Saupama anu ngangon domba rék ka pangangonan, dibekelanana téh ngan sangu baé jeung uyah sambel. Arang langka pisan dibéré deungeun sangu anu ngareunah.

Mun geus usum panén, nu ngangon téh dibéré paré buruhanana téa. Tapi paréna téh dipilihan anu *gambrang* pisan. Atuh barang dijual téh hargana teu sakumaha. Teu mahi pikeun meuli baju-baju acan. *Munasabah* baé mun tukang angon téh papakéanan geus rubat-rabét, siga nu gélo baé.

Sakali mangsa éta tukang ngaon téh gering nepi ka teu bisa ngangon. Tapi, ku dununganana téh teu diurus. Barang geus cageur sarta keur *mamayu*, ngan can *kaduga* ngangon, ka dununganana ménta kadaharan. Tapi batan méré mah dununganana kalah nyarékan. Majar téh, “Can digawé geus hayang ménta dahar!”

Antukna éta tukang ngangon téh musapir. Manéhna prihatin liwat saking sarta ngenes di jero haténa. Beurang peuting manéhna neneda hayang bisa cara deungeun-deungeun, teu kurang hakaneun teu kurang pakéun. Ku tina nyeri haté, manéhna tuluy *miceun manéh* ka leuweung, teu dahar teu nginum.

Barang geus meunang sababaraha poé manéhna kasaréan ti beurang, handapeun tangkal kai. Ari hudang bet manggih batu tilu siki. Kawas muncang, baruleud, sarta laleucir. Teu kira-kira manéhna kagéteunana. “Na saha anu neundeun ieu batu téh, da tadi mah euweuh?” pokna.

Sabot kitu kadéngé aya sora euweuh rupa, “Ujang, ku sabab manéh sakitu prihatinna, ayeuna paménta manéh dikabulkeun. Manéh meunang ménta tilu rupa. Pék rék ménta naon baé ogé. Dina sakali ménta éta batu kudu dialungkeun hiji!”

Tukang ngangon liwat saking atoheunana. “Nuhun Gusti, nuhun!” pokna bari nyembah-nyembah.

Ti dinya tukang angon tuluy balik ka lemburna. Sajajalan teu weléh imut sura-seuri sorangan bari mikiran rék ménta naon. Ceuk gerentes haténa, “Kahiji aing rék ménta beunghar. Kadua rék ménta jadi raja. Lantaran

beunghar ogé ari teu agung mah tara dihargaan. Katiluna aing rék ménta loba anak, sangkan bisa nuluykeun raja jeung kabeungharanana.”

Sadatangna ka imahna, manéhna rék nyoba ménta beunghar. Tapi tuluy kapikir rék ménta duit baé. Da mun téa mah tuluy dibéré kuda, sapi, atawa ingon-ingon, kacipta réncédna da kudu dijual heula. Ari boga duit mah apan hayang naon baé gé bisa. Tapi manéhna *kacalétot* ngomong. Maksudna hayang loba duit, ari pok bet hayang loba ceuli. Barang keleweng téh batu dialungkeun, ngan breng baé awakna pinuh ku ceuli. Mani kawas *tunggul* anu pinuh ku *lémbér*.

Tukang angon gogoléran ceurik, awahing ku gila nénjo awak sorangan. Handeueuleun deuih, pédah paméntana anu kahiji geus mubadir. Barang geus leler, manéhna mikir deui. Ceuk gerentesna, “Ah keun baé henteu tulus jadi raja ogé, henteu boga anak loba ogé, asal jadi beunghar wé. Tapi ceuli nu matak pikagilaeun téh kudu leungit heula!”

Keleweng manéhna ngalungkeun deui batu anu kadua, sarta ménta sangkan ceuli anu rimbil dina awakna leungit kabéh. Les baé ceuli téh *leungit tanpa lebih ilang tanpa karana*. Tukang angon kacida bungaheunana sarta niatna rék ati-ati pisan dina nepikeun paménta anu katilu.

Tapi ras manéhna inget kana ceulina anu dua. Ari dicabak, bet milu leungit. Puguh baé kagéteunana tukang angon. Atuh ngan hing deui baé manéhna ceurik. Leuwih nyeri batan anu tadi, sabab paméntana ngan kari hiji deui.

“Kumaha ayeuna aing? Lamun ménta beunghar meureun aing jadi jalma tanpa daksa, teu boga ceuli. Lamun ménta didatangkeun deui ceuli, aing meureun angger malarat.”

Sanggeus bingung mikiran nasib, bet datang ilham tina pikirna anu beresih. “Leuwih hadé aing ménta didatangkeun deui dua ceuli anu asal, da ceuk kolot ogé apan awak anu walagri, sehat bari jagjag waringkas, leuwih utama batan kakayaan. Sarta saéstuna jalma anu beunghar téh nya éta jalma anu narima kana *kulak canggeum bagja awak*. Narima kana takdirna. Kawas aing, da geus milikna jadi jalma malarat, euweuh sisit

beunghar, nya rék ditarimakeun baé. Hanas éta teu boga dahareun, pakéun, nya rék ihtiar baé, da awak lengkep kénéh, tanaga gedé. Mending néangan baé dunungan anu bageur!” pokna.

(Dicutat tina Pamekar Basa Sunda pikeun Murid SMA/MA/SMK/MAK Kelas X, penerbit Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat, medal taun 2015, kaca 61-63)

d. Unsur Intrinsik Carita Dongéng

Minangka carita dina wangun prosa, dongéng ngabogaan unsur-unsur intrinsik anu teu jauh béda jeung unsur instrinsik carita dina wangun prosa séjénna, kayaning carita pondok jeung novel. Ieu di handap téh dadaran unsur-unsur intrinsik dongéng:

Tabél 4.1 Unsur Intrinsik Carita Dongéng

Unsur Intrinsik	Keterangan
Téma	Gagasan, ide, kosénpasi pangarang nu diémbréhkeun atawa kabaca dina karanganana. Téma dongéng biasana universal, upamana nyaritakeun hadé goréng, salah bener, jeung sajabana ti éta.
Palaku	Tokoh anu ngalalakon. Aya palaku utama (nu boga peran sentral dina carita) jeung aya palaku panambah/panglengkep. Tokoh dina dongéng lain baé manusa, tapi ogé bisa sato, barang, atawa mahluk goib.
Plot	Plot sok disebut ogé galur, nya éta jalan carita anu digerakeun ku sabab akibat tina unggal-unggal persitiwa atawa tindakan tokoh. Plot ngawengku plot maju, mobok tengah, jeung mundur. Dina carita dongéng mah umumna plot téh maju.
Setting	Latar tempat jeung latar waktu di mana jeung iraha carita lumangsung/kajadian. Dina dongéng latar téh bisa iraha baé jeung di mana baé, teu kawatesanan ku logika.
Point of View	Sok disebut ogé puseur sawangan, nya éta ti sawangan saha carita ditepikeun. Aya ti jalma, kahiji, kadua atawa katilu. Dina dongéng biasana carita téh disawang ku jalma katilu (pangarang/pencerita).
Amanat	Pesan atawa atikan moral anu hayang ditepikeun ku pangarang ka nu maca. Dina dongéng amanat jadi penting lantaran inti tina carita téh hayang nepikeun atikan moral.

e. Ngalarapkeun Konsép Wangun jeung Unsur Intrinsik Dongéng pikeun Bahan Pangajaran

Mikapaham wangun jeung unsur intrinsik dongéng téh bisa dipaké alat ku guru pikeun ngararancang bahan ajar, modél, métode, sarta téhnik pangajaran basa Sunda. Antarana baé pikeun:

- 1) ngajembaran wawasan siswa ngeunaan rupa-rupa dongéng minangka bagian tina kabudayaan Sunda nu diwariskeun ti generasi ka generasi;
- 2) ngawariskeun atikan moral atawa ajén-inajén hadé anu kakandung dina dongéng keur ngawewegan budipekerti siswa;
- 3) ngajéntrékeunciri jeung papasingan dongéng sarta bédana jeung wanda téks séjénna nepi ka siswa paham jeung nyangkem kaédah-kaédah dongéng minangka wacana anu mandiri;
- 4) wadah atawa sarana barudak diajar basa Sunda sacara kontéktual patali jeung kumaha ngagunakeun jeung mikapaham basa Sunda dina téks-téks dongéng; jeung
- 5) méré kaparigelén ka siswa pikeun nyusun atawa nyaritakeun deui dongéng.

**LEMBAR KERJA KOMPETÉNSI PROFÉSIONAL
WANGUN JEUNG UNSUR INTRINSIK DONGÉNG**

Pituduh:

1. Pék titénan matéri wangun jeung unsur intrinsik dongéng dina Modul Kelompok Kompetensi D, sarta baca cutatan dongéng ieu di handap!
2. Diskusikeun dina kelompok pikeun ngajawab pertanyaan ngeunaan unsur intrinsik dongéng!
3. Tuliskeun jawaban hasil diskusi dina kolom ieu di handap!

Manuk Titiran jeung Nyiruan

Kacaturkeun di hiji leuwung. Poé keur meumeujeuhna morérét. Dangdaunan ogé bangun ngaruyung, teu kuateunku hawa panas panonpoé nu sisinarieun kacida panasna. Kitu deui sasatoan, gawéna salasap-sulusup kana rungkun, néangan tempat keur ngiuhan.

Teu jauh ti dinya aya Sakadang Nyiruan keur kulantang-kulinting néangan cai. Manéhna kacida halabhabeunana, sanggeus kukurilingan di jero leuweung ti isuk mula. Teu lila di antarana Sakadang Nyiruan téh manggih pancuran. Tuluy baé dideukeutan, arék nginum. Tapi karék gé eunteup, ujug-ujug sorodot gubrag, Sakadang Nyiruan téh tisorodot sarta kecemplung titeuleum.

“Tulung... tulung...,” Sakadang Nyiruan roroésan bari jejeritan dina cai, méh paéh. Kabeneran aya manuk titiran anu keur ngiuhan dina dahan teu jauh ti dinya. Ngadéngé anu tulung-tolongan téh geuwat titiran muru datangna sora, arék nulungan. Enya baé Sakadang Titiran katénjoeun aya nyiruan titeuleum dina pancuran. Karunyaen titiran téh, geuwat metik dangdaunan, dipuragkeun kana cai, bari pokna, “Tah, Nyiruan, kami malidkeun daun. Gancang geura ngarayap ka dinya,” cenah.

Sakadang Nyiruan geuwat ngarayap kana dangdaunan, tuluy anjeucleu di luhurna. Bari rénghap ranjug Sakadang Nyiruan nganuhunkeun ka Sakadang Titiran nu geus nyalametkeun nyawana. Sakadang Nyiruan téh teu tulus nemahan pati.

Isukna Sakadang Nyiruan kukurilingan deui rék barang siar. Barang nepi ka hiji tempat, manéhna mireungeuh aya paninggaran nu keur ngécéngkeun bedilna. Barang disidik-sidik, horéng paninggaran téh keur ngadodoho manuk titiran. Sakadang Nyiruan henteu samar yén titiran nu keur didodoho ku paninggaran téh anu kungsi nulungan manéhna di pancuran téa.

Sakadang Nyiruan néangan cara, pikeun nulungan Sakadang Titiran. Sakadang Nyiruan téh tuluy hiber muter-muter luhureun sirah paninggaran. Maksudna mah ngaganggu paninggaran. Tapi paninggaran téh jiga nu kurang déngé. Atawa pura-pura teu ngadéngé sora huanghieng Sakadang Nyiruan, lantaran hayang museurkeun pikiranana ka manuk titiran.

Lantaran tarékahna teu hasil, Sakadang Nyiruan mikiran deui cara séjén. Kapanggih, nyéh imut. Gancang nyiruan hiber cara angin, muru bitis

paninggaran nu rék ngabedil titiran téa. Celetét baé diseureud. Paninggaran téh ngagurubug, geblug labuh.

“Sakadang Titiran, geuwat hiber, indit sing jauh!” ceuk Sakadang Nyiruan. Sakadang Titiran karék engeuh mun manéhna keur didodoho ku paninggaran. Tuluy baé manéhna hiber ngajauhan éta tempat, bari teu poho nganuhunkeun Sakadang Nyiruan.

“Sakadang Nyiruan, nuhun...,” pokna.

*(Diraéh deui tina Dongéng-dongéng
Pieunteungeun karangan R.H.
Muhammad Musa)*

4. Sabada dibaca, tétélakeun unsur-unsur intrinsik dongéng di luhur!

UNSUR INTRINSIK	EUSINA
Téma	
Palaku	
Galur	
Latar	
Puseur Sawangan	
Amanat	

D. Kegiatan Diajar

Kegiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék kalawan percaya diri tur gawe babarengan jeung fasilitator sejenna, nyoko kana runtuyan kegiatan nu ngalarapkeun Model Literasi Kewacanaan CALISLAUJI, saperti ieu di handap.

1. Maca tujuan jeung indikator kalawan daria.
2. Maca kalawan intensif pedaran bahan ngeunaan *Wangun jeung Unsur Intrinsik Dongeng pikeun Pangajaran Basa Sunda di SMA/SMK* kalawan konséntrasi.
3. Nulis raguman materi unggal-unggal kegiatan diajar dumasar kana materi anu geus dibaca kalawan kreatif.
4. Ngaregepkeun paparan materi ti fasilitator, tanya jawab, jeung sawala kelompok pikeun migawe latihan/pancén kalawan gawe babarengan.
5. Latihan soal-soal pilihan ganda pikeun persiapan postes kalawan daria.
6. Néangan tur maca référénsi nu séjénna pikeun ngalengkepan latihan/pancén kalawan rancagé tur sumanget.
7. Ngalaksanakeun postes di TUK anu geus ditangtukeun kalawan konsentrasi, daria, jeung tanggung jawab.

E. Latihan/Pancén

Pikeun leuwih paham kana wangun jeung unsur instrinsik carita dongéng, pigawé pancén ieu di handap:

1. Jéntrékeun ciri-ciri wangun carita dongéng upama dibandingkeun jeung wangun carita séjénna!
2. Déskripsikeun papasingan dongéng nurutkeun palakuna jeung asal-usulna, sarta sebutkeun conto dongéngna!
3. Naon baé unsur intrinsik dongéng minangka genre carita nu kakolomkeun kana wangun prosa!
4. Pék analisis unsur intrinsik dongéng “Paménta Tilu Rupa” ku cara ngalengkepan tabél ieu di handap!

Unsur Intrinsik	Eusina
Téma	
Palaku	
Plot	
Setting	
<i>Point of view</i>	
Amanat	

5. Jéntrékeun kumaha cara ngalarapkeun konsép wangun jeung unsur intrinsik dongéng pikeun bahan pangajaran basa Sunda di sakola!

F. Tingkesan

Carita dongéng kaitung unik, sarta boga ciri-ciri: a) golongan carita nu ditulis dina wangun prosa; b) sok aya babandinganana jeung dongéng séjén di tempat séjén; c) aya babagian nu pamohalan; d) nyebarna lisan sarta teu kapaluruh saha nu ngarangna; e) aya unsur pépéling (atikan moral).

Ditilik palaku jeung asal-usulna, dongéng dipasing-pasing jadi dongéng parabel, fabel, sagé, mite, jeung legenda.

Minangka carita nu kagolong prosa, unsur intrinsik dongéng téh ngawengku téma, palaku, plot, point of view, setting, jeung amanat.

Wangun jeung unsur intrinsik dongéng bisa dipaké alat ku guru pikeun ngarancang bahan ajar, modél, métode, sarta téhnik pangajaran basa Sunda. Antarana baé pikeun:

- 1) Ngajembaran wawasan siswa ngeunaan rupa-rupa dongéng minangka bagian tina kabudayaan Sunda nu diwariskeun ti generasi ka generasi.

- 2) Ngawariskeun atikan moral atawa ajén-inajén hadé anu kakandung dina dongéng keur ngawewegan budipekerti siswa.
- 3) Ngajéntrékeun ciri jeung papasingan dongéng sarta bédana jeung wanda téks séjénna nepi ka siswa paham jeung nyangkem kaédah-kaédah dongéng minangka wacana anu mandiri.
- 4) Wadah atawa sarana barudak diajar basa Sunda sacara kontékstual patali jeung kumaha ngagunakeun jeung mikapaham basa Sunda dina téks-téks dongéng.
- 5) Méré kaparigelén ka siswa pikeun nyusun atawa nyaritakeun deui dongéng.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disadiakeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu bener, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur nepi ka tahap mana Sadérék nyangkem bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu bener}}{5} \times 100\%$$

Tahap bahan ajar nu kacangkem ku Sadérék:

90	-	100%	=	alus pisan
80	-	89%	=	alus
70	-	79	=	cukup
	<	69	=	kurang

Lamun tahap nyangkem geus ngahontal 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngulik bahan dina Modul saterusna. Tapi lamun tahap ngawasa Sadérék kurang ti 80%, pék deres deui bahan dina Kagiatan Diajar 4, pangpangna ngaderes deui bahan nu can kacangkem kalawan daria tur mandiri.

KONCI JAWABAN

Kegiatan Diajar 1

1. Tantang internal raket patalina jeung kaayaan kondisi pendidikan utamana patalina jeung pamérédih atikan anu museur kana dalapan Standar Nasional Pendidikan nu ngawengku: Standar Isi, Standar Prosés, Standar Kompetensi Lulusan, Standar Pendidik dan Tenaga Kependidikan, Standar Sarana dan Prasarana, Standar Pengelolaan, Standar Pembiayaan, dan Standar Penilaian Pendidikan. Pangabutuh internal raket patalina jeung mekarna jumlah penduduk Indonésia ditilik tina tumuwuhna penduduk umur produktif.
2. Kurikulum 2013 dimekarkeun dumasar kana penyempurnaan pola pikir ngawewegan dina: (1) pola diajar-ngajarnu museur ka siswa. Siswa kudu mibanda kabébasan pikeun milih matéri jeung gaya diajar (*learning style*) sangkan mibanda kompetensi anu sarua, (2) pola diajar-ngajar interaktif, boh antara siswa jeung siswa, siswa jeung guru, siswa jeung média, atawa siswa jeung sumber lingkungan, (3) pola diajar-ngajar sacara jejaring (siswa nyuprih élmu ti saha waé jeung di mana waé ngaliwatan internét, (4) diajar-ngajar aktif néangan (diajar-ngajar siswa aktif anu diwewegan ku pamarekan saintifik), (5) pola diajar mandiri jeung kelompok dumasar kana *tim work*, (6) diajar-ngajar berbasis multimédia, (7) pola diajar-ngajar dumasar klasikal-masal bari tetep niténan mekarna poténsi siswa.
3. *Penguatan* tata kelola Kurikulum 2013 ngawengku penguatan: (1) tata kerja guru nu sifatna kolaboratif, (2) manajemén sakola ngaliwatan penguatan kamampuh manajemén kapala sakola salaku pamingpin (*educational leader*), jeung (3) sarana prasarana pikeun kapentingan manajemén sarta prosés diajar-ngajar.
4. Penguatan materi dina Kurikulum 2013, dipilampah ku cara ngurangan jumlah matéri anu teu luyu sarta ngajeroan jeung ngalegaan matéri anu luyu pikeun siswa.
5. Élemén parobahan Kurikulum 2013 ngawengku: (1) SKL, (2) SI, (3) Standar Prosés, jeung (4) Standar penilaian.

Kegiatan Diajar 2:

1. RPP nya éta rarancang pangajaran anu dimekarkeun kalawan museur kana silabus. RPP ngawengku: a) idéntitas sakola/madrasah, mata pelajaran, jeung kelas/seméster; b) alokasi waktu; c) KI, KD, indikator pencapaian kompetensi; d) matéri pembelajaran; e) kegiatan pembelajaran; f) penilaian; jeung g) média/alat, bahan, sarta sumber belajar.

Prinsip-prinsip nyusun RPP: a) unggal RPP sacara gembler ngawengku KD sikep spiritual (KD tina KI-1), sosial (KD tina KI-2), pangaweruh (KD tina KI-3), jeung kaparigelan (KD tina KI-4); b) Hiji RPP bisa digunakeun dina hiji lawungan atawa leuwih, c) Niténan béda-bédana individu siswa, d) museur ka siswa, e) berbasis kontéks, f) pangajaran dioreiéntasikeun kana mekarna élmu pangaweruh jeung téknologi, sarta ajén-inajén kahirupan jaman kiwari, g) mekarkeun kamandirian diajar, h) antara KI, KD, IPK, materi pangajaran, kegiatan pangajaran, penilaian, jeung sumber diajar kudu dalit dina hiji beungkeutan pangalaman diajar, i) RPP disusun kalawan ngaakomodasi pangajaran tématik terpadu, keterpaduan lintas mata pelajaran, lintas aspék diajar, jeung karagaman budaya, j) ngamangpaatkeun téknologi informasi jeung komunikasi (TIK), k) RPP disusun kalawan niténan dilarapkeunana TIK sacara terintegrasi, sistematis, jeung éféktif luyu jeung situasi kondisi.

2. Komponén jeung Sistematika RPP ngawengku: (1) idéntitas sakola/madrasah, mata pelajaran atawa téma, kelas/seméster, jeung alokasi waktu; (2) Kompetensi Inti, Kompetensi Dasar, jeung indikator pencapaian kompetensi; (3) matéri pangajaran; (4) kegiatan pangajaran anu ngawengku kegiatan bubuka, kegiatan inti, jeung kegiatan panutup; (5) penilaian, pangajaran rémedial, jeung pengayaan; sarta (6) média, alat, bahan, jeung sumber belajar.
3. Léngkah- léngkah nyusun RPP saperti ieu di handap: neuleuman silabus, nangtukeun idéntitas, nuliskeun kompetensi inti jeung kompetensi dasar, ngarumuskeun indikator, matéri pangajaran, métode pangajaran, kegiatan diajar-ngajar, nangtukeun alokasi waktu, mekarkeun penilaian pembelajaran, nangtukeun média/alat, bahan jeung sumber pangajaran.
4. Conto RPP diluyukeun jeung kelas sarta tingkatan sakola.
5. Rambu-rambu Penilaian Prakték Ngajar Basa Sunda.

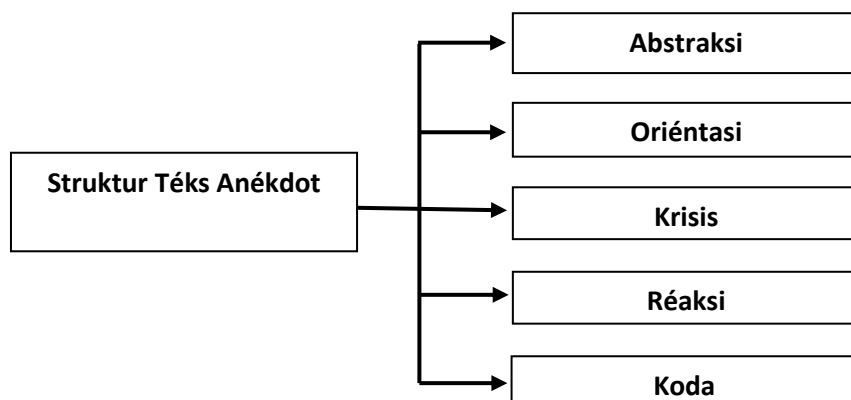
- a) Prakték ngajar guru dipeunteun/ diobservasi ngagunakeun Format Penilaian Prakték Ngajar jeung Rubrik Penilaian Prakték Ngajar.
- b) Prakték ngajar kudu ngébréhkeun ayana prosés pangajaran dumasar kana pamarekan saintifik.
- c) Prakték ngajar disarankeun oge make Model Pangajaran Berbasis Discovery Learning, Problem Based Learning, atawa Project Based Learning.
- d) Prakték ngajaran kudu ngebrehkeun ayana penilaian autentik, nya éta penilaian anu ngawengku aspek sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan boh penilaian kana prosés pangajaran lumangsung boh produk pangajaran.
- e) Prakték ngajar kudu ngebrehkeun ayana patali anu raket antara gumulungna sikep spiritual, sosial, pangaweruh, jeung kaparigelan basa Sunda.

Kegiatan Diajar 3

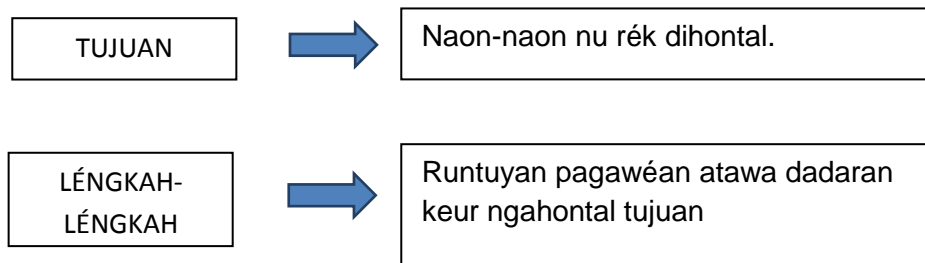
1. Anékdote téh carita anu pondok jeung singget, sarta dipikaresep lantaran eusina anu matak pikaseurieun. Téks anékdote nya éta karangan atawa téks anu eusina nyaritakeun anékdote atawa carita anu eusina pikaseurieun atawa lulucon.

Prosédur nya éta léngkah-léngkah anu kudu dipigawé atawa dilakonan sangkan naon-naon anu ku urang dipiharep kahontal. téks prosédur (procedure) téh nya éta téks anu eusina ngadadarkeun léngkah-léngkah nu kudu dipigawé ngarah hiji pagawéan atawa prosés bisa dijalankeun keur ngahontal hiji tujuan.

2. Diagram struktur téks anékdote:

Bagan struktur téks prosédur kompléks.

3. Struktur Téks Anékdote:

Abstraksi	Nepikeun gambaran umum ngeunaan téma atawa topik karangan.
Oriéntasi	Ngawanohkeun naon nu keur dipilampah atawa peristiwa nu keur disanghareupan ku tokoh utama.
Krisis	Suasana dilématis atawa masalah anu disanghareupan ku tokoh carita
Réaksi	Réspon atawa réaksi tokoh palaku kana krisis anu muncul.
Koda	Panutup.

4. Conto kecap rajékan nu kapanggih dina téks:

- a. Kecap rajékan sabagain:
 - Dwimadya: *sababaraha*.
- b. Kecap rajékan sagemblengna:
 - Dwilingga: soal-soal, rupa-rupa, tatan-tatan.
 - Dwiréka: melas-melis, bulak-balik.
- c. Kecap rajékan binarung rarakngkén: *kekecapan, disangka-sangka*.

Conto Kecap bilangan di antarana baé:

- a. Kecap bilangan utama: *hiji, dua, tilu, opat*, jst.
- b. Kecap bilangan réndon: *hijian, puluhan*, jst.
- c. Kecap biangan Gradean: *kahiji, kadua*, jst.

5. Di antarana ku cara:

- a. Ngajéntrékeun bébédaan téks anékdót, téks Prosédur komplék jeung wanda téks séjénna nepi ka siswa paham jeung nyangkem kaédah-kaédahna.
- b. Mérénahkeun téks anékdót, téks Prosédur komplék minangka wadah atawa sarana barudak diajar basa Sunda sacara kontékstual patali jeung kumaha ngagunakeun basa Sunda dina téks-téks carita saperti dongéng atawa carpon.
- c. Méré pamahaman jeung gambaran ka siswa pikeun nyusun (ngarang) téks anékdót, téks Prosédur komplék kalawan struktur anu mérénah.

Kegiatan Diajar 4:

1. Ciri-ciri carita dongéng, upamana dibandingkeun jeung wangun carita séjénna bisa dititénan dina bagan ieu di handap:
2. Papasingan dongéng ceuk Yus Rusyana:
 - a. Dongéng nu nyaritakeun kahirupan jalma di masarakatna jeung dina sajarahna. Contona dongéng para raja, para nabi, jeung para wali.
 - b. Dongéng anu nyaritakeun kahirupan sasatoan, saperti sakadang kuya jeung sakadang monyét.
 - c. Dongéng anu nyaritakeun asal-usul kajadian tempat, barang, sasatoan, jeung tutuwuhan, contona Sasakala Gunung Tangkubanparahu.
 - d. Dongéng anu nyaritakeun mahluk ciciptan (hayalan), contona bangsaning jurig jeung siluman.
3. Papasingan dongéng ceuk Sumarsono:
 - a. Parabel, dongéng kahirupan jalma biasa, contona dongéng Si Kabayan.
 - b. Fabel, dongéng sasatoan, contona dongéng Sakadang Kuya jeung Monyét.
 - c. Légénda, dongéng sasakala, contona dongéng Sangkuriang.
 - d. Sagé, dongéng kajadian atawa jelema nu ngandung sajarah, contona dongéng Prabu Siliwangi.
 - e. Mite, dongéng kapercayaan masarakat kana bangsa lelembut atawa hal nu gaib, contona dongéng Nyi Roro Kidul.

4. Unsur intrinsik dongéng:

UNSUR INTRINSIK	KATERANGAN
Téma	Kahirupan sosial tukang angon anu sakitu malaratna.
Palaku	Tukang angon, dununganana, jeeung Jin anu ngadatangkeun 3 batu ali.
<i>Plot</i>	Galurna kaasup kana galur méréle lantaran caritana ngaruntuy ti awal nepi ka ahir
<i>Setting</i>	Di tempat ngangon, diimah tukang ngangon, di leuweung jeung di handapaeun tangkal.
<i>Point of view</i>	Puseur sawangan nu dipaké nya éta caturan jalma kahiji.
Amanat	Kudu narima kana takdir diri jeung daék usaha sangkan hirup jadi bagja jeung waluya tanpa ménta ka nu lain-lainna.

5. Di antarana ku cara:

- Ngajembaran wawasan siswa ngeunaan rupa-rupa dongéng minangka bagian tina kabudayaan Sunda nu diwariskeun ti generasi ka generasi.
- Ngawariskeun atikan moral atawa ajén-inajén hadé anu kakandung dina dongéng keur ngawewegan budipekerti siswa.
- Ngajéntrékeunciri jeung papasingan dongéng sarta bédana jeung wanda téks séjénna nepi ka siswa paham jeung nyangkem kaédah-kaédah dongéng minangka wacana anu mandiri.
- Wadah atawa sarana barudak diajar basa Sunda sacara kontékstual patali jeung kumaha ngagunakeun jeung mikapaham basa Sunda dina téks-téks dongéng.

ÉVALUASI

1. Palaturan Mendikbud nomer 22 taun 2016 ngeunaan...
 - A. Standar Kompetensi Lulusan
 - B. Standar Isi
 - C. Standar Prosés
 - D. Standar Peniléyan
2. Lamun dijujut tina parobahan kurikulum nu aya di Indonésia, kurikulum 2013 téh mangrupa parobahan kurikulum anu ka ...
 - A. 9
 - B. 10
 - C. 11
 - D. 12
3. Kurikulum mampuh ngawangun kahirupan jaman kiwari jeung jaman nu baris datang, dimekarkeun dina warisan nilai jeung prestasi bangsa jaman baheula, tur saterusna diwariskeun sarta dimekarkeun pikeun kahirupan anu bakal datang. Éta ungkara téh mangrupa pangjéntré tina ...
 - A. Landasan Yuridis
 - B. Landasan Pilosofis
 - C. Landasan Empiris
 - D. Landasan Tioritis
4. Salah sahiji penyempurnaan pola pikir Kurikulum 2013, nya éta...
 - A. pola diajar-ngajar museur ka guru
 - B. pola diajar-ngajar museur ka siswa
 - C. pola diajar siswa pasif
 - D. pola pangajaran sacara individual
5. Ieu di handap karakteristik Kurikulum 2013, *iwal ti* ...
 - A. mekarkeun saimbangna sikep spiritual jeung social jeung kaparigelan
 - B. méréhakeun sakola minangka bagian tina kulawarga
 - C. Méré lolongkrang anu laluasa pikeun mekarkeun rupa-rupa sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan
 - D. Mekarkeun KD dumasar kana prinsip kumulatif, silih wewegan (reinforced), jeung ngabeungharan (enriched)

6. Model-model pangajaran anu disarankeun dina Kurikulum 2013, iwal ti..
 - A. discovery learning
 - B. project-based learning
 - C. problem-based learning
 - D. jigsaw
7. Tujuan pangajaran basa jeung sastra Sunda sacara umum nya éta sangkan siswa ngahontal tujuan-tujuan ieu di handap, *iwal ti*..
 - A. siswa miboga pangalaman ngagunakeun basa jeung sastra Sunda
 - B. siswa ngahargaan jeung reueus kana basa Sunda salaku basa daérah
 - C. siswa mampu ngagunakeunana luyu jeung kontéksna
 - D. siswa mampu ngagunakeun basa Sunda dina komunikasi jeung suku sejen
8. Manusa téh pribadi anu miboga iman, ahlak mulia, percaya diri, jeung tanggung jawab dina interaksi sacar éféktif jeung lingkungan sosial, alam sabudeureunana, sarta dunya jeung peradabanana. Ieu hal mangrupa kompetensi lulusan dimensi..
 - A. Sikep
 - B. pangaweruh
 - C. kaparigelan
 - D. kognitif
9. Conto kagiatan bubuka, nya éta..
 - A. ngondisikeun suasana diajar anu pikagumbiraeun
 - B. siswa nengétan bacaan
 - C. guru nepikeun refleksi pangajaran
 - D. siswa jeung guru ngarangkum pangajaran
10. Lahan efektif nya éta lahan anu digunakeun pikeun ngawangun infrastruktur prakték diajar. Lahan sakola anu nedunan standar kaamanan nya éta ieu di handap
 - A. lahan sakola miboga akses pikeun nyalametkeun dina kaayaan darurat.
 - B. lahan sakola deukeut rel kareta api jeung walungan
 - C. lahan sakola deukeut jeung gangguan pencemaran air
 - D. lahan sakola deukeut jeung pamiceunan runtah
11. Téks carita anu pondok jeung singget, sarta dipikaresep lantaran eusina anu matak pikaseurieun, disebut...

- A. opini
 - B. prosédural kompléks
 - C. éksplanasi
 - D. anékdot
12. Struktur téks anékdot ngawengku ...
- A. abstraksi, déskipri umum, déskripsi bagian, jeung déskripsi manfaat
 - B. oridéntasi, kritis, réaksi, jeung koda
 - C. abstraksi, oriéntasi, krisis, réaksi, jeung koda.
 - D. abstraksi, krisis, réaksi, koda, jeung dskripsi manfaat
13. Titénan struktur carita anékdot ieu di handap:
- 1) Ajengan Ahur boga kabiasaan matuh. Lamun ceramah hésé eureun.
 - 2) Muncul rupa-rupa koméntar kana kabiasaan ceramah Haji Ahur.
 - 3) Haji Ahur kudu ceramah dina acara nyérénkeun Jang Badru, nu hadir geus tatan-tatan nyanghareupan pidato nu bulak-balik.
 - 4) Tapi harita mah teu disangka-sangka pidato Haji Ahur ukur sauted jeung patri.
 - 5) Hadirin patinggalagak seuri, nepi ka balandongan ngaguruh.
- Bagian tina struktur di luhur anu mangrupa oriéntasi nya éta
- A. bagian 1)
 - B. bagian 2)
 - C. bagian 4)
 - D. bagian 5)
14. Dina téks anékdot nu disebut krisis téh nya éta
- A. ngawanohkeun naon nu dipilampah ku tokoh utama
 - B. peristiwa nu kaalaman ku tokoh utama
 - C. suasana dilématis atawa masalah nu disanghareupan tokoh utama
 - D. panutup carita
15. Carita anékdot Haji Hasan Mustopa (HHM) dimimitian ku ngagambarkeun HHM, panghulu besar Bandung, anu rék milih pinaibeun. Calonna aya sababaraha urang, tapi lowonganana ukur hiji. Dina téks anékdot, gambaran kieu téh disebut ...
- A. Abstraksi

- B. Reaksi
 - C. Orientasi
 - D. Krisis
16. Téks anu eusina ngadadarkeun léngkah-léngkah nu kudu dipigawé ngarah hiji pagawéan atawa prosés bisa dijalankeun keur ngahontal hiji tujuan, disebut
- A. téks prosédur
 - B. ték eksemplum
 - C. téks déskripsi
 - D. téks éksposisi
17. Bédana téks prosédur komplék jeung téks prosédur basajan téh lebah
- A. rumit henteuna masalah nu disanghareupan
 - B. rumit henteuna léngkah-léngkah nu kudu dijalankeun
 - C. beurat henteuna topik nu dibahas
 - D. rumit henteuna nu nyusun téks nangtukeun prosédur
18. Horéng ramo ogé bisa dipaké keur ngalikeun. Ngan baé, bilangan nu bisa dikalikeun téh ukur bilangan 5 nepi ka 9.
Ungkara di luhur téh kaasup kana struktur téks prosedur kompléks hususna bagian ...
- A. Déskripsi
 - B. Oriéntasi
 - C. Tujuan
 - D. Léngkah-léngkah
19. Conto kecap wilangan tahapan nya éta ...
- A. Hiji
 - B. Sapertilu
 - C. Kahiji
 - D. hijian
20. Cara masak mih instan nu sok kapanggih dina bungkusna. Upamana: taheur cai nepi ka panas, asupkeun emihna, sabot emih can asak siapkeun bungbuna dina mangkok, geus kitu mih nu geus asak téh cicikeun kana mangkok kalawan dicaian saperluna, sarta aduk nepi ka siap keur didahar.
Kaasup kana téks prosedur
- A. Biasa

- B. Kompléks
 - C. Basajan
 - D. Léngkah
21. Padika ngadongéng ceuk Elin Syamsuri, saperti ieu dihandap iwal ti ...
- A. kudu apal kana lalakon.
 - B. kudu ngabogaan téhnik vokal anu hadé.
 - C. kudu apal kana kasangtukang nu ngarang
 - D. kudu maké éksprési anu méréhah.
22. Hal anu teu kaasup kana ciri-ciri dongéng nya éta ...
- A. Sifatna anonim
 - B. Sumebar sacara tinulis
 - C. Miboga unsur pamohalan
 - D. Miboga atikan moral
23. Sanggeus bingung mikiran nasib, bet datang ilham tina pikirna anu beresih.
 “Leuwih hadé aing ménta didatangkeun deui dua ceuli anu asal, da ceuk kolot ogé apan awak anu walagri, sehat bari jagjag waringkas, leuwih utama batan kakayaan. Sarta saéstuna jalma anu beunghar téh nya éta jalma anu narima kana takdirna. Kawas aing, da geus milikna jadi jalma malarat, euweuh sisit beunghar, nya rék ditarimakeun baé. Hanas éta teu boga dahareun, pakéeun, nya rék ihtiar baé, da awak lengkep kénéh, tanaga gedé. Mending néangan baé dunungan anu bageur!” pokna.
- (Dicutat jeung diropéa tina dongéng Paménta Tilu Rupa
 dina buku “Pamekar Diajar Basa Sunda”)*
- Anu teu kaasup kana amanat tina dongéng di luhur nya éta ...
- A. Kudu sumerah ka Pangéran
 - B. Kudu tumarima jeung ngarasa sukur kana kaayaan
 - C. Kudu getol usaha sangkan bisa ngarobah kaayaan
 - D. Kudu mentingkeun banda ti batan raga
24. Dongéng Si Kabayan Ngala Nangka jeung Paménta Tilu Rupa kaasup kana di luhur kaasup kana wanda dongéng ...
- A. Fabél
 - B. Parabél
 - C. Sasakala
 - D. Mitos

25. Dongéng anu nyaritakeun asal-usul kajadian tempat, barang, sasatoan, jeung tutuwuhan. Dongéng nu kieu disebutna dongéng ...
- A. Fabél
 - B. Parabél
 - C. Sagé
 - D. Sasakala
26. Unsur intrinsik dongéng ngawengku ...
- A. Téma, palaku, galur, amanat, *setting*, jeung puseur sawangan
 - B. Téma, palaku, rasa, amanat, *setting*, jeung puseur sawangan
 - C. Téma, palaku, galur, amanat, *nada*, jeung puseur sawangan
 - D. Téma, nada, rasa, jeung amanat
27. Plot atawa galur téh mangrupa jalan carita dina hiji dongéng. Anu teu kaasup kana jenis galur dina dongéng nya éta ...
- A. Galur maju
 - B. Galur mobok tengah
 - C. Galur mundur
 - D. Galur maju-mundur
28. Dongéng Oidipus téh mangrupa dongéng nu asalna tina mitologi ...
- A. Timur tengah
 - B. Eropah
 - C. Yunani
 - D. Inggris

29. Tapi ras manéhna inget kana ceulina anu dua. Ari dicabak, bet milu leungit. Puguh baé kagéteunana tukang angon. Atuh ngan hing deui baé manéhna ceurik. Leuwih nyeri batan anu tadi, sabab paméntana ngan kari hiji deui. Unsur pamohalan dina dongéng di luhur nya éta ...
- A. Paméntana ngan hiji deui
 - B. Ceuli anu dua milu leungit
 - C. Manéhna ujug-ujug ceurik
 - D. Tukang angon ngarasa reuwas kacida
30. Dongéng diunggal wewengkon téh biasana mah tara sarua atawa rupa rupa versina. Ieu hal téh dilantarankeun ku ...
- A. Kaunikan unggal daérah
 - B. Disaluyukeun jeung aturan daérah
 - C. Prosés sumebarna sacara lisan
 - D. Teu dipikanyaho saha nu ngarangna

JAWABAN ÉVALUASI

1. C	11. D	21. C
2. C	12. C	22. B
3. B	13. B	23. D
4. B	14. C	24. B
5. B	15. A	25. D
6. D	16. A	26. A
7. D	17. B	27. D
8. A	18. C	28. C
9. A	19. C	29. B
10. A	20. C	30. C

PANUTUP

Ieu modul anu kacida perlu dicangkem ku guru-guru basa Sunda, utamina nyangkem materi-materi kompetensi pedagogik diantarana tiori jeung larapna pamarekan komunikatif, pamarekan saintifik jeung modél pangajaran kiwari anu dilarapkeun dina pangajaran basa Sunda. Modul ieu ogé dieuyeuban ku materi tina kompetensi profesional anu kacida pentingna pikeun guru-guru basa Sunda di lapangan dibarung jeung ajén inajén PPK anu ngawengku ajen inajen: religius, nasionalis, mandiri, gotong royong, jeung integritas.

Kompetensi guru basa Sunda sanggeus maca, nalungtik, jeung nyawalakeun pedaran materi anu aya dina modul *Program Pengembangan keprofesian berkelanjutan Guru Basa Sunda KK D* téh sacara gurat badag ngawengku kompetensi pedagogik jeung profesional. Kompetensi pedagogik ngalatih guru sangkan nyangkem: Rasional Mekarkeun Kurikulum 2013, SKL, KI, KD, IPK Basa Sunda, Nyusun RPP Basa Sunda, Prakték Ngajar Basa Sunda nu Luyu jeung Standar Kaamanan. Kompetensi profesional ngalatih guru sangkan mampu nyangkem jeung parigel ngajarkeun: Struktur jeung Kaédah Téks Anékdote, Struktur jeung Kaidah Téks Prosedur Komplék, sarta Wangun jeung Unsur Intrinsik Dongéng.

Sanggeus Sadérék ngawasa eusi ieu modul, dipiharep mampu ngaronjatkeun kinerja salaku guru basa Sunda anu profesional tur kompetén luyu jeung pamérédih paneka jaman. Guru basa Sunda anu profésional mampu nyangkem mekarna parobahan kurikulum, konsep matéri, tur cara ngajarkeunana. Mugia Sadérék sadayana tetep sumanget, kreatif, mandiri dina ngajar basa Sunda.

DAFTAR PUSTAKA

- Danadibrata, RA. 2006. *Kamus Basa Sunda*. Bandung: Kiblat Utama.
- Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat. 2015. Pamekar Diajar Basa Sunda pikeun Murid SMA/MA/SMK/MAK kelas X. Bandung: Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat
- Dirjen Manajemen Pendidikan Dasar dan Menengah kerjasama dengan Braillo Norway IDP Norwayler International dan Helen Keller. 2007. *Tulikit LIRP Merangkul Perbedaan: Perangkat untuk Mengembangkan Lingkungan Inklusif, Ramah terhadap Pembelajaran*. Jakarta: Departemen Pendidikan Nasional.
- Ekadjati, Edi S., dkk. 1985. *Naskah Sunda Lama Kelompok Babad*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Depdikbud.
- Haerudin, Dingding. 2012. *Panganteur Kaparigelan Nyarita*. Bandung. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FPBS UPI.
- Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FPBS UPI Bandung. 2008. *Palanggeran Éjahan Basa Sunda*. Bandung: Sonagar Press.
- Kemdiknas. 2008. Permendiknas No. 24 taun 2007 ngeunaan Sarana jeung Prasarana pikeun SD/MI, SMP/Mts, jeung SMA/MA.
- Kemdiknas. 2008. Permendiknas No. 40 taun 2008 ngeunaan Standar Sarana Prasarana pikeun SMK jeung MAK.
- Kemdiknas. 2008. Permendiknas No. 33 taun 2008 ngeunaan Standar Sarana pikeun SLB.
- Kemdikbud. 2013. Permendikbud No. 54 Tahun 2013 tentang Standar Kompetensi Lulusan SD/MI, SMP/MTs, SMA/MA, SMK/MAK.
- Kemdikbud. 2013. Permendikbud No. 103 Tahun 2013 tentang Pembelajaran pada Pendidikan Dasar dan Menengah.
- Kemdikbud. 2013. Permendikbud No. 104 Tahun 2013 tentang Penilaian pada Pendidikan Dasar dan Menengah.
- Kemdikbud. 2016. Permendikbud No. 20 Tahun 2016 tentang Standar Kompetensi Lulusan SD/MI, SMP/MTs, SMA/MA, SMK/MAK.
- Kemdikbud. 2016. Permendikbud No. 22 Tahun 2016 tentang Pembelajaran pada Pendidikan Dasar dan Menengah.
- Kemdikbud. 2016. Permendikbud No. 23 Tahun 2013 tentang Penilaian pada Pendidikan Dasar dan Menengah.
- Lembaga Basa jeung Sastra Sunda. 1995. *Kamus Umum Basa Sunda*. Bandung: Tarate.

- Maryanto, dkk. 2014. *Bahasa Indonésia, Ekspresi Diri dan Akademik, untuk Kelas X*. Jakarta: Kemendikbud RI.
- Massitoh, dkk. 2007. *Stratégi Pembelajaran TK*. Jakarta: Universitas Terbuka.
- Mustappa, Abdullah, dkk. 1995. *Sajak Sunda Indonzsia Emas*. Bandung: Geger Sunten.
- Nurgiyantoro, Burhan. (2001). *Penilaian dalam Pengajaran Bahasa dan Sastra*. Yogyakarta: BPFE.-Yogyakarta.
- Pergub No. 69 Tahun 2013 tentang Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa dan Sastra Daerah pada jenjang Satuan Pendidikan Dasar dan Menengah.
- Romli HM, Usep. 2014. *Jurig Congkang Bisul na Bujur*. Bandung: Green Smartbook Publishing,
- Rosidi, Ajip. 1989. *Haji Hasan Mustapa jeung Karya-karyana*. Bandung: Pustaka Salman.
- Rusyana, Yus. 1984. *Bahasa dan Sastra dalam Gamitan Pendidikan*. Bandung: CV Diponegoro.
- . 1994. *Panyungsi Sastra*. Bandung: Rahmat Cijulang.
- Sacadibrata, 2005. *Kamus Basa Sunda*. Bandung: Kiblat
- Solehuddin, M. 2000. *Konsep Dasar Pendidikan Prasekolah*. Bandung: Fakultas Ilmu Pendidikan UPI.
- Sudaryat, Yayat, spk. 2007. *Tata Basa Sunda Kiwari*. Bandung: Yrama Widya.
- Sujono, Yuliani Nurani. 2007. *Buku Ajar Konsep Dasar Pendidikan Anak Umur Dini*, Jakarta: Universitas Negri Jakarta.
- . 2007. *Metode Pengembangan Kognitif*. Jakarta: Universitas Terbuka.
- Sumarsono, Tatang. 1986. *Ulikan Sastra*. Bandung: Medal Agung.
- Tampubolon, D.P. (2008). *Kemampuan Membaca: Teknik Membaca Efektif dan Efisien*. Bandung: Angkasa.
- Tarigan, HG. 1981. *Berbicara Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa.
- 1983. *Menulis Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa.
- 1984. *Membaca Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa
- 1989. *Menyimak Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa
- Undang-Undang Sistem Pendidikan Nasional Nomor 20 Tahun 2003.
- Wibisana, Wahyu. 1983. *Aker Dangsé*. Bandung: Rahmat Cijulang.

- . 2010. *Geber-geber Hihid Aing*. Bandung: Pustaka Sunda.
- Yamin, Martinis. 2010. *Panduan Pendidikan Anak Umur Dini*. Jakarta: Gaung Persada.
- Yusuf, S. 2001. *Psikologi Perkembangan Anak dan Remaja*. Bandung: Rosdakarya.
- Zabadi, Fairul, dkk. 2014. *Bahasa Indonésia, Wahana Pengetahuan, untuk Kelas VIII SMP/MTs*. Jakarta: Kemendikbud RI.

GLOSARIUM

ABK	: Anak Berkebutuhan Khusus, nya éta siswa anu miboga bangbaluh fisik, sosio-emosional, intelektual, konsentrasi, atawa paripolah.
Kompeténsi Inti (KI)	: tingkat kamampuh pikeun ngudag SKL anu kudu dipimilik ku siswa SD/MI, SMP/MTs., SMA/MA, jeung SMK/MAK dina hiji tingkat atikan. KI dirancang pikeun unggal kelas.
Kompeténsi Dasar (KD)	: konten materi anu kudu diajarkeun ka siswa anu dirumuskeun pikeun ngahontal Kompeténsi Inti (KI). Rumusan KD dimekarkeun ku cara niténan karakteristik jeung kamampuh siswa.
IPK	: Indikator Pencapaian kompetensi nya éta: a) paripolah anu bisa diukur jeung/atawa diobservasi pikeun kompetensi dasar (KD) dina Kompeténsi Inti (KI)-3 jeung KI-4; jeung b) paripolah anu bisa diobservasi pikeun nedunan KD dina KI-1 jeung KI-2, anu jadi acuan panilaian mata pelajaran.
Lahan efektif	: lahan anu digunakeun pikeun ngawangun infrastruktur prakték diajar.
PISA	: <i>Program for International Student Assessment (PISA)</i> : Assesmen anu fokus kana literasi bacaan, matematika, jeung IPA di 65 nagara.
PPK	: Penguatan Pendidikan Karakter, mangrupa program pikeun mageuhan karakter siswa ngaliwatan harmonisasi étik, kaéndahan, literasi, jeung kinéstétik kalawan nyoko kana ajén religious, nasionalis, mandiri, gotong royong, jeung integritas.
SDM	: umur produktif: umur 15 -64 puncakna dina taun 2020-2035, nu angkana nepi ka 70%.
SKL	: kritéria kualifikasi kamampuh lulusan anu ngawengku: sikep, pangaweruh, jeung kaparigelan.

- Standar Isi** : ngawengku KI jeung KD, nya éta kritéria ngeunaan ambahan matéri jeung tingkat kompetensi pikeun ngahontal kompetensi lulusan dina jenjang jeung jenis pendidikan anu tangtu.
- Standar Prosés** : patali jeung prosés diajar-ngajar. Pangajaran dina Kurikulum 2013 ngagunakeun pamarekan saintifik Modél pangajaran téh hiji wangun pangajaran anu miboga ngaran, ciri, sintak, aturan, jeung budaya, saperti: *discovery learning*, *project-based learning*, *problem-based learning*, *inquiry learning*.
- Standar Penilaian** : Standar Penilaian dina Kurikulum 2013 méré sarat ngagunakeun penilaian autentik (*autéhntic assesment*).
- Téks Anekdote** : carita anu pondok jeung singget, sarta dipikaresep lantaran eusina anu matak pikaseurieun, biasana ngeunaan jalma penting atawa sohor tur dumasar kana kajadian nu saenyana.
- Téks Prosedural Kompleks** : téks prosédur (*procedure*) téh nya éta téks anu eusina ngadadarkeun léngkah-léngkah nu kudu dipigawé ngarah hiji pagawéan atawa prosés bisa dijalankeun keur ngahontal hiji tujuan kalawan tartib.
- TIMSS** : *Trends in International Matéhematics and Science Study (TIMSS)*: Assesmen anu fokus kana nyangkem: informasi anu kompleks, tiori analisis, jeung ngungkulan masalah, ngagunakeun alat/ pakakas, prosedur, jeung ngalakukeun investigasi.

Lampiran

Lampiran 1.1 Conto Dongéng

Dalem Boncél

Dalem Boncél téh Bupati Caringin, Banten. Kacaturkeun, harita anjeunna nuju moyan di taman kadaleman. Teu lila jol aya pangiringna, laporan.

“Aya naon, euy?” ceuk Dalem Boncél.

Pangiringna ngajawab, “Aya tamu, Juragan. Ngangkenna ti Kandang Wesi. Saurna anjeunna nuju milari putrana anu jenenganana Boncél.”

“Naon?”

Kacida reuwasna Dalem Boncél téh. Gancang baé muru ka padaleman, nepungan tamuna. Ari bréh, nyampak aki-aki jeung nini-nini. Kaciri ti lemburna téh. Papakéan kacida basajanna. Awak geus kacida rangkebongna, tayohna lantaran hirup sangsara. Mamawa buntelan butut, teuing naon eusina.

Ras dalem boncél kana lalakon hirupna. Manéhna baheula kabur ti lembur, lantaran teu betah dicarékan baé ku dununganana nu sok nitah ngarit. Batan ngabatin, manéhna tuluy indit, teu bébéja-bébéja acan ka kolotna nu hirupna kacida sangsarana. Susuganan di lembur batur pinanggih jeung kasenangan.

Kaburna nepi ka Cianjur. Dalem Boncél digawé jadi tukang beberesih istal, alias kandang kuda, kagungan Juragan Kapala. Lantaran dalit jeung budak Juragan Kapala, tur disina ngabaturan mun keur diajar, Dalem Boncél nepi ka bisa maca jeung nulis. Malah bisa nyieun surat sagala.

Nempo kapinteranana, Juragan Kapala ngangkat Dalem Boncél jadi juru tulis. Dasar nasib kudu mujur, karirna tuluy nanjak, jadi kapala gudang, jadi patih, malah antukna jadi dalem di Caringin.

“Ké, ké, ké...,” kitu gerentes Dalem Boncél. “Bisa jadi ieu téh indung bapa aing nu baheula ditinggalkeun. Tapi lamun aing ngaku yén ieu téh indung bapa aing, beu nya rék disimpen di mana ieu beungeut. Meureun ceuk batur téh, dalem anu majar ménak, horéng anak jalma susah ti lembur. Cilaka!”

Ari Si Aki jeung Si Nini, barang nempo raray Dalem Boncél, geus teu sak deui, mun éta teh enya anakna. Nu matak, Si Nini langsung ngarontok, “Ujaaang, anak

Ema!”

Tapi sakilat Dalem Boncél ngagiwar. Pokna teugeug, “Héh Nini, Aki, nya saha maranéh téh? Wani-wani rék ngarontok déwék? Déwék téh dalem, nyaho!”

Si Aki jeung Si Nini colohok, teu sangka dalem rék kasar kitu. Pok Si Aki nyarita leuleuy, “Kasép. Sanajan Bapa lila teu panggih, da asa moal kapalingan tetempoan, mun hidep téh putra Bapa jeung Ema!”

Dalem Boncél ngarérét ka pangiringna anu colohok mata simeuteun. Harga dirina asa dihina. Pokna sugal, “Aki, di mana teuing aya dalem boga kolot sangsara modél maranéh. Ayeuna indit, indiiiitt ! Teu sudi aing boga kolot kawas aranjeun!”

Bari nalangsa, Si Aki jeung Si Nini ninggalkeun padaleman. Rét deui rét deui ka Dalem Boncél, nu ngabedega nulak cangkéng. Duka ngaléos ka mana Si Aki jeung Si Nini téh, da ku Dalem Boncél teu dipaliré deui.

Meureun asa kalepasan omong, ti poé ka poé Dalem Boncél jadi loba nguyung. Awakna beuki begung, da kana barang dahar ogé kurang. Antukna brek gering, diriung-riung ku para pangiring. Tina kulitna, bijil késrék, nyaksrak ka saawak-awak jeung ateul kabina-bina. Waktu geringna beuki parna, taya deui nu disambat iwal indung jeung bapana, anu boa aya di mana. “Ema, Bapa, abdi hampura...!”

(Dicutat tina Buku Pamekar Diajar BASA SUNDA
Pikeun Murid SMA/MA/SMK/MAK Kelas X kaca 70-72)

Lampiran 1.2 Contoh RPP

PEMERINTAH KOTA BANDUNG
DINAS PENDIDIKAN
SEKOLAH MENENGAH ATAS NEGERI 8

Jl. Solontongan no. 3 telp. (022) 7304542 fax. (022) 7313698 Bandung-40264
<http://www.sman8bandung.sch.id> E-mail: info@sman8bandung.sch.id

RENCANA PELAKSANAAN PEMBELAJARAN (RPP)

Satuan Pendidikan : SMAN 8 BANDUNG
Mata Pelajaran : BAHASA SUNDA
Kelas/ Semester : XI / 1
Materi Pokok : MANTRA
Alokasi Waktu : 2 JP x 45 menit

A. Kompetensi Dasar dan Indikator

Kompetensi Dasar		Indikator Pencapaian Kompetensi
11.3.3	Mengidentifikasi dan menganalisis mantra sesuai dengan kaidah-kaidahnya. (KI-3)	<ul style="list-style-type: none">Siswa dapat menyebutkan papasingan mantra.Siswa dapat mengetahui fungsi mantra dalam kehidupan jaman dahulu
11.4.6	Menanggapi dan mengekspresikan mantra sesuai dengan kaidah-kaidahnya secara lisan dan tulisan. (KI-4)	<ul style="list-style-type: none">Mendiskusikan isi dan tujuan teks mantra yang dibacanya dengan baik dan toleranMenceritakan hasil diskusi tentang isi dan tujuan teksmantra yang dibacanya dengan santun dan benar.

B. Tujuan Pembelajaran

Setelah melakukan proses pembelajaran melalui diskusi siswa diharapkan mampu mengidentifikasi dan menganalisis mantra sesuai dengan kaidah-kaidahnya serta menanggapi dan mengekspresikan mantra sesuai dengan kaidah-kaidahnya secara lisan dan tulisan.

C. Materi Pembelajaran(rincian dari Materi Pokok)

Materi pembelajaran mantra ini mencakup:

- Wangenan mantra
- Jenis-jenis mantra
- Fungsi – fungsi mantra

- Conto-conto mantra Sunda

D. Metode Pembelajaran

1. Pendekatan : *Scientific*
2. Model : *Discovery Learning*
3. Metode : Diskusi susun Puzzle Mantra Sunda

E. Media, Alat, dan bahan

1. Media Pembelajaran : puzzle mantra Sunda
2. Alat Pembelajaran : kertas karton, plastic mika bening, foto, laptop, infocus

F. Sumber Pembelajaran

Sumber Belajar : buku paket Pamekar Basa, Jangjawokan, KUBS

G. Langkah-langkah Kegiatan Pembelajaran

Tahap Kegiatan	Deskripsi Kegiatan	Alokasi Waktu
A. Pendahuluan	<p>Orientasi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Guru mengajak siswa untuk berdoa sebelum memulai pelajaran • Guru menyuruh siswa untuk mengecek keadaan di sekitarnya agar terbebas dari sampah • Guru mengecek kehadiran siswa <p>Apersepsi</p> <p>Guru mengaitkan pembelajaran mantra dengan pembelajaran berikutnya yakni materi sajak</p> <p>Motivasi</p> <p>Siswa diberi penjelasan tentang manfaat mempelajari mantra sebagai salah satu hasil kebudayaan orang Sunda dalam kehidupan sehari-hari</p> <p>Pemberian acuan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Guru menjelaskan tujuan mempelajari mantra • Guru membagi siswa ke dalam beberapa kelompok sesuai dengan jenis-jenis mantra • Siswa menyimak mekanisme pelaksanaan pembelajaran 	10 menit
B. Inti	<p>Mengamati (pemberian Stimulus)</p> <p>Mengamati salah satu teks Mantra dengan sikap yang baik dan benar</p> <p style="text-align: center;"><i>Jampé Ngarah Calakan</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Bismillah</i></p>	70 menit

Tahap Kegiatan	Deskripsi Kegiatan	Alokasi Waktu
	<p> <i>Otak éncér lir paser jamparing</i> <i>Panon seukeut lir panon heulang</i> <i>Haté ngagebray caang lir srangéngé</i> <i>Biwir matuh saciduh metu saucap nyata</i> <i>Bray paningal pinuh ninditu ka awaking</i> Singlar ka Musuh <i>Curulung cai ti manggung</i> <i>barabat ti awang-awang</i> <i>cai tiis tanpa bisi</i> <i>mun deuk nyatru ka si itu</i> <i>mun deuk hala ka si eta</i> <i>anaking palias teuing.</i> Ajian Kabedasan <i>Dampal suku ngabatu datar</i> <i>bitis ngabatu wilis</i> <i>nyurup ka badana</i> <i>nyurup ka sungsumna</i> <i>getih sabadan</i> <i>bedas ngala ka aki</i> Asihan Si Burung Pundung <i>Asihan aing si burung pundung</i> <i>maung pundung datang amum</i> <i>badak galak datang depa</i> <i>orak laki datang numpi</i> <i>burung pundung burung cidra ku karunya</i> <i>malik welas malik asih ka awaking</i> <i>Bul ngukus mendung ka manggung,</i> <i>Ka manggung neda papayung,</i> <i>Ka dewata neda suka,</i> <i>Ka pohaci neda suci,</i> <i>Kuring rek diajar ngidung,</i> <i>Nya ngidung carita pantun,</i> <i>Ngahudang carita wayang,</i> <i>Nyilokakeun nyukcruk laku,</i> <i>Nyukcruk laku nu bahayu,</i> <i>Mapay langkah nu baheula.</i> <i>Pupur aing pupur panyambur</i> <i>panyambur panyangkir rupa</i> <i>nyalin rupa ti Dewata</i> <i>nyalin sari widadari</i> <i>nya tarang téja mentrangan</i> </p>	

Tahap Kegiatan	Deskripsi Kegiatan	Alokasi Waktu
	<p><i>nya halis katumbirian</i> <i>nya irung kuwung-kuwungan</i> <i>dideuleu ti hareup sieup</i> <i>disawang ti tukang lenjang</i> <i>ditilik ti gigir lengik</i> <i>mangka welang mangka asih ka nu dipupur</i> <i>ditenjo ku saider kabéh</i></p> <p>Menanya (Identifikasi Masalah) Siswa bertanya mengenai isi dari masing masing jenis mantra yang disajikan.</p> <p>Mengumpulkan Data Siswa mencari dari berbagai sumber informasi tentang jenis-jenis mantra Sunda</p> <ol style="list-style-type: none"> 1). Jangjawokan dipapatkeun saméméh ngalakukeun pagawéan atawa arék ngamimitian hiji pagawéan kalawan udagan pikeun ménta kasalametan; 2). Asihan dipapatkeun pikeun ngawasa sukma nu lian, anu dipikacinta, sangkan bogoheun jeung sangkan anu mapatkeun éta asihan pinunjul kakasépanana atawa kageulisanana, nepi ka saréréa padaasih, padanyaah, jeung padaresep; 3). Jampé biasana dipapatkeun pikeun ngubaran atawa ngaleungitkeun kasakit, kanyeri, kacilakaan, sangkan cageur. Upamana baé lamun kabeureuyan jeung katerap kasakit; 4). Ajian dipapatkeun pikeun ngadatangkeun kakuatan, kabledasan, meunang karahayuan jiwa, raga jeung pakaya, gedé kawani, ludeungan, henteu keuna ku rupa-rupa balai jeung wisaya, bedas, awét ngora; 5). Singlar dipapatkeun pikeun nyinglar atawa nyingkahkeun hal-hal anu teu dipikahayang, saperti kasakit, nyinglar jurig anu sok ngaganggu ka manusa. Kitu dewi sok dipaké nyinglar guludug, hujan angin, hama pepelakan, jeung kasalametan diri; jeung 6). Rajah biasana dipapatkeun pikeun kasalametan, henteu kakeunaan ku hal-hal anu teu dipikahayang. Baheula mah rajah sok dipaké paranti ari ngambah tempat nu sanget, rék muka pihumaeun, rék nyicingan hiji tempat minangka ijin ka nu ngawasaanana <p>Mengasosiasi (mengolah data, verifikasi)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Siswa menemukan pengertian jenis-jenis mantra serta contohnya melalui puzzle mantra. • Siswa mencocokkan contoh mantra yang ditemukannya sesuai dengan pengertian dari jenis-jenis mantra Sunda 	

Tahap Kegiatan	Deskripsi Kegiatan	Alokasi Waktu
	Mengomunikasikan (menyimpulkan) Siswa menampilkan satu per satu hasil pengklasifikasiannya di depan kelas.	
C. Penutup	Menyimpulkan Siswa menyimpulkan materi tentang jenis-jenis dan fungsi mantra dengan bimbingan guru Umpan balik siswa mengerjakan tes tertulis mengenai jenis-jenis mantra Tindak lanjut Siswa diberikan tugas untuk mencari contoh mantra lainnya sesuai dengan jenis-jenisnya Penginformasian rencana berikutnya Siswa diberikan informasi tentang materi minggu yang akan datang yaitu proses lahirnya mantra, ciri-ciri mantra. Penutup <ul style="list-style-type: none"> • Guru mengakhiri kegiatan belajar dengan memberikan pesan untuk tetap belajar • Guru mengucapkan salam 	10 menit

H. Penilaian

Teknik penilaian

1. Kompetensi Sikap:
Observasi, penilaian diri dan penilaian antar peserta didik
2. Kompetensi Pengetahuan:
Tes tulis dalam bentuk uraian
3. Kompetensi Keterampilan:
Unjuk Kerja

Mengesahkan
Kepala Sekolah,

Bandung, Agustus 2016
Guru Mata Pelajaran,

Suryana, S. Pd.
NIP 196109301984031004

Ranu Sudarmansyah, S.Pd

Lampiran1 : Materi Pembelajaran

1. Faktual :

Jangjawokan paranti dipupur

Pupur aing pupur panyambur
panyambur panyangkir rupa
nyalin rupa ti Dewata
nyalin sari widadari
nya tarang téja mentrangan
nya halis katumbirian
nya irung kuwung-kuwungan
dideuleu ti hareup sieup
disawang ti tukang lenjang
ditilik ti gigir lengik
mangka welang mangka asih ka nu dipupur
ditenjo ku saider kabéh

Ajian Kabedasan

*Dampal suku ngabatu datar
bitis ngabatu wilis
nyurup ka badana
nyurup ka sungsumna
getih sabadan
bedas ngala ka aki*

Singlar ka Musuh

*Curulung cai ti manggung
barabat ti awang-awang
cai tiis tanpa bisi
mun deuk nyatru ka si itu
mun deuk hala ka si eta
anaking palias teuing.*

Rajah Bubuka Carita Pantun Lutung Kasarung

*Bul ngukus mendung ka manggung,
Ka manggung neda papayung,
Ka dewata neda suka,
Ka pohaci neda suci,
Kuring rek diajar ngidung,
Nya ngidung carita pantun,
Ngahudang carita wayang,
Nyilokakeun nyukcruk laku,
Nyukcruk laku nu bahayu,
Mapay langkah nu baheula.*

Asihan Si Burung Pundung

*Asihan aing si burung pundung
maung pundung datang amum
badak galak datang depa
orak laki datang numpi
burung pundung burung cidra ku karunya
malik welas malik asih ka awaking*

Jampé Ngarah Calakan

Bismillah
Otak éncér lir paser jamparing
Panon seukeut lir panon heulang
Haté ngagebray caang lir srangéngé
Biwir matuh saciduh metu saucap nyata
Bray paningal pinuh ninditu ka awaking

2. Konsep

a). Wangenan mantra

Nilik kana wangunna, mantra teh mangrupa puisi (wangun ugeran), sok sanajan teu matok aturanana atawa teu ditangtukeun guru laguna (sora dina engang panungtung), guru wilanganana (jumlah engang dina unggal padalisan), jeung jumlah padalisan dina unggal padana. Ugeran atawaaturan puisi teh bakal karasa upama geus dibaca atawa dipapatkeun. Dina eta mantra aya wirahma jeung purwakanti, nepi ka ngareunah diunikeunana.

Purwakanti jeung wirahma anu aya dina mantra teh lain ngan saukur mibanda ajen inajenkaendahan (estetis) wungkul, tapi aya maksud-maksud nu

leuwih jero ti eta, nyaeta ngandungkakuatan gaib (magis). Basa anu digunakeunana oge kawilang aheng, sipatna eksitoris atawa hese ditangkep maksudna. Eusi mantra anu dianggap ngandung kakuatan gaib teh di papatkeun ku nu boga maksud hayang meruhkeun nu sejen atawa nanjeurkeun kakuatan jeung komara pribadi. Tujuan digunakeunana mantra teh di antarana pikeun ngawasa sukma nu lian, sangkan diri pinunjul, sangkan padamikaasih, sangkan bedas, salamet gede sima, ludeungan, nyinglar, jeung ngariksa.

b). Papasingan Mantra

Ditilik tina fungsi jeung suasana ngedalkeunana, nu ka asup kana mantra teh nyaeta:

- 1). **Jangjawokan** dipapatkeun saméméh ngalakukeun pagawéan atawa arék ngamimitian hiji pagawéan kalawan udagan pikeun ménta kasalametan;
- 2). **Asihan** dipapatkeun pikeun ngawasa sukma nu lian, anu dipikacinta, sangkan bogoheun jeung sangkan anu mapatkeun éta asihan pinunjul kakasépanana atawa kageulisanana, nepi ka saréréa padaasih, padanyaah, jeung padaresep;
- 3). **Jampé** biasana dipapatkeun pikeun ngubaran atawa ngaleungitkeun kasakit, kanyeri, kacilakaan, sangkan cageur. Upamana baé lamun kabeureuyan jeung katerap kasakit;
- 4). **Ajian** dipapatkeun pikeun ngadatangkeun kakuatan, kabedasan, meunang karahayuan jiwa, raga jeung pakaya, gedé kawani, ludeungan, henteu keuna ku rupa-rupa balai jeung wisaya, bedas, awét ngora;
- 5). **Singlar** dipapatkeun pikeun nyinglar atawa nyingkahkeun hal-hal anu teu dipikahayang, saperti kasakit, nyinglar jurig anu sok ngaganggu ka manusa. Kitu deui sok dipaké nyinglar guludug, hujan angin, hama pepelakan, jeung kasalametan diri; jeung
- 6). **Rajah** biasana dipapatkeun pikeun kasalametan, henteu kakeunaan ku hal-hal anu teu dipikahayang. Baheula mah rajah sok dipaké paranti ari ngambah tempat nu sanget, rék muka pihumaeun, rék nyicingan hiji tempat minangka ijin ka nu ngawasaanana.

c). Fungsi mantra

- 1). Pikeun ngawasa sukma nu lian

- 2). Sangkan diri pinunjul
- 3). Sangkan padamikaasih
- 4). Sangkan bedas
- 5). Salamet gede sima
- 6). Ludeungan
- 7). Nyinglar
- 8). Ngariksa atawa ngubaran

Lampiran 2 : Bentuk Instrumen dan Instrumen

a. Kompetensi Sikap:

(1) Lembar Observasi

No	Nama	Bekerja sama	Tanggung jawab	Profil umum sikap
1	Ahmad			

(2) Instrumen

• Penilaian antar teman

➤ Bekerja sama

No	Aspek Pengamatan	Skor			
		1	2	3	4
1	Bersedia membantu orang lain tanpa mengharap imbalan				
2	Aktif dalam kerja kelompok				
3	Mencari jalan untuk mengatasi perbedaan pendapat/pikiran antara diri sendiri dengan orang lain				
4	Mendorong orang lain untuk bekerja sama demi mencapai tujuan bersama				
PROFIL SIKAP SANTUN					

• Lembar Observasi

➤ Bertanggung jawab

No	Aspek Pengamatan	Skor			
		1	2	3	4
1	Melaksanakan tugas individu dengan baik				
2	Aktif dalam kerja kelompokTidak menyalahkan/menuduh orang lain tanpa bukti yang akurat				
3	Mengakui dan meminta maaf atas kesalahan yang dilakukan				
4	Tidak menyalahkan orang lain utk kesalahan tindakankita sendiri				
5	Melaksanakan apa yang pernah dikatakan tanpa disuruh/diminta				
PROFIL SIKAP BERTANGGUNG JAWAB					

*) Skor 4 : selalu ; 3: sering; 2: kadang-kadang; 1: tidak pernah

Keterangan:

- 4 = selalu, apabila selalu melakukan sesuai pernyataan
 3 = sering, apabila sering melakukan sesuai pernyataan dan kadangkadang tidak melakukan
 2 = kadang-kadang, apabila kadang-kadang melakukan dan sering tidak melakukan
 1 = tidak pernah, apabila tidak pernah melakukan

Keterangan penilaian per indikator sikap:

- ❖ Jumlah skor maksimal = Jumlah pernyataan x 4
- ❖ Nilai sikap = $\frac{\text{jumlah skor perolehan}}{\text{Jumlah skor maksimum}} \times 4$
- ❖ Contoh penilaian sikap kerjasama = $\frac{12}{16} \times 4 = 3 = B$
- ❖ Selanjutnya nilai tersebut dikonversikan dengan menggunakan table di bawah ini.

Skor	Predikat
4	Sangat Baik
3	Baik
2	Cukup
1	Kurang

KRITERIA	INDIKATOR
Sangat Baik (SB)	selalu, apabila selalu melakukan sesuai aspek pengamatan – Sudah konsisten
Baik (B)	sering, apabila sering melakukan sesuai aspek pengamatan – Mulai konsisten
Cukup (C)	kadang-kadang, apabila kadang-kadang melakukan sesuai aspek pengamatan – Belum konsisten
Kurang (K)	tidak pernah, apabila tidak pernah melakukan sesuai aspek pengamatan – Tidak konsisten

b. Kompetensi Pengetahuan:

Indikator Pencapaian Kompetensi	Teknik Penilaian	Bentuk Penilaian	Instrumen
3. Menyebutkan jenis-jenis mantra dengan benar 4. Menjelaskan Ciri dan fungsi mantra dengan cermat dan banar 5. Menyimpulkan isi mantra dan kaidah-kaidah penulisan mantra dengan teliti dan benar 6. Menulis mantra dengan menggunakan kaidah yang tepat dan benar.	Tes Tertulis	Tes Uraian	

Instrumen

1. Naon sababna mantra kaasup kana puisi ?
2. Terangkeun ciri mantra anu teu aya dina puisi sejen!
3. Naon bedana jangjawokan jeung asihan?
4. Perhatikeun conto mantra ieu di handap
Dampal suku ngabatu datar
bitis ngabatu wilis
nyurup ka badana
nyurup ka sungsumna
getih sabadan
bedas ngala ka aki
 mantra di luhur kaasup kana jenis mantra naon sarta tuliskeun fungsina!
5. Sebutkeun jeung jéntrékeun jenis-jenis purwakanti! Béré contona!
6. Di unggal wewengkon oge aya janjawokan teh. Teangan jangjawokan di wewengkon hidep sorangan. Tuliskeun, sarta analisis kumaha basana!
 Jawaban:

No.	Alternatif jawaban	Skor
1.	Lantaran mantra kauger ku purwakanti jeung wirahma	10
2.	1). Ngandung kakuatan gaib (magis) 2). Miboga purwakanti jeung wirahma 3). Sifatna anonim 4). Basa anu digunakeunana oge kawilang aheng 5). sipatna eksitoris atawa hese ditangkep maksudna.	20
3.	Jangjawokan nya eta mantra anu dipapatkeun saméméh ngalakukeun pagawéan atawa arék ngamimitian hiji pagawéan kalawan udagan pikeun ménta kasalametan; sedengkeun Asihan dipapatkeun pikeun ngawasa sukma nu lian, anu dipikacinta, sangkan bogoheun jeung sangkan anu mapatkeun	20

	éta asihan pinunjul kakasépanana atawa kageulisanana, nepi ka saréréa padaasih, padanyaah, jeung padaresep	
4.	Ajian.Fungsina nya éta pikeun ngadatangkeun kakuatan, kabedasan, meunang karahayuan jiwa, raga jeung pakaya, gedé kawani, ludeungan,	10
5.	<p>a. Purwakanti pangluyu, nyaeta purwakanti anu nyaluyukeun sora atawa wianjana dina kecap-kecap anu saungkara atawa sapadalisan. Pupur aing pupur <i>panyambur</i> Disawang ti tukang lenjang, jsb.</p> <p>b. Purwakanti margaluyu, nyaeta purwakanti anu sora unggal kecap tina tungtung padalisan, dibalikan deui di awal padalisansapandeurieunana: Pupur aing pupur <i>panyambur</i> <i>Panyambur</i> panyangling rupa</p> <p>c. Purwakanti mindoan kawit, nyaeta aya purwakanti anu dipindodina awal padalisan: <i>Nyalin</i> rupa ti Dewata <i>Nyalin</i> sari Widadari</p> <p>d. Purwakanti laraspurwa, nyaeta murwakanti engang awal kecap, boh rantayan boh runtuyan. <i>Dideuleu</i> ti hareup sieup <i>Disawang</i> ti tukang lenjang <i>Ditilik</i> ti gigir lenggik</p> <p>e. Purwakanti larasmadya, nyaeta purwakanti antarpadalisan nu ayana di tengah ungkara (padalisan): <i>Dideuleu ti</i> hareup sieup <i>Disawang ti</i> tukang lenjang</p>	20
6.	Gumantung jawaban siswa	20

c. Kompetensi Keterampilan

No	Nama Siswa	Keterampilan			NA
		Basa	Eusi	Sikep	
1.	Adi				
2.					

Rubrik Penilaian Penampilan keterampilan menganalisis mantra

Sasaran	Aspek	Kriteria	Skala
Basa	a. Diksi	Jelas	75 – 90
		Merenah	75 – 90
	b. basa efektif tur komunikatif	Merenah	75 – 90
Eusi	a. pemahaman eusi	Paham	75 – 90
	b. sistematika eusi	Sistematis	75 – 90
	c. hubungan eusi	Luyu	75 – 90
Tehnik / sikep	pidangan bahan	Ngaguluyur	75 – 90
Jumlah			

Pedoman Penskoran

a. Kompetensi Sikap

NO	Nama	Profil sikap secara umum hasil observasi	Sikap Berdasarkan		LCK (Rapor) sikap spiritual (KI-1_ dan sikap sosial (K1-2) dalam mapel
			Penilaian Diri	Penilaian Antar peserta didik	
1	Adi	B	B	B	B

Keterangan:

- ✓ Jika nilai sikap observasi cukup banyak, maka nilai akhir sikap observasi dapat ditentukan berdasarkan modus pada nilai observasi (semangat belajar, santun, dan disiplin, dll).
- ✓ Nilai yang sering muncul pada penilaian pada table tersebut adalah B, maka nilai akhir sikap pada LCK adalah **B**.
- ✓ Deskripsi Capaian Kompetensi Sikap pada mata pelajaran Bahasa Sunda adalah:
 “Sikapnya baik, mulai konsisten menunjukkan semangat belajar serta santun dalam berperilaku dan bertutur kata dengan guru dan teman, namun sikap disiplin dalam pembelajaran perlu ditingkatkan.”

b. Kompetensi Pengetahuan

No	Nama	Nilai Harian				RNH	NTS	NAS	NA	LCK (Rapor)	
		KD 3.1	KD 3.2	KD 3.3	dst					Angka	Pred
1	Adi	80	85	80	...	83	85	85	2,92	3,00	B

Keterangan:

- ❖ RNH diperoleh dari rerata UH
- ❖ Nilai Akhir (NA) diperoleh dengan rumus:

$$\text{Nilai Akhir (NA)} = \frac{RNH + NTS + NAS}{3}$$

$$\text{Nilai Akhir (NA)} = \frac{83 + 85 + 85}{3}$$

$$= 84$$

- ❖ Nilai akhir 84 atau dengan predikat **B**

c. Kompetensi Keterampilan

No	Nama Siswa	Keterampilan			LCK (Rapor)
		Menerapkan konsep / prinsip dan strategi pemecahan masalah			
		(NPR)	(NPJ)	(NPO)	
1.	Adi	87	87	83	
2.					
3					

Keterangan:

NPR : Nilai Praktek

NPJ : Nilai Projek

NPO : Nilai Portopolio

Penilaian Keterampilan terdiri dari : Nilai Praktik, Nilai Projek, dan Nilai portopolio

Penilaian Keterampilan dilakukan pada setiap akhir menyelesaikan satu KD.

- ❖ Nilai Akhir (NA) diperoleh dengan rumus:

$$\text{Nilai Akhir (NA)} = \frac{RNH + NTS + NAS}{3}$$

$$\text{Nilai Akhir (NA)} = \frac{87 + 87 + 83}{3}$$

$$= 85$$

Nilai akhir 85 dengan predikat **B**